

MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD
ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU

Predmet br. IT-03-67-PT

PRED PRETRESNIM VEĆEM II

U sastavu: sudija Carmel A. Aguis, predsedavajući
sudija Jean Claude Antonetti
sudija Kevin Parker

Sekretar: g. Hans Holthuis

Datum: 4. april 2006.

TUŽILAC

protiv

VOJISLAVA ŠEŠELJA

PODNEŠAK TUŽILAŠTVA

IZVEŠTAJ VEŠTAKA ANDRÁSA RIEDLMAYERA

Tužilaštvo:

gđa Hildegard Uertz-Retzlaff
g. Daniel Saxon
g. Ulrich Müssemer
g. Nobuo Hayashi

Prevod

**MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD
ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU**

**TUŽILAC
protiv**

VOJISLAVA ŠEŠELJA

Predmet br. IT-03-67-PT

PODNEŠAK TUŽILAŠTVA

IZVEŠTAJ VEŠTAKA ANDRÁSA RIEDLMAYERA

1. U skladu s pravilom 94bis Pravilnika o postupku i dokazima (u daljem tekstu: Pravilnik) tužilaštvo podnosi Izveštaj veštaka Andrása Riedlmayera, priložen uz ovaj podnesak kao Dodatak A.¹ Gospodin Riedlmayer je na stranicama br. 28 i 29 svog izveštaja naveo niz podnetih dokumenata, koji su svi priloženi uz njegov izveštaj kao Prilog 2. Na kraju podnetih dokumenata priložena je njegova biografija.
2. Tužilaštvo obaveštava Pretresno veće da će g. Riedlmayer biti na raspolaganju ukoliko optuženi bude želeo da ga unakrsno ispita. U slučaju da optuženi prihvati ovaj Izveštaj veštaka, tužilaštvo traži da se on uvrsti u dokazni spis bez pozivanja samog svedoka.

/potpis na originalu/
Hildegard Uertz-Retzlaff,
viši zastupnik tužilaštva

Dana 4. aprila 2006.
U Hagu,
Holandija

¹ ERN 0469-3669-0469-3697

UNIŠTAVANJE KULTURNE BAŠTINE BOSNE I HERCEGOVINE:

Posleratno ispitivanje o uništavanju nesrpske kulturne baštine u opštinama Bijeljina, Bosanski Šamac, Brčko, Mostar, Nevesinje, na širem području Sarajeva (Ilidža, Ilijaš, Novi Grad/Rajlovac, Novo Sarajevo, Vogošća) i u Zvorniku tokom rata od 1992. do 1995. godine, s posebnim osvrtom na period od septembra 1991. do septembra 1993.

Sastavljeno za potrebe Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju

Veštak: András J. Riedlmayer

Sadržaj

1.0 Uvod

1.1 Osnovni podaci o ispitivanju

1.2 Ciljevi i metodologija ispitivanja

2.0 Nalazi

2.1 Šteta naneta islamskim spomenicima kulture

2.2 Šteta naneta rimokatoličkim spomenicima kulture

2.3 Šteta naneta arhivama i bibliotekama

3.0 Upotreba baze podataka

4.0 Biografija veštaka

Prilog 1: Opis i analiza izvorâ dokumentacije

Prilog 2: Spisak podnetih dokumenata

1.0 Uvod

1.1 Osnovni podaci o ispitivanju

[1.] Za vreme sukoba u Bosni i Hercegovini, od 1992. do 1995. godine, bilo je izveštaja sa raznih strana o rasprostranjenom uništavanju kulturne i verske baštine. Ti izveštaji su obično poticali iz sledećih izvora: državni organi i stručne ustanove u Bosni i Hercegovini, lokalne verske zajednice, razgovori sa izbeglicama koje su vodili predstavnici međunarodnih humanitarnih organizacija i drugih nevladinih organizacija, kao i izveštaji sredstava javnog informisanja sa područja sukoba.

[2.] Usled toga je Odbor za kulturu i obrazovanje Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, organizovao niz poseta Bosni i Hercegovini, kao i Hrvatskoj, radi prikupljanja podataka o uništavanju kulturne baštine za vreme rata. U prvom od deset izveštaja koje je Odbor podneo na ovu temu (Council of Europe Parliamentary Assembly Doc. 6756, od 2. februara 1993. godine) ovo uništavanje opisano je kao "kulturna katastrofa u srcu Evrope".

[3.] Po završetku neprijateljstava i nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, postalo je očigledno da postoji hitna potreba da se izvrši nezavisna procena štete koju je tokom sukoba pretrpela kulturna baština Bosne i Hercegovine. Međutim, zbog problema vezanih za ponovno uspostavljanje bezbednosti i funkcionisanja javnih službi nastalih posle rata, zbog ljudske drame oko povratka izbeglica, otkrivanja masovnih grobnica i drugih dokaza o zverstvima, kao i zbog hitne potrebe da se zadovolje osnovne životne potrebe kao što je smeštaj, sudbina kulturnog nasleđa nije bila prva na spisku prioriteta međunarodnih organizacija i državnih organa Bosne i Hercegovine.

[4.] U Aneksu 8 Dejtonskog mirovnog sporazuma, u kojem je potvrđen značaj kulturne baštine, zatraženo je osnivanje Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika.¹ Ta Komisija jeste formirana, ali je tokom prvih šest godina postojanja bila blokirana sporovima oko političkih i proceduralnih pitanja, a nije imala ni budžet ni osoblje za obavljanje bilo kakve procene. Ovlašćenja državnih institucija koje su pre rata bile nadležne za zaštitu kulturne baštine u Bosni i Hercegovini nisu više obuhvatala teritoriju cele zemlje i one nisu imale podršku iz budžeta, što je bilo posledica decentralizovanog političkog uređenja uvedenog Dejtonskim sporazumom, te one nisu bile u mogućnosti da izvode opsežnije istrage na terenu.²

[5.] Ubrzo po završetku rata, različite verske zajednice u Bosni uložile su napore da dokumentuju i objave podatke o šteti koju su pretrpeli njihovi verski spomenici, delimično u cilju prikupljanja sredstava za njihovu obnovu. Tokom 1997. i 1998. godine, Program za tehničku saradnju i konsalting Odeljenja za kulturnu baštinu Saveta Evrope, u saradnji sa lokalnim organima vlasti u oba entiteta Bosne i Hercegovine, sproveo je na terenu nezavisno ispitivanje odabranih objekata kulturne baštine. Cilj izveštaja koji je iz toga nastao, naslovljenog: "Konkretan plan akcije za Bosnu i Hercegovinu, početna faza: Završni izveštaj (mart 1999. godine)", bio je ne samo da se utvrde prioriteti obnove, već i da se dođe do nezavisnih, osnovnih podataka i fotografija za izvestan broj objekata. Gubici koje je u periodu od 1992. do 1995. godine pretrpela kulturna baština nacionalnih i verskih zajednica Bosne i Hercegovine u velikoj meri su evidentirani, ali jedna sveobuhvatna procena na nivou cele zemlje tek treba da bude izvršena.

¹ Tekst Aneksa 8 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski mirovni sporazum): Sporazum o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika (14. decembar 1995. godine) priložen je uz ovaj izveštaj.

² U vezi s restrukturiranjem Komisije iz Aneksa 8 Dejtonskog sporazuma od 21. decembra 2001. godine vidi "Odluku Predsjedništva BiH o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika", koja se može videti na Internet stranici Komisije (www.aneks8komisija.com.ba/main.php?id_struct=82&lang=4.) Predsedništvo Bosne i Hercegovine imenovalo je autora tog izveštaja za člana restrukturirane Komisije, ali je on morao da odustane od imenovanja iz ličnih razloga.

Prevod

[6.] Dana 9. i 10. aprila 2002. godine svedočio sam kao veštak u predmetu *Tužilac protiv Slobodana Miloševića* u vezi s uništavanjem kulturne i verske baštine tokom sukoba na Kosovu 1998. i 1999. godine.³

[7.] Dana 16. maja 2002. godine, Tužilaštvo me je angažovalo da u predmetu *Tužilac protiv Slobodana Miloševića* sastavim sličan izveštaj, koji će biti zasnovan na rezultatima ispitivanja na terenu u Bosni i Hercegovini. Zadatak je bio da se dokumentuje šteta naneta kulturnim i verskim objektima bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata (rimokatolika) u najmanje četrnaest opština, koje je Tužilaštvo konkretno navelo, kao i u još pet dodatnih opština, ukoliko bude bilo vremena.

[8.] Posao na terenu u Bosni i Hercegovini obavljen je u julu 2002. godine uz podršku Tužilaštva, koje je odredilo zadatke u okviru ove misije, obezbedilo prevoz, platilo dnevnice i pokrilo dnevne troškove. Tokom dve i po nedelje putovanja po Bosni i Hercegovini, u okviru ispitivanja na terenu pregledani su objekti verskog i kulturnog nasleđa u devetnaest opština. Ovaj izveštaj zasniva se na podacima i fotografijama prikupljenim na terenu, dokumentaciji koja je pribavljena iz drugih izvora tokom mojih prethodnih odlazaka u Bosnu i Hercegovinu (u junu 1997, novembru i decembru 1998, maju i junu 2001. godine), kao i na naknadnoj analizi prikupljenih podataka, pohranjenih u priloženoj bazi podataka. Nalazi i zaključci izneti u ovom izveštaju isključivo su autorovi. Ni u jednoj fazi ovog procesa Tužilaštvo nije pokušalo da izvrši nikakav uticaj niti pritisak na autora u vezi sa metodologijom ovog ispitivanja, njegovim rezultatima ili zaključcima.

[9.] Gorepomenuti izveštaj⁴ završen je i podnet MKSJ u februaru 2003. godine. Dana 8. jula 2003. godine svedočio sam kao veštak u predmetu *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*.⁵

³ *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, 020409DR, 020410DR.

⁴ UNIŠTAVANJE KULTURNE BAŠTINE U BOSNI I HERCEGOVINI OD 1992. DO 1996. GODINE, Posleratno ispitivanje sprovedeno u odabranim opštinama, 0326-2227-0326-2256.

⁵ *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, 030708ED.

[10.] U aprilu 2003. godine ponovo sam angažovan kao veštak u predmetu *Tužilac protiv Momčila Krajišnika* i od mene je traženo da za potrebe tog predmeta dostavim prilagođenu verziju gorepomenutog izveštaja. U toj prilagođenoj verziji izveštaja trebalo je da se ispita i dokumentuje nanošenje štete i uništavanje kulturne i verske baštine islamske i rimokatoličke zajednice u bosanskim opštinama Banjaluka, Bijeljina, Bosanska Krupa, Bratunac, Brčko, Čajniče, Doboј, Foča, Višegrad i Zvornik tokom rata od 1992. do 1995. godine, s posebnim osvrtom na 1992. godinu. Prihvatio sam taj zadatak 25. aprila 2003. i u junu 2003. godine podneo taj izveštaj MKSJ.⁶ Dana 23. maja 2005. godine svedočio sam kao veštak u tom predmetu.⁷

[11.] U aprilu 2005. godine od mene je zatraženo da sastavim izveštaj o uništavanju kulturnih i verskih spomenika u periodu od septembra 1991. do septembra 1993. godine u opštinama u Bosni i Hercegovini obuhvaćenim optužnicom u predmetu *Tužilac protiv Vojislava Šešelja*. Izveštaj je delimično trebalo da se temelji na materijalu analiziranom u predmetima *Milošević* i *Krajišnik*, s dodatnim podacima vezanim za konkretne opštine i konkretan period na koji se odnosi optužnica u tom predmetu. Taj zadatak sam prihvatio 18. aprila 2005. godine. Nakon što je 15. jula 2005. godine u tom predmetu podneta Modifikovana izmenjena optužnica, zamoljen sam da predmet svog izveštaja proširim tako da obuhvata dokumentaciju o uništavanju nesrpske kulturne baštine tokom navedenog perioda u još devet opština u Bosni i Hercegovini obuhvaćenih Modifikovanom izmenjenom optužnicom.

1.2 Ciljevi i metodologija ispitivanja

[12.] Cilj ovog ispitivanja bio je da se dokumentuju slučajevi hotimičnog uništavanja kulturne i verske baštine bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata (rimokatolika) tokom rata

⁶ UNIŠTAVANJE KULTURNE BAŠTINE U BOSNI I HERCEGOVINI: Posleratno ispitivanje o uništavanju nesrpske kulturne baštine u opštinama Banjaluka, Bijeljina, Bosanska Krupa, Bratunac, Brčko, Čajniče, Doboј, Foča, Višegrad i Zvornik tokom rata od 1992. do 1995. godine, s posebnim osvrtom na 1992. godinu, 0340-5804-0340-5829.

⁷ *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, 050523DR.

od 1992. do 1995. godine u opštinama Bijeljina, Bosanski Šamac, Brčko, Mostar, Nevesinje, na "širem području Sarajeva" (Ilidža, Ilijaš, Novi Grad/Rajlovac, Novo Sarajevo, Vogošća) i u Zvorniku, s posebnim osvrtom na period od septembra 1991. do septembra 1993. godine. Verski i kulturni objekti koje je trebalo obuhvatiti ovim ispitivanjem uključivali su, između ostalog, bogomolje, biblioteke i arhive, prosvetne ustanove i objekte od kulturnog značaja. U svakoj od navedenih opština trebalo je dokumentovati najmanje šest takvih objekata. U većini opština obuhvaćenih ovim ispitivanjem (osam od jedanaest) broj dokumentovanih objekata zadovoljava postavljeni kriterijum, ili ga prevazilazi. Osim što smo svaki posećeni objekat pažljivo pregledali, nastojali smo da prikupimo fotografije na kojima je prikazano kako predratno tako i posleratno stanje, te da od lokalne zajednice i drugih izvora pribavimo i druge podatke.

[13.] U ovom izveštaju dokumentovano je ukupno 158 objekata. Od toga su 83 objekta, što čini više od polovine (53 posto), pregledana na licu mesta. Za preostalih 75 objekata (47 posto), procena je izvršena na osnovu fotografija i podataka dobijenih iz drugih izvora koji se smatraju pouzdanim (na primer, podataka lokalnih verskih zajednica, fotografija koje su napravili istražitelji MKSJ, ekipe za procenu Saveta Evrope i lokalni zavodi za zaštitu spomenika). U slučaju kada su korišćeni podaci iz spoljnih izvora, za potrebe ovog ispitivanja uzeti su u obzir samo oni objekti za koje postoje fotografije ili drugi potkrepljujući materijal. Kad god je to bilo moguće, trudili smo se da rezultati ovog ispitivanja budu potkrepljeni podacima iz više nezavisnih izvora. Za potrebe ovog ispitivanja, izraz "objekat" koristili smo za određenu zgradu ili instituciju koju određene zajednice koriste kao bogomolju (kao što su džamija, crkva ili svetište) ili za sličnu, kulturnu ili obrazovnu svrhu (arhiva, biblioteka, verska škola, samostan ili tekija). Svi ovi objekti obrađeni su prema tipu i nameni.

Prevod

Tabela I.	OPŠTINE	OBUHVAĆENE	Broj objekata
ISPITIVANJEM			
1.	Bijeljina*		15
2.	Bosanski Šamac**		10
3.	Brčko		21
4.	Mostar***		19
5.	Nevesinje		13
6.	Sarajevo Ilidža		6
7.	Sarajevo Ilijaš		18
8.	Sarajevo Novi Grad (Rajlovac)		3
9.	Sarajevo – Novo Sarajevo		3
10.	Sarajevo – Vogošća		4
11.	Zvornik		46
UKUPNO:			158

Tabela II. MUSLIMANSKI OBJEKTI

Džamije	101
Škole za izučavanje Korana (mektebi, medrese)	9
Turbeta (islamska svetišta)	6
Tekije (derviški manastiri)	1
Islamske verske arhive i biblioteke	3

Tabela III. RIMOKATOLIČKI OBJEKTI

Katoličke crkve	27
-----------------	----

* Ukupan broj obuhvata četiri džamije u selima koja su pre rata pripadala opštini Ugljevik, a danas pripadaju opštini Bijeljina.

** Ukupan broj obuhvata i dva objekta (jednu katoličku crkvu i jedan samostan) u parohiji Čardak koja se nalazi na granici sa susednom opštinom Modriča.

Prevod

Katolički manastiri i samostani	6
Katoličke verske arhive i biblioteke	5

Tabela IV. DRUGI KULTURNI OBJEKTI

Muzeji, biblioteke i arhive	3
Drugi spomenici (Stari most u Mostaru)	1

[14.] Groblja i grobljanske kapele, koji se ne koriste za redovnu versku službu, nisu obuhvaćeni ispitivanjem, za razliku od mekteba (škole za izučavanje Korana) koji se često koriste za zajedničke molitve.

[15.] Procena oštećenja za svaki ispitani objekat uključuje tekstualni opis. Stepen oštećenja takođe je procenjen prema skali od jedan do pet,⁸ i ti stepeni definisani su na sledeći način:

*** Kad je reč o Mostaru vođena je posebna briga da budu uključeni samo oni objekti u vezi s kojima postoji dokumentacija da su oštećeni 1992. godine.

⁸ Uslovi i kriterijumi procene oštećenja korišćeni u ovom izveštaju veštaka definisani su na osnovu druge dve skale korišćene u vezi s Balkanom. Jedna od njih je skala od jedan do pet koju je UNHCR koristio 1999. godine u svom projektu nazvanom "Hitna ocena sela" sprovedenom krajem rata na Kosovu 1998-1999. godine, UNHCR, Formulari za hitnu ocenu sela, 1999. *Emergency Assessment of Damaged Housing and Local/Village Infrastructure in Kosovo* (Priština i Brisel; Evropska komisija za ocenu štete na Kosovu, Međunarodna grupa za menadžment, jul 1999); dokument se može naći na Internet stranici www.reliefweb.int/library/documents/KosovoAssessment99.pdf. Skala opštećenja koju je koristio UNHCR definisana je imajući na umu obračune troškova rekonstrukcije stambenih objekata a ne objekata kulturne baštine, i nije bila pogodna za ove svrhe. Drugi način procene, skalu od jedan do šest, definisao je Državni institut za zaštitu spomenika kulture Hrvatske i korišćen je za ocenu ratne štete na objektima kulturne baštine u Starom gradu u Dubrovniku. Istu skalu su koristili izvišćaci koje je Savet Evrope poslao u Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu kako bi ocenili štetu nanetu tokom rata 1991-1995. godine; U izveštaju *The Destruction by War of the Cultural heritage in Croatia and Bosnia-Herzegovina presented by the Committee on Culture and Education, Information Report, 2. februar 1993.* (Council of Europe Parliamentary Assembly Doc. 6756), par. 77-78, navedeno je šest nivoa oštećenja, ali nažalost ne i kriterijumi za svaki od njih. Skala korišćena u ovom izveštaju veštaka sadrži jasne kriterijume, utemeljene na vizuelnom posmatranju, i zasniva se na istim standardnim metodima ocene kao što je gore navedeno.

Tabela V. STEPENI OŠTEĆENJA

<i>U dobrom stanju:</i>	Na objektu se ne vide znaci ratnog oštećenja niti nedavne obnove.
<i>Lakše oštećen:</i>	Obuhvata svako oštećenje koje naoko ne ugrožava glavnu konstrukciju objekta. Oštećenja mogu biti od posledica vandalskog napada, preko manjih požara izazvanih u objektu, pa do rupa od metaka u zidovima, rupa od granata na krovu, otpalog vrha minareta ili vrha crkvenog tornja usled pucnjave, sve dok se čini da je konstrukcija objekta ostala netaknuta.
<i>Teško oštećen:</i>	Glavni elementi konstrukcije objekta pretrpeli su znatna oštećenja. Ovaj izraz se obično koristi za opis objekta koji je potpuno spaljen, čiji je krov često potpuno ili u znatnoj meri srušen, ili za oštećenja izazvana eksplozijom, ili za kombinaciju većeg broja oštećenja nastalih na više delova konstrukcije.
<i>Gotovo uništen:</i>	Nekoliko glavnih delova objekta, kao što su spoljni zidovi, nedostaju ili su teško oštećeni. Objekat se, po svemu sudeći, ne može popraviti i bila bi neophodna potpuna rekonstrukcija, ali su ipak ostali neki prepoznatljivi delovi.
<i>Potpuno uništen:</i>	Objekat je srušen do temelja i nije ostao nijedan njegov element koji bi se eventualno mogao spasti.

[16.] Pored autora ovog izveštaja, koji je odredio objekte koje je trebalo dokumentovati i obavio dokumentaciju i ocene, u timu je bio i jedan istražitelj Tužilaštva koji je bio naš vozač i bio zadužen za bezbednost, kao i prof. dr Muhamed Hamidović, sadašnji dekan Arhitektonskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i bivši direktor Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog nasleđa Bosne i Hercegovine. Profesor Hamidović nam je pomogao da uspostavimo kontakte na lokalnom nivou. On je po potrebi bio i naš prevodilac i vodič za veliki broj objekata od verskog i kulturnog značaja koje je lično dobro poznavao. Međutim,

on nije imao nikakvu ulogu u odбору objekata ili oceni štete. U svim opštinama u kojima je obavljeno ispitivanje, predstavnici lokalnih islamskih i rimokatoličkih verskih zajednica pružili su nam podatke, dokumentaciju (uključujući fotografije) i pomoć. U mnogim mestima, lokalni sveštenici velikodušno su nam posvetili vreme, pratili nas i vodili na lokalitete gde se nalaze uništeni sakralni objekti. Međutim, u svim slučajevima je za odбір lokacija i ocenu štete isključivo odgovoran autor ovog izveštaja.

[17.] Iako cilj ovog izveštaja nije bio da se obradi svaki objekat u opštinama obuhvaćenim Optužnicom, u većini ispitanih opština šteta nastala na najvećem broju islamskih i rimokatoličkih objekata koji su postojali pre rata zapravo je dokumentovana tokom ovog ispitivanja.

2.0 Nalazi

2.1 Šteta naneta islamskim arhitektonskim spomenicima

[18.] Objekti islamskog verskog nasleđa u Bosni i Hercegovini obuhvataju džamije (mesdžide), tekije (manastiri gde borave derviši, pripadnici mističkog reda sufista), turbeta (svetilišta u kojima su sahranjeni poznati islamski sveci i mučenici), medrese (islamske verske škole), mektebe (škole za izučavanje Korana), kao i islamske biblioteke i verske arhive. Po svemu sudeći, svi ovi objekti namerno su uništeni tokom nedavnog rata, a to se naročito odnosi na džamije.⁹

[19.] U okviru ovog ispitivanja dokumentovana je 101 džamija u opštinama obuhvaćenim ovim izveštajem. S izuzetkom Mostara i nekoliko džamija u sarajevskim prigradskim

⁹ Tokom terenskog ispitivanja na kojem se temelji ovaj izveštaj, u svakom od slučajeva vodilo se računa da se zabeleži stanje zgrada u okolini oštećenog spomenika kako bi se ustanovio kontekst uništavanja. U velikoj većini (80 posto) od 88 slučajeva u vezi s kojima su takve informacije mogle da se dobiju, druge zgrade u okolini oštećenih/uništenih islamskih verskih objekata bile su ili netaknute ili su pretrpele manji stepen oštećenja. U preostalih 20 posto su i džamija (ili neki drugi islamski objekat) i okolne zgrade pretrpele isti stepen oštećenja.

Prevod

naseljima, sve se nalaze na teritoriji koje su snage bosanskih Srba zaposele i držale pod kontrolom tokom perioda obuhvaćenog Optužnicom. Nijedna od ispitanih džamija nije ostala neoštećena, dok je, prema proceni, samo 10 džamija (deset posto od ukupnog broja) ocenjeno kao lakše oštećeno.

[20.] Džamije za koje je utvrđeno da su pretrpele neznatnu štetu spadaju u dve kategorije. Ukupno sedam džamija obuhvaćenih ispitivanjem, koje su se tokom rata nalazile na teritoriji pod kontrolom bosanskih vlasti, nalazile su se u blizini ratišta i oštećene su od udara projektila. Tri džamije za koje je ustanovljeno da su lakše oštećene nalazile su se na područjima koja su za vreme rata kontrolisale snage bosanskih Srba; sve su nedovršeni objekti, koji su još uvek bili u fazi gradnje u vreme kada je počeo rat.

[21.] Kao što je autor ovog izveštaja primetio i u drugim opštinama u Bosni obuhvaćenim ispitivanjem, nedovršene bogomolje nesrpskih zajednica - kako džamije tako i rimokatoličke crkve – su za vreme rata od 1992. do 1995. godine često su bile mete vandalskih napada i pljačkanja građevinskog materijala, ali su retko ili nikad rušene. Jedan indikativan primer, obuhvaćen ovim izveštajem, jeste nezavršena džamija u Križevićima kod Zvornika. Radi se o zgradi nadsvođenoj kubetom, koja se odmah prepoznaje kao džamija i jasno vidi pokraj glavnog puta koji ide severozapadno od grada Zvornika. Na početku rata 1992. godine ta džamija se još uvek zidala, bila je skoro završena, ali još nije bila otvorena. Od oko trideset džamija u delu opštine Zvornik koji je tokom rata bio pod kontrolom srpskih snaga ta, još neotvorena džamija, bila je jedina koja nije pretrpela značajnija oštećenja. Međutim, ustanovljeno je da su sve džamije koje su bile u upotrebi, zvanično otvorene i registrovane u civilnim organima vlasti bile ili uništene ili teško oštećene. U barem nekoliko slučajeva uništavanje tih džamija sigurno je iziskivalo znatnu preduzimljivost i napore, kao što je slučaj s džamijom u Kušlatu, južno od Zvornika, koja datira iz 15. veka. Istorijska džamija u Kušlatu nalazi se na vrhu strme litice iznad Drine i do nje nema makadamskog puta (potrebno je penjati se dva sata), nalazi se na “spisku spomenika pod zaštitom države”¹⁰ i

¹⁰ Objašnjenje tog izraza vidi u fusnoti 11 dole.

predstavlja jednu od najstarijih džamija u Bosni i Hercegovini, ali je bez obzira na to srušena u februaru 1993. godine.

[22.] Utvrđeno je da je ukupno 91 džamija, što čini više od 90 posto džamija ispitanih za potrebe ovog izveštaja, teško oštećeno ili uništeno. Od tog broja, 35 džamija je teško oštećeno, a 56 gotovo ili potpuno uništeno.

[23.] Skoro dve trećine, odnosno 65 posto od 101 džamije obuhvaćene ovim ispitivanjem, sagrađeno je za vreme otomanske imperije (od ranog XV veka do 1878. godine) ili austrougarske vladavine (od 1878. do 1918. godine). Od 65 tih istorijskih džamija, njih 30 bile su "pod zaštitom države" (one su na osnovu zakonodavnog akta uživale specijalnu zaštitu zbog svog izuzetnog kulturnog, umetničkog ili istorijskog značaja).¹¹

[24.] Od 65 džamija iz perioda otomanske i austrougarske vladavine na područjima obuhvaćenim ovim izveštajem sve osim dve su ili teško oštećene ili uništene. Od 30 džamija koje su bile pod zaštitom, 20 ih je gotovo ili potpuno uništeno, a osam ih je teško oštećeno.

[25.] Od džamija koje su bile pod zaštitom dve su lakše oštećene. Jedna od njih, džamija iz XVI veka koja se nalazi u Mostaru, nalazila se na teritoriji pod kontrolom bosanskih vlasti i više puta je pogođena tokom granatiranja u aprilu i maju 1992. godine, ali nije srušena. Još jedna zaštićena džamija koja nije pretrpela veća oštećenja, Čučkova džamija, u Nevesinju, koja se od 1930-ih godina ne koristi kao bogomolja, mnogo pre rata ostala je bez minareta, a u komunističkom periodu korišćena je kao skladište. Ova džamija bila je meta vandalskog

¹¹ "Spomenik pod zaštitom države" odnosi se na zgrade ili druge objekte koji su zvanično proglašeni odobjektima od posebnog arhitektonskog, istorijskog ili kulturnog značaja. "Zaštićene" zgrade ne smeju se rušiti, dograđivati ili menjati bez posebne dozvole nadležnih organa. Pored toga, zaštićene zgrade mogu biti uključene u projekte zaštite finansirane iz budžeta države. Propisi u bivšoj Jugoslaviji (SFRJ) na saveznom i republičkom nivou vezani za zaštitu kulturne baštine obuhvatali su procedure za određivanje koja zgrada spada u zaštićene spomenike. U Bosni i Hercegovini to je bilo regulisano zakonima o zaštiti spomenika kulture, donetim 1965, 1978. i 1985. godine (Zakon o zaštiti spomenika kulture, SL SRBiH 16/65 i 31/65; Zakon o zaštiti kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, SL SRBiH 3/78, SL SRBiH 85). Mevlida Serdarević, *Pravna zaštita kulturno-historijskog naslijeđa BiH* (Sarajevo: Međunarodni centar za mir, 1997), str. 59-81: Zaštita kulturno-historijskog naslijeđa do 1992. godine (zakon o zaštiti naslijeđa).

Prevod

napada, a od 1992. godine, kada je Nevesinje palo u ruke srpskih nacionalističkih snaga, korišćena je kao smetlište. Ipak, za razliku od druge dve džamije u Nevesinju, koje su se koristile za versku službu, ova džamija nije srušena.

[26.] Isti obrazac očigledno se koristio i za ostale islamske verske spomenike od kulturnog ili istorijskog značaja. Svih 6 turbeta (islamskih svetilišta) u opštinama obuhvaćenim ovim izveštajem, od kojih su dva bila pod zaštitom države, teško su oštećeni ili potpuno uništeni. Derviška tekija od istorijskog značaja u Diviču (opština Zvornik) srušena je do temelja, a na grobove osnivača, dvojice muslimanskih svetaca iz XVI veka, stavljena je zardala olupina jednog kamiona.

[27.] Iako se često govori tome da su sve džamije koje su se za vreme rata nalazile na teritoriji pod kontrolom snaga bosanskih Srba srušene sa zemljom, to nije sasvim tačno. Međutim, na osnovu rezultata iz ovog izveštaja može se zaključiti da je ogromna većina džamija u opštinama obuhvaćenim ovim ispitivanjem – ali i u drugim opštinama - teško oštećena ili uništena, kao i to da su i ostali muslimanski verski spomenici od posebnog istorijskog ili kulturnog značaja namerno srušeni. Minareti, čiji visoki tornjevi predstavljaju najuočljiviji simbol da u nekoj sredini žive Muslimani, po svemu sudeći, su bili omiljena meta napada. Na područjima koja su bila pod kontrolom snaga bosanskih Srba praktično nema minareta koji je tokom rata od 1992. do 1995. godine ostao čitav.¹²

[28.] Uništavanje muslimanskih verskih spomenika u velikom broju slučajeva očito je bilo posledica namernih napada, a ne slučajna posledica sukoba. Dokaze za to predstavljaju znaci oštećenja od eksplozije, koji ukazuju na to da je eksploziv bio postavljen unutar džamije ili stepeništa koje vodi do minareta. Na fotografijama snimljenim neposredno posle rata vidi se

¹² Poznati izuzetak predstavlja minaret u Baljvini, u blizini Mrkonjić Grada, gde su meštani srpske nacionalnosti, navodno ubedili pripadnike srpskih paravojnih snaga da ne diraju džamiju, govoreći da je ona deo "lokalnog kolorita." (Jolyon Naegele, "Banjaluka's Mufti Tells Of 'Four Years Of Horror'," *RFE/RL Weekday Magazine*, 6. septembar 1996; <http://www.rferl.org/nca/features/1996/09/F.RU.96090616572638.html>.)

Prevod

da su mnoge džamije spaljene ili dignute u vazduh, dok objekti u njihovoj okolini nemaju znakove oštećenja ili nedavne obnove. U velikom broju gradova, uključujući Bijeljinu, Bosanski Šamac, Nevesinje, Zvornik, Kozluk i druga mesta, džamije i drugi muslimanski objekti rušeni su nakon što su ta područja pala pod kontrolu srpskih snaga, u vreme kada u neposrednoj okolini nije bilo vojnih dejstava.

[29.] Rušenje islamskih verskih spomenika u Bosni i Hercegovini počelo je već u septembru 1991. godine (kad su rezervne snage JNA u Odžaku, kod Nevesinja, navodno srušile džamiju od istorijskog značaja) i trajalo je tokom celog rata, sve do završnih borbi 1995. godine. Međutim, u opštinama obuhvaćenim ovim izveštajem, većina rušenja odigrala se u periodu od aprila 1992. do septembra 1993. godine. Tako je 45 od 46 oštećenih ili uništenih muslimanskih objekata zabeleženih u opštini Zvornik i svih deset objekata muslimanske i rimokatoličke baštine u Bosanskom Šamcu uništeno u periodu od aprila 1992. do septembra 1993. godine.

[30.] Po svemu sudeći, rušenje džamija i drugih islamskih verskih spomenika niti je bilo ograničeno na manja područja niti je bilo nasumično, kako u dotičnim, tako i u drugim ispitanim opštinama u Bosni i Hercegovini, i, prema izveštajima, u mnogim slučajevima odigralo se pre ili tokom masovnog egzodusa lokalnog muslimanskog življa, a u nekim slučajevima, neposredno posle njega. Izjave ljudi upućenih u te događaje ukazuju na to da je postojala svest o posledicama koje će namerno rušenje verskih objekata ostaviti na ciljanu zajednicu.

[31.] U opštini Zvornik u istočnoj Bosni, srpske snage su u periodu od aprila 1992. do septembra 1993. godine uništile svih pet džamija u gradu Zvorniku i okolini i ukupno 46 muslimanskih objekata (uključujući 36 džamija) u toj opštini. Početkom 1993. godine *Chicago Tribune* je sledećim rečima opisao situaciju u Zvorniku:

[32.] *Gradonačelnik Zvornika Branko Grujić priznaje da su Muslimani svojevremeno možda imali legitimno pravo da im pripadne istočna Bosna, ali je odmah objasnio zašto treba odbaciti UN mapu za to područje. "Demografija je sada drugačija", kaže on. Zvornik je*

*nekada imao 70.000 stanovnika – od čega su više od 60 posto činili Muslimani. Sada je džamija dignuta u vazduh, a stanovništvo je 90 posto srpsko, možda čak i 99,9 posto, rekao je Grujić.*¹³

[33.] Godinu dana kasnije beogradska štampa je pisala da je gradonačelnik Grujić izjavio da u Zvorniku ima još samo pet Muslimana.¹⁴

[34.] U martu 1993. godine gradonačelnika Zvornika Branka Grujića intervjuisalo je nekoliko stranih novinara, i tom prilikom je on izjavio sledeće: “U Zvorniku nikad nije bilo nikakvih džamija”.¹⁵

[35.] Nakon što je u Banjaluci u maju 1993. godine srušena džamija Ferhadija od istorijskog značaja, jedan Musliman iz Banjaluke rekao je jednom stranom novinaru sledeće: “Kao da su nam srce iščupali. Hteli su da shvatimo da nam ovde nije mesto.”¹⁶

[36.] U mnogim mestima - naročito u velikim naseljima, a ponekad i u selima - džamije ne samo što su rušene paljenjem ili eksplozivom, već su i njihove ruševine razarane do temelja i srušene sa zemljom uz pomoć teškog oruđa, a sav građevinski materijal uklonjen je sa tog mesta. Džamije su obično rušene do temelja i srušene sa zemljom neposredno nakon samog razaranja, a taj deo posla obavljale su ekipe radnika lokalnih organa opštinske vlasti bosanskih Srba, koje se nisu obazirale na molbe lokalnih islamskih zajednica. Naročito dobro dokumentovane primere ove prakse predstavljaju razaranja i rušenje do temelja džamija u Bijeljini, Janji, Kozluku i Zvorniku, rušenje džamije Azizija i katoličke crkve u

¹³ Tom Shanker, “Hatred Running Deep in Bosnia”, *Chicago Tribune*, 23. mart 1993. godine.

¹⁴ *Vreme News Digest*, br. 156, 19. septembar 1994. godine, naslov “On the Spot: Loznica and Zvornik, the Banks of the Drina”, autor Dragan Todorović.

¹⁵ Branko Grujić, u intervjuu autora Carol Williams, “Serbs Stay Their Ground on Muslim Lands: Conquering Warlords Bend History and Reality in an Attempt to Justify Their Spoils”, *Los Angeles Times*, 28. mart 1993. godine; Laura Silber, “Serb Mayor Confident in Bosnian Town Where Mosques Are Rubble”, *Financial Times* (London), 17. maj 1993. godine; Roger Cohen, “In Town Cleansed of Muslims, Serb Church Will Crown the Deed”, *New York Times*, 7. mart 1993. godine.

¹⁶ Tim Judah, *The Times* (London), 14. maj 1993. godine.

Bosanskom Šamcu i rušenje i spravljanje sa zemljom dve korišćene džamije i katoličke crkve u Nevesinju.

[37.] Šut od potpuno srušenih džamija obično je kamionima transportovan van grada i odlagan na deponijama. U nekim slučajevima, kao što je Savska džamija iz XVIII veka u Brčkom, šut od razorene džamije bačen je na masovnu grobnicu i iskorišćen za pokrivanje posmrtnih ostataka muslimanskih civila koje su ubile srpske snage.¹⁷

[38.] Mnoga mesta na teritoriji pod kontrolom bosanskih Srba, na kojima su se nekad nalazile džamije koje su srušene do temelja, oskrnavljena su i to najčešće tako što se sada koriste kao smetlišta. Kao što je autor ovog izveštaja primetio tokom ispitivanja na terenu, prisustvo velikih, prepunih kontejnera za smeće na praznim parcelama u centru gradova u Republici Srpskoj često je znak da se na tom mestu nekada nalazila džamija koja je srušena. Neki od primera za to su Riječanska džamija i džamija Begsuja u Zvorniku, Mehmed-Čelebijina džamija u Kozluku (opština Zvornik), Careva džamija u Nevesinju i džamija Azizija u Bosanskom Šamcu (vidi odrednice u bazi podataka). Gomila smeća bačenog na takvim mestima često se mogla videti pored starog stabla lipe, koje se po tradiciji sadi desno od ulaza u džamije bosanskih Muslimana. Iako su u nekim slučajevima čak i temelji srušenih džamija izvađeni i uklonjeni (neki od primera za to su džamija Azizija u Bosanskom Šamcu, Hadži-Pašina džamija i Savska džamija u Brčkom), često se još uvek moglo videti mesto gde je nekada stajala džamija, po brazdama u raskopanoj zemlji, kamenju na zemlji i po razlici u rastu vegetacije (za primere ovog drugog, vidi u bazi podataka pod odrednicama za džamiju u Gornjem Šepku, opština Zvornik). Po okolnim zgradama ili na preostalim zidovima

¹⁷ Razgovor (26. oktobra 2005. godine) autora ovog izveštaja s arheologom dr Rebeccom Saunders sa Louisiana State University, koja je leta 1997. učestvovala u ekshumacijama masovne grobnice jugoistočno od Brčkog, u organizaciji MKSJ: "Na području dimenzija 50 x 100 metara nalazilo se više zasebnih masovnih grobnica. Nakon pokopa preko celog tog područja nasut je sloj od jednog do dva metra šuta, reklo bi se zbog toga što se lokalno stanovništvo žalilo na miris. ... Deo tog šuta očito je poticao od džamije spravljen sa zemljom." Vidi i svedočenje dr Richarda Wrighta u predmetu *Tužilac protiv Gorana Jelisića*, 990902ED. Korišćenje šuta od džamije u Brčkom za pokrivanje masovne grobnice takođe se navodi u *Završnom izveštaju Ekspertske komisije UN, formirane u skladu s Rezolucijom SB br. 780 (1992)*, pod rukovodstvom M. Cherifa Bassiounija. UN SC Doc. S/1994/674/Add.2 (Vol. V), 28. decembar 1994. godine, Dodatak X: Masovne grobnice.

razorenih džamija, ukoliko nisu bile potpuno uništene, mogu se videti sprejom ispisani grafiti sa srpskim nacionalističkim simbolima ili antimuslimanskim porukama.

[39.] Može se primetiti da su u izvesnom broju gradova pod srpskom kontrolom (kao što su Bijeljina, Nevesinje, Zvornik, Kozluk i drugi), mesta na kojima su džamije srušene do temelja pretvorena u smetlišta, autobuske stanice, parkirališta, automehaničarske radnje ili buvlje pijace. U nekim gradovima su, uz dozvolu srpskih vlasti, na mestima gde su džamije srušene do temelja izgrađene nove zgrade, uprkos protestima lokalnih islamskih zajednica. Primeri iz opština obuhvaćenih ovim izveštajem uključuju, između ostalog, mesto gde je nekada stajala Zamlaz džamija u Zvorniku, stara 200 godina, koja je uništena 1992. godine, gde je sagrađena velika četvorospratnica sa stanovima i lokalima (vidi odrednicu u bazi podataka). U Diviču, nekada isključivo muslimanskom selu kod Zvornika, na mestu srušene Divičke džamije sagrađena je nova srpska pravoslavna crkva (vidi odrednicu u bazi podataka) a nove srpske vlasti su promenile ime sela u Sveti Stefan (prema hrišćanskom svecu).¹⁸

2.2 Šteta naneta rimokatoličkim spomenicima kulture

[40.] Objekti rimokatoličkog verskog nasleđa u Bosni i Hercegovini obuhvataju crkve, ženske i muške samostane raznih verskih redova, kao i rimokatoličke crkvene biblioteke i arhive. Po svemu sudeći, svi ovi objekti namerno su uništavani tokom rata od 1992. do 1995. godine, što se naročito odnosi na crkve.¹⁹

¹⁸ Korišćenje lokacija na kojima su se nalazile do temelja srušene džamije u Banjaluci, Bijeljini, Janji, Zvorniku i Diviču predmet je odluka Komisije za ljudska prava Bosne i Hercegovine (predmeti broj. CH/96/29, CH/98/1062 i CH/99/2656). (Vidi **Prilog 2** dole).

¹⁹ Tokom ispitivanja na terenu na kojem se temelji ovaj izveštaj vodilo se računa da se zabeleži stanje zgrada u okolini oštećenog spomenika kako bi se ustanovio kontekst razaranja. Od 25 slučajeva u kojima su takve informacije bile dostupne, u velikoj većini (84 posto) utvrđeno je da su druge zgrade u okolini oštećenog/uništenog rimokatoličkog verskog objekta ili netaknute ili su pretrpele manji stepen oštećenja. U preostalih 16 posto slučajeva su i crkva (ili drugi katolički verski objekat) i zgrade u okolini pretrpele isti stepen oštećenja.

Prevod

[41.] U okviru ovog ispitivanja dokumentovana je šteta naneta na 27 katoličkih crkava, 6 katoličkih samostana, jednom katoličkom sjemeništu i pet katoličkih biblioteka i arhiva. Nijedna od pregledanih katoličkih crkava nije bila bez oštećenja: pet crkava na područjima obuhvaćenim ovim izveštajem bilo je lakše oštećeno. Od pet lakše oštećenih crkava, tri su se nalazile na teritoriji pod kontrolom snaga bosanskih vlasti i one su pretrpele štetu od granatiranja. Za ostale 23 katoličke crkve (82 posto od ukupnog broja) utvrđeno je da su ili teško oštećene ili uništene.

[42.] U Bosanskom Šamcu, župna katolička crkva koja je srušena sa zemljom nalazila se preko puta tamošnje srpske pravoslavne crkve, koja je ostala netaknuta. Rušenje katoličke crkve u Bosanskom Šamcu korišćenjem eksplozivnih naprava i uklanjanje šteta navodno je trajalo više od dva meseca (od januara do marta 1993. godine) i izvođeno je polako, kako ne bi bila dovedena u opasnost srpska pravoslavna crkva koja se nalazila preko puta (vidi izjavu katoličkog župnika s kojim je razgovarao autor ovog izveštaja, unetu u odrednicu u bazi podataka u vezi s katoličkom crkvom u Bosanskom Šamcu).

[43.] To odgovara obrascu primećenom u vezi s nizom drugih lokacija obuhvaćenih ispitivanjem, kao što su Nevesinje i selo Tarčin Do (Ilijaš), gde su katoličke crkve potpuno uništene, a ruševine srušene sa zemljom (vidi odrednice u bazi podataka).

[44.] Kao i u slučaju džamija, katoličke crkve od istorijskog i kulturnog značaja su, po svoj prilici, bile određene za mete napada. Župna katolička crkva u Bosanskom Šamcu bila je zakonom zaštićena kao "spomenik pod zaštitom države", kao i katolička crkva u Nevesinju. Obe su srušene, a njihove ruševine srušene sa zemljom. Južno od Bosanskog Šamca samostan Dolorosa Družbe služavki malog Isusa, jedinog ženskog katoličkog reda osnovanog u Bosni, takođe je uništen eksplozivom. U Mostaru je zaštićena franjevačka samostanska crkva granatirana s brda direktno iznad te crkve, i skoro je potpuno uništena. Od sedam zaštićenih katoličkih crkava ukupno šest ih je teško oštećeno ili uništeno.

[45.] Uobičajeni način rušenja uključivao je dizanje tornja u vazduh i podmetanje požara ili miniranje crkve (vidi odrednice u bazi podataka). U izvesnom broju slučajeva crkve ili

Prevod

njihove ruševine bile su i meta sknavljenja. Jedan od primera s područja obuhvaćenog ovim izveštajem jeste župna katolička crkva u Srednjoj Slatini, kod Bosanskog Šamca, srušena eksplozivom; veliko kameno raspeće koje je stajalo pored ulaza u crkvu je ostalo, ali je velika bronzana figura Hrista na krstu razbijena i od nje su ostale samo prikovane šake. U župnoj katoličkoj crkvi u Brčkom odsečene su ruke na statuama svih svetaca. Svetište i oltarska ograda župne katoličke crkve u Bijeljini su uništeni i navodno su je srpski vojnici i civili za vreme rata koristili kao javni klozet.

[46.] Rušenje rimokatoličkih verskih spomenika u Bosni i Hercegovini trajalo je od oktobra 1991. pa sve do završnih borbi 1995. godine. Međutim, svi katolički verski objekti obuhvaćeni ovim izveštajem srušeni su 1992. i 1993. godine.

2.3 Šteta naneta arhivama i bibliotekama

[47.] Pored štete nanete bogomoljama i drugim sakralnim objektima, arhive i biblioteke takođe su bile mete napada za vreme rata u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine.

[48.] Šteta obuhvata uništavanje verskih arhiva lokalnih islamskih zajednica. Te arhive obuhvatale su dokumente dotičnih zajednica, kao što su tapije i drugi dokumenti vezani za muslimanske verske zadužbine (vakufe), koje finansiraju objekte i verske, dobrotvorne i kulturne aktivnosti islamske zajednice, a služe i za arhiviranje dokumenata i istorijskih podataka te zajednice, njenih kulturno-obrazovnih ustanova, članova i verskih vođa.

[49.] U tri opštine obuhvaćene ovim ispitivanjem (Bosanski Šamac, Nevesinje i Zvornik), predstavnici lokalnih islamskih zajednica prijavili su da su javne i verske arhive te zajednice uništene. U slučaju Bosanskog Šamca i Zvornika, sadržaj arhiva je, po svemu sudeći, uništen zajedno sa zgradom u kojoj se nalazila arhiva islamske zajednice. Zgradu islamske zajednice u Nevesinju gde se nalazila arhiva, koju su zaposele srpske nacionalističke vlasti, ostala je netaknuta, ali su dokumenti iz verske arhive te zajednice navodno odneti i uništeni.

[50.] Spaljen je i određeni broj značajnih verskih biblioteka i kolekcija starih rukopisa u vlasništvu lokalnih islamskih zajednica. Među njima su i islamske zadužbinske biblioteke u Atik-džamiji u Janji (opština Bijeljina), gde se, prema procenama, nalazilo 3.200 retkih knjiga i rukopisa, i zbirka verskih knjiga i rukopisa u turbetu bosanskog muslimanskog pesnika i sufijskog mistika iz XVII veka Hasana Kaimije u Kula Gradu (opština Zvornik).

[51.] Rimokatoličke zajednice u nekoliko ispitanih lokaliteta, naročito u opštinama Bosanski Šamac, Brčko, Mostar, Nevesinje, Sarajevo-Noví Grad (Rajlovac) i Novo Sarajevo (Grbavica) takođe su prijavile da su njihove verske arhive (uključujući knjige krštenih, venčanih i sahranjenih u tim župama, i dokumentaciju vezanu za verske redove i verske škole) zaplenjene i uništene. Pošto je građansko evidentiranje rođenja, venčanja i smrti u Bosni i Hercegovini uvedeno relativno kasno, te župne knjige, od kojih su neke stare po nekoliko vekova, predstavljale su istorijski zapis o postojanju tih zajednica. U velikom broju slučajeva njihovo uništavanje predstavlja nenadoknadivu štetu.

[52.] Vredne biblioteke koje su sadržale istorijske dokumente, retke knjige i rukopise u posedu rimokatoličkih verskih redova, župnih i biskupskih vlasti uništene su u Brčkom, na Grbavici (Novo Sarajevo), u Nedžarićima (Novi Grad/Rajlovac) i Mostaru. Najveći gubitak predstavlja uništenje biblioteke rimokatoličke dijeceze Mostar-Duvno, spaljene 5. maja 1992. godine, kad je biskupski dvor u Mostaru bombardovan zapaljivim bombama. Procenjeno je da je u vatri nestalo oko 60.000 knjiga i rukopisa, uključujući biblioteku dijeceze i ličnu biskupovu biblioteku. Nakon što je srpska vojska u junu 1992. godine zauzela franjevački samostan i sjemenište u sarajevskom naselju Nedžarići i isterala franjevačke monahe, odatle je uklonjena biblioteka s 50.000 knjiga kao i stotine vrednih umetničkih dela. Pouzdano se zna da je jedan trgovac starinama iz Beograda tokom rata nudio na prodaju neke od retkih knjiga i umetničkih dela odnetih iz Nedžarića (pojednostosti o izvoru informacija vidi u odrednici u bazi podataka). Po završetku rata 1996. godine srpske javne biblioteke iz sarajevskih naselja vratile su oko polovine zbirke te biblioteke; nije dato zvanično objašnjenje i nije se ušlo u trag retkim knjigama i umetničkim delima koji nedostaju.

Prevod

[53.] U periodu od aprila do juna 1992. dok su srpske snage držale Mostar pod opsadom, takođe je uništeno ili oštećeno nekoliko značajnih specijalizovanih biblioteka i arhiva u okviru javnih institucija zaduženih za zaštitu kulturne baštine. Najveći gubitak predstavljaju izgorela arhitektonska dokumentacija i biblioteka PE "Prostor", javne ustanove zadužene za dokumentovanje i obnovu istorijskih objekata u mostarskom Starom gradu, izgorele u junu 1992. godine, navodno usled vandalskog čina srpskih vojnika. Arhiv Hercegovine i Muzej Hercegovine takođe su granatirani, a zgrade u kojima se nalaze kao i njihove kolekcije pretrpeli su oštećenja.

3.0 Korišćenje baze podataka

[54.] Baza podataka napravljena je uz pomoć programa "FileMakerPro," verzija 7.0. Podaci u bazi podeljeni su na pet delova: 1) identifikacija objekta; 2) stanje objekta, uz tekstualni opis oštećenja i fotografije stanja pre i posle rata, ukoliko postoje; 3) izjave ljudi, ukoliko postoje; 4) bibliografija i 5) izveštaji sredstava javnog informisanja.

[55.] Za pretraživanje baze podataka, u meniju odaberite opciju "mode" (tasteri "Control" i "F"), a onda odaberite opciju "find" u meniju. Tada će se pojaviti prazan prostor. Ključne reči mogu se ukucati u jedno ili više polja u ovom praznom prostoru. Nakon izbora svih parametara za pretraživanje ključnih reči, pritisnite dugme "find", koje se nalazi na levoj margini tog prostora. Svi dokumenti koji ispunjavaju zahteve pretrage pojaviće se u vidu brojevima obeleženih kartica u gornjem uglu leve margine. Dokumentacija se može pretraživati klikom miša na ove kartice ili unošenjem broja kartice u za to predviđeno polje koje se nalazi ispod.

[56.] Pretraživanje ključnih reči može se vršiti po bilo kojem kriterijumu, uključujući naziv područja (opštine), naziv grada, naziv objekta, na B/H/S (bosanskom/hrvatskom/srpskom) jeziku ili na engleskom jeziku, namenu objekta, vrstu objekta i stanje objekta. Moguće su kombinacije bilo kog broja termina za pretraživanje. Na primer, da bi se u bazi podataka pronašle sve teško oštećene katoličke crkve, kao ključne reči za "vrstu objekta" treba ukucati reči "katolička crkva", a za "stanje objekta" reč "teško oštećen".

[57.] Za pronalaženje ključnih reči u oblastima sa različitim opcijama, treba odabrati oblast, a u meniju će biti izlistane sve varijante ključnih reči.

[58.] Skraćeno pretraživanje moguće je vršiti u svim oblastima. Na primer, za pronalaženje podataka o “džamiji sultana Sulejmana Veličanstvenog”, može se ukucati samo reč “Veličanstveni” u polju za pretraživanje “naziva objekta”, ili, ako, tačna ortografija naziva objekta nije poznata, kao parametar za pretraživanje može se koristiti deo naziva. Na primer, za pronalaženje podataka o “džamiji Azizija”, može se ukucati samo reč “Aziz” u polje za pretraživanje “naziv objekta”. Svejedno je da li se reči za pretraživanje kucaju malim ili velikim slovima.

4.0 Veštak

[59.] András J. Riedlmayer, BA, MA, MS, cand. phil, vodi Dokumentacioni centar programa “Aga Khan” za islamsku arhitekturu pri Biblioteci lepih umetnosti na univerzitetu u Harvardu. On je priznati stručnjak za kulturno nasleđe Balkana za vreme Otomanske imperije. Biografija je priložena uz ovaj izveštaj.

Prilog 1: Opis i procena izvora dokumentacije

[60.] **A1.1 Istraživanja koja je autor sproveo na terenu** (u julu 2002. godine) obuhvatila su obilazak objekata i prikupljanje/objedinjavanje fotografija i druge dokumentacije iz objavljenih i neobjavljenih izvora. Tome su dodate fotografije i drugi podaci koje je autor prikupio tokom odlazaka u Bosnu i Hercegovinu posle rata (u junu 1997, novembru 1998. i junu 2001. godine). Zajedno s ovim izveštajem podneta je i baza podataka, koja ima 158 odrednica (u jednostavnom formatu baze podataka, u programu “FileMaker”, sa nekoliko stotina fotografija iz perioda pre i posle rata, kao i drugih dokumenata). Arhiva sa dokumentacijom prikupljenom tokom ovog ispitivanja u vezi sa štetom nanetom kulturnoj baštini Bosne i Hercegovine, uključujući dodatne fotografije, projekte gradnje i ostale podatke, čuva se u Biblioteci lepih umetnosti Univerziteta u Harvardu.

[61.] *Napomene: Za vreme ispitivanja na terenu, 158 objekata u opštinama obuhvaćenim ovom studijom dokumentovano je iz prve ruke. Pored pribavljanja podataka za skoro polovinu odrednica u bazi podataka, to je autoru takođe omogućilo da za neke objekte uporedi dokaze prikupljene iz prve ruke sa dokumentacijom prikupljenom iz drugih izvora o tim istim objektima, te da proveriti tačnost podataka. Iako je ovim ispitivanjem obuhvaćen najveći deo spomenika kulture u dotične dve opštine, neke od njih nije bilo moguće posetiti zbog loših puteva ili vremenskih ograničenja. U nekim slučajevima je bilo teško proceniti stanje zbog toga što je od završetka rata prošlo dosta vremena ili su neki od tih objekata izmenjeni tokom obnova novijeg datuma. U takvim slučajevima korišćene su fotografije i druga dokumentacija radi poređenja i provere podataka iz drugih izvora, i kao osnov za procenu.*

[62.] **A1.2 Savet Evrope (1997-1998).** Po završetku rata, u okviru Programa za tehničku saradnju i konsalting pri Odeljenju za kulturnu baštinu Saveta Evrope, na terenu je izvršeno nezavisno ispitivanje odabranih objekata kulturnog nasleđa, u saradnji sa lokalnim organima vlasti u oba entiteta Bosne i Hercegovine. Izveštaj koji je iz toga nastao naslovljen "Konkretan plan akcije za Bosnu i Hercegovinu, početna faza: završni izveštaj (iz marta 1999. godine)," imao je za cilj utvrđivanje prioriteta obnove, a sadrži i neke nezavisne osnovne informacije i fotografije u vezi s izvesnim brojem objekata. Sve fotografije i drugi podaci uzeti za potrebe ovog ispitivanja iz izveštaja Saveta Evrope identifikovani su kao takvi.

[63.] *Napomene: Istraživanje koje je sproveo Savet Evrope imalo je za cilj da obuhvati spomenike kulture i druge objekte pod zaštitom države na celoj teritoriji Bosne i Hercegovine. Međutim, u praksi se pokazalo da to nije moguće. Za određeni broj opština podaci su, u najboljem slučaju, dati nasumice (na primer, u Sarajevu su obuhvaćena samo četiri objekta); odrednice su često nepotpune, ponekad postoji samo fotografija, bez teksta ispod nje, u nekim slučajevima nedostaje opis štete, dok je izvestan broj objekata neidentifikovan ili pogrešno identifikovan od strane timova Saveta Evrope (na primer, odrednice za džamije u Foči). Bez obzira na to, izveštaj Saveta Evrope sadrži veliki broj*

Prevod

podataka, obuhvata veliku teritoriju i sadrži neke korisne fotografije, snimljene odmah posle rata, često na mestima koja je bilo teško dokumentovati zbog neprijateljskog odnosa i ometanja lokalnog stanovništva.

[64.] **A1.3 Islamska zajednica** (juli 2002). Rijaset islamske zajednice u Bosni i Hercegovini je centralno upravno telo nadležno za islamske vernike u raznim opštinama. Rijaset je pokušao da dokumentuje štetu koju je za vreme rata pretrpela islamska verska baština u Bosni i Hercegovini. Nešto od te dokumentacije objavljeno je od završetka rata, uglavnom u knjizi Muharema Omerdića *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)* (Sarajevo: El Kalem, 1999), koja sadrži spisak oštećenih džamija i drugih sakralnih objekata po opštinama. Drugi podaci, pre svega fotografije džamija oštećenih u ratu koje se sada nalaze na teritoriji Federacije, mogu se naći u još tri publikacije: *Izložba dokumentarne fotografije o porušenim i oštećenim džamijama: Sarajevo, april 1995*, [katalog izložbe] (Sarajevo: Državna komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima na području Republike Bosne i Hercegovine, 1995); Kemal Zukić, *Slike zločina: rušenje islamskih vjerskih objekata u BiH*, (Sarajevo: Centar za islamsku arhitekturu, 1999) i Kemal Zukić, *Islamska arhitektura na Balkanu i u Bosni i Hercegovini*, (Sarajevo: ISESCO, 2000). Gospodin Omerdić je dostavio jedan primerak svoje knjige i ugovorio kontakte sa predstavnicima lokalnih islamskih zajednica u opštinama u kojima je trebalo da izvršimo ispitivanje, kao i sa kancelarijama muftije (regionalna upravna tela islamske zajednice). Predstavnici lokalnih islamskih zajednica u opštinama koje smo obišli tokom ispitivanja obezbedili su nam vodiče, obično lokalne imame koji su lično poznavali lokalitete na kojima su se nalazile džamije oštećene u ratu, i dali nam primerke neobjavljenih fotografija, izvode iz zemljišnih knjiga i ostalu dokumentaciju.

[65.] *Napomene: Dokumentacija koju je prikupio Rijaset, objavljena u knjizi gospodina Omerdića, na prvi pogled deluje sveobuhvatno, ali, budući da je građa za nju prikupljena nedugo nakon završetka rata, ona ima svojih nedostataka. To se posebno odnosi na lokalitete u Republici Srpskoj, entitetu bosanskih Srba, gde u prvim posleratnim godinama nije bilo značajnijeg povratka prognanih Muslimana, lokalne islamske zajednice još nisu bile*

Prevod

ponovo uspostavljene, a pristup tim objektima je bio ograničen. Stoga su za neke od opština podaci navedeni u toj knjizi donekle nepotpuni, a broj džamija oštećenih za vreme rata ispaao je manji nego što je zaista bio. Podaci o ostaloj islamskoj baštini, pored džamija, naročito o objektima koji nisu pod institucionalnom kontrolom Rijasetu (kao što su tekije i turbeta) takođe su najčešće nepotpuni. Šteta na pojedinim objektima ponekad je opisana neprecizno ili na veoma širok i uopšten način, a knjiga je oskudno ilustrovana. Podaci dobijeni od lokalnih islamskih zajednica često su bili potpuniji i svežiji, a često i potkrepljeni fotografijama i dokumentima, pa se njihova tačnost mogla uporediti sa našim zapažanjima sa lica mesta. Tokom istraživanja nismo naišli ni na jedan objekat za koji se lažno tvrdilo da je oštećen.

[66.] **A1.4 Gospodin Bekir Bešić**, koji je za vreme rata bio član Saveta banjalučke islamske zajednice, a koji se potom kao izbeglica preselio u treću zemlju, ljubazno nam je dao primerak jedne velike i detaljne mape Bosne i Hercegovine na kojoj je obeležio lokacije džamija oštećenih ili srušenih za vreme rata od 1992. do 1995. godine. Ta mapa se prvenstveno temelji na popisu spomenika objavljenom u knjizi Muharema Omerdića. Mapa gospodina **Bešića** predstavlja dobar vizuelni prikaz sveukupnog obrasca nanošenja štete islamskim verskim objektima u Bosni i ona je priložena kao dodatak ovom izveštaju.

[67.] *Napomene: Mesta obeležena na mapi g. **Bešića** i njihovo poklapanje s nalazima ispitivanja na terenu i drugim izvorima korišćene dokumentacije su provereni, i ustanovljeno je da su ti podaci pouzdani. Valja primetiti da u slučaju objekata blizu Drine, koja (u slučaju opštine Zvornik) predstavlja granicu Bosne i Hercegovine, intenzivna osenčenost mape oko granice može delimično da zakloni crvene tačke kojima su obeleženi oštećeni ili uništeni objekti.*

[68.] **A1.5 Rimokatolička crkva** (juli 2003). Rimokatoličke crkvene vlasti u Bosni i Hercegovini pokušale su da dokumentuju ratne gubitke koje je pretrpela katolička verska baština u Bosni i Hercegovini. Nešto od te dokumentacije objavljeno je od završetka rata, pre svega u knjizi *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini: uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991-1996)*, (Banja Luka – Mostar – Sarajevo: Hrvatska

Prevod

matica iseljenika Bosne i Hercegovine; Zagreb: Hrvatski informativni centar, 1997). Fra Ilija Živković iz Vrhbosanskog ordinarijata (u Sarajevu), koji je priredio ovu knjigu, bio je tako ljubazan da dostavi primerak te knjige, kao i informacije za kontakt sa lokalnim župnim sveštenicima u opštinama u kojima je trebalo obaviti ispitivanje. Od rimokatoličke Mostarsko-duvanjske biskupije i lokalnih župa dobijene su i fotografije, dokumenti i drugi podaci o objektima u opštinama Mostar i Nevesinje. U izvesnom broju zajednica posećenih tokom ispitivanja, lokalni župni sveštenici dobrovoljno su se ponudili da nas odvedu do obližnjih lokaliteta na kojima su se nalazile srušene ili oštećene katoličke crkve.

[69.] *Napomene: Po svemu sudeći, dokumentacija koju su prikupile rimokatoličke crkvene vlasti, objavljena u knjizi koju je pripremio fra Živković, uopšteno gledano je tačna i pouzdana. Iako su opisi štete ponekad neodređeni ili preterani, većina odrednica ilustrovana je fotografijama na kojima se vidi stanje u kojima su se te crkve nalazile pre i posle oštećenja. Zahvaljujući tim, kao i drugim, neobjavljenim, fotografijama dobijenim od lokalnih župnih sveštenika i biskupskih kancelarija, uz zapažanja o lokalitetima posećenim tokom ispitivanja, bilo je moguće dodatno uporediti sve podatke. Tokom istraživanja nije utvrđen ni jedan objekat za koji se lažno tvrdilo da je oštećen.*

[70.] **A1.6 Zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Bosne i Hercegovine / Centar za naslijeđe Bosne i Hercegovine** (juli 2003). Pre rata taj Zavod je bio zadužen za dokumentovanje i zaštitu objekata nasleđa širom Bosne i Hercegovine. Za vreme opsade Sarajeva on je izgubio kako osoblje tako i delove arhivirane dokumentacije. Posle rata Zavod više nije bio zadužen za teritoriju cele zemlje i izgubio je podršku iz budžeta, što je bila posledica decentralizovanog političkog uređenja uvedenog Dejtonskim sporazumom, pa zbog toga nije mogao da obavlja obimnije istrage na terenu. Bez obzira na to, Zavod je uspeo da objavi spisak ratne štete koju su pretrpeli kulturni i verski spomenici u Bosni i Hercegovini, delimično na osnovu sopstvenog rada, a većim delom na osnovu podataka uzetih iz dosjea Državne komisije Bosne i Hercegovine za utvrđivanje ratnih zločina i podataka dobijenih od verskih zajednica. Ovaj spisak objavljen je u dva izdanja, od kojih je jedno na engleskom jeziku, *A Report on the Devastation of Cultural, Historical and Natural Heritage of the Republic/Federation of Bosnia and Herzegovina (from April 5, 1992*

until September 5, 1995) prir. Muhamed Hamidović, (Sarajevo: Zavod, 1995), a drugo je revidirano izdanje, objavljeno samo na bosanskom jeziku, pod naslovom: *Izveštaj o devastaciji kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Bosne i Hercegovine (1992-1995)*, (Sarajevo: Zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH, Centar za naslijeđe BiH, 1997). Zavod je u svojoj arhivi našao i izvestan broj fotografija kojima je dokumentovano stanje u kojem su objekti kulturnog nasleđa bili pre rata i velikodušno ih je stavio na raspolaganje za potrebe ovog ispitivanja.

[71.] *Napomene: Zbog gorenavedenih ograničenja, podaci koje je Zavod objavio u vezi sa štetom nanetom kulturnom nasleđu delimično su zasnovani na dokumentaciji prikupljenoj iz drugih izvora i to je razlog što u njima ima izvesnih nedostataka. U malom broju slučajeva isti objekti navedeni su više puta, i to pod drugim nazivima, a kategorija oštećenja u koju su svrstani ponekad je previsoka (ili, u nekim slučajevima, preniska) u odnosu na stvarno oštećenje. Uprkos takvim ograničenjima, spisak štete koji je objavio Zavod predstavlja jedinstven napor da se kataloški obradi šteta naneta kulturnom nasleđu svih nacionalnih i verskih zajednica u Bosni i Hercegovini. Fotografije iz arhive Zavoda na kojima je prikazano stanje spomenika s tog spiska pre rušenja bile su od neprocenjive vrednosti prilikom tačne identifikacije nekih objekata, kao i prilikom osnovne procene štete.*

[72.] **A1.7. Istražitelji MKSJ.** Za potrebe ove studije Tužilaštvo je stavilo na raspolaganje fotografije na kojima je dokumentovana šteta naneta kulturnom i verskom nasleđu, a koje su snimili istražitelji Međunarodnog krivičnog suda tokom istraga obavljenih na terenu u nekoliko opština obuhvaćenih ovim ispitivanjem (Bosanski Šamac, Brčko, Ilijaš i Zvornik). Izvestan broj tih fotografija upotrebljen je za bazu podataka koja je nastala kao rezultat ovog ispitivanja. Za svaku od ovih fotografija u odrednicama je jasno naznačen njen izvor.

[73.] *Napomene: Većina fotografija MKSJ snimljena je relativno nedavno (u periodu između 2000. i 2002. godine), što znači da sa onih područja na koja se prognano stanovništvo vratilo i počelo sa obnovom uništenih sela i srušenih džamija ili crkava fotografije ponekad prikazuju objekte u fazi gradnje ili tek završene objekte, a ne srušene objekte onakve kako su*

Prevod

verovatno ranije izgledali. U nekim slučajevima nazivi ispod fotografija su malo nejasni, jer istražitelji MKSJ koji su ih snimili nisu uvek vladali stručnom terminologijom. Na primer, ponekad je fotografija mesdžida (male džamije, često bez minareta) pogrešno obeležena kao "škola" (mekteb - škola za izučavanje Korana). Ipak, u većini slučajeva nije bilo teško razvrstati ove fotografije uz pomoć raspoložive dokumentacije.

A.1.8 Drugi izvori

[74.] Izvestan broj fotografija oštećenih objekata kulturne i verske baštine dobijen je od privatnih lica, uključujući kolege i prijatelje koji su nakon završetka rata radili u Bosni i Hercegovini kao posmatrači OEBS ili pripadnici drugih nevladinih i humanitarnih organizacija. Među onima, koji su nam ustupili više od jedne fotografije su: Bernard Béné, Richard Carlton, Thomas Keenan, Lucas Kello, Joann Kingsley, Jonathan Morgenstein, velečasni Donald Reeves i Helen Walasek. Profesor Machiel Kiel sa Univerziteta u Utrehtu, vodeći stručnjak za arhitekturu Balkana iz otomanskog perioda, bio je tako ljubazan da ustupi svoje fotografije islamskih arhitektonskih spomenika snimljene pre i posle rata. Ženevska Fondacija za kulturu "Aga Khan" velikodušno je omogućila pristup svojoj arhivi vezanoj za obnovu arhitektonskih spomenika u Mostaru tokom 1980-ih godina. Izvori svih fotografija korišćenih u ovom ispitivanju i datum kad su snimljene jasno je naznačen u odrednicama u bazi podataka.

[75.] *Napomene: Izvestan broj tih fotografija datira iz predratnih ili prvih posleratnih godina i one se mogu upotrebiti za utvrđivanje ratne štete koja se možda ne vidi na kasnije snimljenim fotografijama istog objekta.*

A1.9 Izveštaji sredstava javnog informisanja

[76.] Izvršen je pokušaj da se prikupe svi konkretni prikazi iz prve ruke i objavljene fotografije novinskih izveštača vezani za razaranje kulturne baštine koji su poslali sredstvima javnog informisanja u Bosni i Hercegovini za vreme i posle rata. Izveštaji uopštene prirode ili oni u kojima su samo reciklirane informacije iz druge ruke nisu uzeti u obzir. Iako su neke pojedinosti, kao što su nazivi i starost spomenika, u vestima često pogrešno navođene, opis štete iz prve ruke može se iskoristiti za potkrepljivanje i dopunjavanje podataka iz drugih

izvora. Za svaki objekat za koji su takvi izveštaji postojali, delovi medijskih izveštaja iz prve ruke uneti su u zasebno polje u okviru odgovarajućih odrednica u bazi podataka.

Prilog 2: Spisak podnetih dokumenata

[77.] **A.2.1 Baza podataka o ispitivanju**, uključujući 158 odrednica u okviru kojih su dokumentovani oštećeni ili porušeni kulturni i verski objekti u odabranim opštinama u Bosni, koju je sačinio András Riedlmayer (vidi pasuse **1.2** i **3.0** gore). **[1 dokument]**

[78.] **A.2.2 Članak**: András Riedlmayer: "From the Ashes: The Past and Future of Bosnia's Cultural Heritage," *Islam and Bosnia: Conflict Resolution and Foreign Policy in Multi-Ethnic States*, prir. Maya Shatzmiller (Montreal: McGill-Queens University Press, 2002), str. 98-135. **[38 stranica]**

[79.] **A.2.3 Članak** Andrása Riedlmayera, "Convivencia Under Fire: Genocide and Book-burning in Bosnia", *The Holocaust and the Book: Destruction and Preservation*, prir. Jonathan Rose. *Studies in Print Culture and the History of the Book* (Amherst: University of Massachusetts Press, 2001), str. 266-291. **Š26 stranica**

[80.] **A.2.4 Mapa Bosne**, s lokacijama srušenih džamija koje je g. Bekir Bešić označio crvenom bojom (vidi pasus **A1.4.** gore). **[2 lista]**

[81.] **A.2.5 Video snimak** vesti televizijske stanice *ITN*, izveštač iz Bijeljine Gaby Rado, na kojem se vidi rušenje pet džamija u tom gradu (17. mart 1993). **[1 video traka] ERN V000-4286-V000-4286**

[82.] **A.2.6 Izveštaj** Jolyona Naegelea o tome kako je pošteđena džamija u Baljvini: "Bosnia: Banja Luka's Mufti Tell Of 'Four Years Of Horror'", *RFE/RL. Weekday Magazine*, 6. septembar 1996. **[3 stranice]**

Prevod

[83.] **A.2.7 Odluke o prihvatljivosti i meritumu koja je donela Komisija za ljudska prava Bosne i Hercegovine (pravosudni organ ustanovljen u skladu sa Aneksom 6 Dejtonskog mirovnog sporazuma, mešanog međunarodnog i domaćeg članstva) u parnicama koje je pokrenula Islamska zajednica Bosne i Hercegovine protiv Republike Srpske, vezanim za rušenje džamija tokom rata u nekoliko mesta, uključujući Zvornik i Divič (opština Zvornik):**

predmet br. CH/96/29 (11. jun 1999. godine) **[38 stranica];**

predmet br. CH/98/1062 (9. novembar 2000. godine) **[24 stranice];**

predmet br. CH/99/2656 (6. decembar 2000. godine) **[25 stranica].**

[84.] **A.2.7. Informativni izveštaji o ratnom stradanju kulturne baštine u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, koje je podneo Odbor za kulturu i obrazovanje (Strazbur: Savet Evrope, Parlamentarna skupština, 1993-):** [Prvi] informativni izveštaj... 2. februar 1993. godine, dokument br. 6756 – Drugi informativni izveštaj... 17. jun 1993. godine, dokument br. 6869 – Treći informativni izveštaj... 20. septembar 1993. godine, dokument br. 6904.

[85.] **A.2.8 Aneks 8 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski mirovni sporazum): Sporazum o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika (14. decembar 1995. godine).**

[86.] **A.2.9 Biografija veštaka**

Prevod

Dodatak 2

Dokumenti

Prevod

[77.] **A.2.1 Baza podataka o ispitivanju**, uključujući 158 odrednica u okviru kojih su dokumentovani oštećeni ili porušeni kulturni i verski objekti u odabranim opštinama u Bosni, koju je sačinio András Riedlmayer

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta	Župna crkva Prečistog srca Marijina		
Ime ulice	Vojvode Stepe 3		
Oblast	Bijeljina	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Bijeljina	Vrsta objekta	katolička crkva
GPS koordinate	N 44° 45 33.0 E 19° 13 21.8	Lokacija objekta	grad
Period izgradnje	XX vek (1904)	Stanje objekta	lakše oštećen
Istorijski period	austrougarski	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Snimio: András Riedlmayer (jul 2002. godine)
snimak crkve, s desne strane je župni dvor.

Konstrukcija zgrade neoštećena, nekoliko polomljenih prozora. Unutrašnjost crkve navodno tokom rata pljačkana i demolirana, mermerno stepenište koje vodi do oltara je srušeno, sedišta uništena. Župni dvor u odmaklom stadijumu zapuštenosti.

(vidi izjavu dostavljača informacija dole)

Fotografija dobijena od rimokatoličkog Vrhbosanskog ordinarijata (1996), prikazuje unutrašnjost i oltar opljačkane crkve, izložene vandalskim napadima.

Dojave građana**Prva dojava**

Katoličkog župnika srpska policija je uhapsila na početku rata (u aprilu 1992. godine), pošto je neko vreme bio pritvoren, predat je Crvenom krstu i odveden u Hrvatsku, gde je rat proveo kao izbeglica. Crkva je navodno bila demolirana, ali on nije bio u Bijeljini u vreme tih događaja.

Tom svešteniku je tek nedavno odobreno da se vrati

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002)

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

u Bijeljini i stanuje u župnom dvoru, koji je bio opljačkan, nakon čega su ga zaposele lokalne srpske vlasti i koristile kao školu za mentalno zaostalu decu.

Ime prvog građanina**Ime drugog građanina**

Velečasni Mijo Perić, župnik u Bijeljini (s kojim je AR razgovarao 14. jula 2002. godine)

Bibliografija

Živković, Ilija (ur.), 1997, *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini: Uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991.-1996.)* (Banja Luka, Mostar, Sarajevo: Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine; Zagreb: Hrvatski informativni centar): 218 Šfotografija i opis oštećenjaĆ.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta

Atik džamija
 Glavna džamija
 Sultan Sulejman-hanova džamija
 Džamija sultana Sulejmana Veličanstvenog

Ime ulice

Oblast

Bijeljina

Namena objekta

verski objekat

Naselje

Mesto

Bijeljina

Vrsta objekta

džamija

GPS koordinate

N 44° 45 24.2 E 19° 3 01.4

Lokacija objekta

grad

Period izgradnje

XVI vek (1530, restaurirana
1758 i 1893)

Stanje objekta

potpuno uništen

Istorijski period

otomanski

Obliznji objekti

u dobrom stanju

Zvanični status

zaštićen spomenik

Stanje objekta

Oštećenje

Mesto na kojem se nalazila džamija potpuno zaravnjeno, nema vidljivih ostataka osim pojasa pokrivenog smeđom travom koji prati temelje džamije.

Snimio: Andràs Riedlmayer (jul 2002), lokacija srušene džamije prepoznaje se po smeđoj travi, u pozadini se vidi zvonik srpske pravoslavne crkve.

Komisija za ljudska prava BiH je odlukom od 6.decembra 2000. godine (predmet br. CH/99/2656) rešila spor u korist Islamske zajednice i naložila opštinskim vlastima RS da s mesta gde se nalazila džamija uklone kioske i pijačne tezge i povuku promene u urbanističkom planu kojima je ta parcela dodeljena za druge svrhe, uključujući izgradnju pozorišta.

Pijačne tezge su uklonjene, ali nije preduzeto ništa po pitanju naloga Komisije za ljudska prava da se Islamskoj zajednici izdaju potrebne dozvole za rekonstrukciju džamije. Činjenice o rušenju ove džamije navedene u tom predmetu (vidi primerak Rešenja Komisije u dodatku ovom izveštaju).

Prema dojadi i izveštima agencija vesti,

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Fotografija s vesti *ITN* od 17. marta 1993. godine, u krupnom planu su ostaci minirane Atik džamije, s desne strane osnova minareta.

džamiju su minirali srpski vojnici u noći između 12. i 13. marta 1993. godine, ruševine su srušene sa zemljom, teren zaravnjan teškim oruđem i posadena je trava.

(vidi fotografije i izveštaje sredstava javnog informisanja dole)

Predratna fotografija iz: Nebojša Tomašević, *Blago na putevima Jugoslavije: Enciklopedijsko-turistički vodič* (1980)

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002)

Fotografija s vesti *ITN*, 17. mart 1993. godine, prikazuje ruševine Atik džamije koja je dignuta u vazduh, minaret i dalje stoji.

Dojave građana**Prva dojava**

Dana 5. aprila 1992. godine, na Bajram (praznik kojim se obeležava kraj svetog meseca Ramadana), srpski ekstremisti provalili su u Atik džamiju, opljačkali je i oskrnavili.

Sledećeg proleća, u noći između 12. i 13. marta 1993. godine, srpski vojnici su minirali Atik džamiju i druge četiri džamije u Bijeljini, ruševine su srušene sa zemljom pomoću teškog oruđa, i posađeni su trava i drveće.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Sead Berberović, Islamska zajednica Bijeljine, (jul 2002. godine), razgovor vodio András Riedlmayer.

Ime drugog građanina**Bibliografija**

Ayverdi, Ekrem Hakki, 1981, *Avrupa'da Osmanlı mimârî eserleri, III. cild 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul: Istanbul Fetih Cemiyeti): 70.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture): 19.

Tomašević, Nebojša (ur.), 1980, *Blago na putevima Jugoslavije: Enciklopedijsko-turistički vodič* (Beograd: Yugoslaviapublic): 268, Šfotografija spoljašnjostiČ

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Vreme News Digest Agency (Beograd) br. 78, 22. mart 1993. godine:

Bijeljinski dinamitaši
NOĆ KAD SU PALI MINARETI

[...] Dnevni list *Borba* je prvi u Jugoslaviji objavio da je u noći između 12. i 13. marta (petak na subotu) u bosanskom gradu Bijeljini, blizu Drine, srušeno pet džamija. Jedna od njih [**Atik džamija**] bila je stara nekoliko stotina godina. Dve noći kasnije, srpske избеглице су спречиле рушење последње, шесте džamije, javlja *Borba*. Džamija nije srušena, ali je opljačkana.

Još uvek se ne zna ko je naredio rušenje džamija. Šut je odmah uklonjen. Činjenicu da se radi o planiranoj i sinhronizovanoj operaciji potkrepljuje to što su tokom noći kad je došlo do rušenja bile prekinute sve telefonske linije. Koliko je poznato, ovo je prvi put da je toliko bogomolja na tako malom području srušeno tokom jedne noći! A sve se odigralo u gradu koji nije direktno ugrožen ratom.

Vreme saznaje da nije bilo žrtava – ljudima iz naselja gde su se nalazile “osuđene džamije” prethodno je rečeno da će tokom noći biti eksplozija. Isto se desilo leta 1992. godine u Vlasenici, ali je tamo džamija srušena danju. Obzirni dinamitaši posavetovali su stanovnike okolnih naselja da otvore sve prozore da se staklo ne bi razbilo. Međutim, neke kuće u Bijeljini oštećene su tokom pada minareta. [...]

PBS MacNeil/Lehrer Newshour (17. mart 1993)

[...] U Bijeljini nije bilo intenzivnog granatiranja ili borbi, ali su svi Muslimani ipak otišli[...] iz grada. Dopisnik Gaby Rado iz *Independent Television News (ITN)* u ovom izveštaju iz tog grada objašnjava zbog čega.

GOSPODIN RADO: Stanovnici Bijeljine izašli su na glavni gradski trg da uživaju u prvom prolećnom suncu. Njihovo uživanje poremetila je buka buldožera koji su poravnavali zemlju na mestu gde se nekada nalazila glavna gradska džamija [**Atik džamija**]. U petak uveče ona je još bila tu. Sada nema ničega. Ovi snimci načinjeni su iz vozila u pokretu, pošto nam je bilo strogo zabranjeno da snimamo lokaciju srušene džamije. Nije nam čak bilo dozvoljeno da se približimo mestima u gradu gde su bile druge četiri džamije. I one su srušene u subotu rano ujutro. Ovako je trg nekada izgledao, s džamijom kao očiglednim znakom da se radi o višenacionalnom mestu. To poglavlje istorije Bijeljine sada je izbrisano. Dva sata pre nego što su džamije srušene prekinute su sve telefonske linije u Bijeljini. Ovu džamiju su morali da dokrajče buldožeri, pošto je samo delimično dignuta u vazduh kako bi se poštedele okolne zgrade.

Ovo je, navodno, delo pripadnika ekstremne srpske nacionalističke milicije, zvane “Panteri”, čije smo pripadnike vidali na ulicama. Njihov starešina je Ljubiša

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Savić, poznatiji kao major Mauzer. On traži da do 15. aprila iz Bijeljine odu svi Muslimani.

Gradonačelnik Bijeljine, Srbin ŠJovan VojnovićĆ, navodno je unapred saznao za planove da se sruše džamije, i protivio im se. Sa zvucima buldožera kao pozadinom, on govori o svojoj nemoći. [...]

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta**Ime objekta** Turbe bimbaše Sadik-age**Ime ulice****Oblast** Bijeljina**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Bijeljina**Vrsta objekta** turbe – islamski sakralni objekat**GPS koordinate** N 44° 45 24.2 E 19° 13 01.4**Lokacija objekta** grad**Period izgradnje** XIX vek (1854)**Stanje objekta** potpuno uništen**Istorijski period** otomanski**Obližnji objekti** u dobrom stanju**Zvanični status** zaštićeni spomenik**Stanje objekta**

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002), mesto gde su se nalazili džamija i mauzolej u levom središnjem delu fotografije pokriveno je smeđom travom

Oštećenje

Turbe, sakralni objekat u spomen lokalnoj uglednoj ličnosti koja je u XIX veku, tokom ratova na Balkanu, pala kao mučenik, nalazilo se pored džamije sultana Sulejmana Veličanstvenog. Prema izveštajima, srušeno je kad i džamija, u martu 1993. godine.

Ruševine su srušene sa zemljom, šut s lokaliteta uklonjen je buldožerima, i posadeni su trava i drveće.

Fotografija s vesti *ITN* od 17. marta 1993. godine, krupni plan ruševina džamije dignute u vazduh, turbe se vidi desno od minareta.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Fotografija iz knjige M. Mujezinovića, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine* (1977), detalj natpisa s turbeta Sadik-age

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Dojave građana****Prva dojava**

Turbe je buldožerima sruženo sa zemljom pošto su srpske opštinske vlasti uklonile ruševine Atik džamije dignute u vazduh u martu 1993. godine.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Sead Berberović, Islamska zajednica Bijeljine (jul 2002. godine), s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer

Ime drugog građanina**Bibliografija**

Ayverdi, Ekrem Hakki, 1981, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri, III. cild 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul: Istanbul Fetih Cemiyeti): 71.

Mujezinović, Mehmed, 1977, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, II: Istočna i centralna Bosna* (Sarajevo: Veselin Masleša): 157-158 [fotografija]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Salihbegovića džamija Džamija u Selimovićima Džamija hadži Ahmet-bega Salihbegovića		
Ime ulice			
Oblast	Bijeljina	Namena objekta	verski objekat
Naselje	Selimovići		
Mesto	Bijeljina	Vrsta objekta	džamija
GPS koordinate	N 44° 45 37.6 E 19° 13 04.4	Lokacija objekta	grad
Period izgradnje	XIX vek (1875, restaurirana 1909. godine)	Stanje objekta	potpuno uništen
Istorijski period	otomanski / austrougarski	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status	zaštićeni spomenik		

Stanje objekta**Oštećenje**

Prema dojavu, džamija je dignuta u vazduh, ruševine su srušene sa zemljom a lokacija raščišćena teškim oruđem u martu 1993. godine.

Šljunak (od šuta srušene džamije?) i tragovi temelja i dalje su vidljivi na lokaciji, koja je sada velika prazna parcela.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002), raščišćeno mesto gde se nalazila Salihbegovića džamija, s tragovima šuta i temelja.

(vidi fotografije i dojavu građanina dole)

Fotografija s vesti *ITN* od 17. marta 1993. godine, koja prikazuje rušenje Salihbegovića džamije.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Predratna fotografija: sahrana Muje Hanušića u Salihbegovića džamiji (izvor: Bato Hanušić – www.opel.ca)

Predratna fotografija: sahrana Muje Hanušića u Salihbegovića džamiji (izvor: Bato Hanušić – www.opel.ca)

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Džamija je dignuta u vazduh tokom noći između 12. i 13. marta 1993. godine, ruševine su sravnjene sa zemljom i šut uklonjen pomoću buldožera.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Sead Berberović, Islamska zajednica Bijeljine (jul 2002. godine), s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer

Bibliografija

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture): 20.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta	Džamija u Dašnici Preljubovića džamija		
Ime ulice			
Oblast	Bijeljina	Namena objekta	verski objekat
Naselje	Dašnica		
Mesto	Bijeljina	Vrsta objekta	džamija
GPS koordinate	N 44°45 36.8 E 19° 12 45.8		Lokacija objekta grad
Period izgradnje	XX vek (1905, rekonstruisana 1979. godine)	Stanje objekta	potpuno uništen
Istorijski period	austrougarski / moderni	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status	zaštićeni spomenik		

Stanje objekta

Oštećenje

Prema izveštajima, džamija je dignuta u vazduh, ruševine su srušene sa zemljom i raščišćene teškim oruđem.

Snimio Andràs Riedlmayer (juli 2002), mesto gde se nalazila potpuno srušena džamija koje se koristi kao deponija.

Mesto na kojem se nalazila džamija koristi se kao deponija.

Među korovom se mogu videti tragovi temelja.

(vidi fotografije i dojavu građanina dole)

Fotografija s vesti *ITN* od 17. marta 1993. godine koja prikazuje rušenje džamije u Dašnici korišćenjem teškog oruđa.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Predratna fotografija iz *Bijeljinskog portala* (www.opel.co)

Djave građana

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Prva dojava

Džamija je dignuta u vazduh tokom noći između 12. i 13. marta 1993. godine, ruševine su srušene sa zemljom i šut uklonjen pomoću buldožera.

Druga dojava

Ime prvog građanina

Sead Berberović, Islamska zajednica Bijeljine, (jul 2002. godine), razgovor vodio Andràs Riedlmayer.

Ime drugog građanina

Bibliografija

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture): 20.

Islamska misao, br. 70 (oktobar 1984): 32
[predratna fotografija spoljašnjosti]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta

Krpić džamija
Džamija u Hambar mahali
Džamija kod bolnice
Džamija Ahmed-age Krpića

Ime ulice

Oblast

Bijeljina

Namena objekta

verski objekat

Naselje

Hambar

Mesto

Bijeljina

Vrsta objekta

džamija

GPS koordinate

N 44° 45 07.0 E 19° 13 07.8

Lokacija objekta

grad

Period izgradnje

XVIII vek (restaurirana u XIX veku)

Stanje objekta

potpuno uništen

Istorijski period

otomanski

Obližnji objekti

u dobrom stanju

Zvanični status

zaštićeni spomenik

Stanje objekta

Oštećenje

Prema izveštajima, pripadnici srpskih paravojnih snaga su u aprilu 1992. godine razvalili i oskrnavili džamiju.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002), mesto gde se nalazila džamija, srušeno sa zemljom.

Krpić džamija je dignuta u vazduh tokom noći između 12. i 13. marta 1993. godine, ruševine su srušene sa zemljom i zemljište poravnato pomoću teškog oruđa.

Na raščišćenom terenu nalaze se pijačne tezge i kontejneri za smeće.

Vidi fotografije, dojavu građanina i izjavu fotografa Rona Haviva (dole).

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002), mesto gde se nalazila džamija, srušeno sa zemljom, i kontejneri za smeće.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Snimio Ron Haviv (april 1992. godine) – pripadnici srpskih paravojnih snaga poziraju sa skinutom muslimanskom zastavom u Krpić džamiji.

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice Bijeljine – pogrebna povorka kod Krpić džamije pre rata (80-ih godina).

Dojave građana**Prva dojava**

Džamija je dignuta u vazduh tokom noći između 12. i 13. marta 1993. godine, ruševine su sravnjene sa zemljom i šut uklonjen pomoću buldožera.

Druga dojava

Vidi dole (u okviru Izveštaja sredstava javnog informisanja) intervju *Human Rights Watch* s foto-izveštačem Ronom Havivom i njegovu izjavu iz prve ruke u vezi s događajima u Krpić džamiji i oko nje tokom zauzimanja Bijeljine od strane srpskih snaga u aprilu 1992. godine

Ime prvog građanina

Sead Berberović, Islamska zajednica Bijeljine, (jul 2002. godine), razgovor vodio Andràs Riedlmayer.

Ime drugog građanina

Ron Haviv (8. februar 2000. godine)

Bibliografija

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture): 20.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

http://www.hrw.org/reports/2000/bosnia/Bosn005-03.htm#P282_45787

Human Rights Watch – Zauzimanje Bijeljine i Janje – gde se citira intervju *Human Rights Watch* (Njujork, 8. februar 2000. godine) s fotografom Ronom Havivom, koji je bio sa srpskim vojnicima prilikom ulaska u Bijeljinu u aprilu 1992. godine:

Ljudi su se spremili da uđu u grad. Otišao sam kod Arkana i tražio njegovo odobrenje da radim Šu Bijeljinić. On je pristao i rekao sledeće: “Oslobodićemo grad od muslimanskih fundamentalista.” Tako sam pošao s grupom od deset do petnaest momaka, uključujući jednog Srbina iz Australije koji je govorio engleski. Proveo sam dan s njima. Srpski fotograf je otišao s drugom grupom Arkanovaca. Krenuli smo ulicama u “taktičku misiju”. ... Prvo smo otišli u **bolnicu**, i tamo smo išli od prostorije do prostorije tražeći

[nastavak levog stupca]

U roku od nekoliko minuta otišli su na drugu stranu ulice i izvukli jednog čoveka iz kuće. Njegova žena je takođe izašla i on je počeo da viče. Ustrelili su ga, a ona je pokušala da ga spasi pokrivši ranu svojom šakom. Onda su ustrelili i nju. Rekli su mi da ne gledam, pa sam se okrenuo. Video sam da je iz kuće izašla još jedna žena, ali nisam video kad je ubijena. Samo sam je video kasnije kako ustreljena leži na zemlji.

Vratio sam se u džamiju i pritajio se jer sam bio uplašen. Prošlo je možda deset minuta kad su vojnici koji su bili u džamiji rekli da idemo. Izašao sam i čekao nasred ulice, jer sam želeo da slikam mrtve. Tad sam video kako jedan čovek sa naočarima

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

vojnike, ali nismo našli nijednog, pa smo otišli. Izašli smo odatle i otišli do **džamije** [to jest, džamije pored bolnice] ... Oni su ušli i ja za njima. Jedan od njih je otišao do minareta i **skinuo [muslimansku] zastavu, pa su pozirali za fotografiju**. Otprilike u isto vreme čuo sam povike iz druge prostorije unutar džamije, pa sam otišao tamo i video da su jednog čoveka stavili uz zid. Uzeli su mu ličnu kartu i onaj Srbin iz Australije je rekao da se radi o muslimanskom fundamentalisti s Kosova. ... Rekli su da ima dva pištolja, što je bio dokaz da je fundamentalista.

Tad sam začuo zvuke spolja, pa sam izašao i [video] da su uhvatili jednog momka od oko osamnaest godina. Zbijali su šale i ismevali ga. Ili im je pobjegao ili su ga pustili, nisam siguran, pa je pobjegao nazad u džamiju. Međutim, očito se odatle nije imalo kud, pošto se vratio. Tada /dalji tekst nedostaje/

za sunce šutira ono troje koji su tamo ležali mrtvi ili u agoniji.

Izveli su onog čoveka iz džamije i odveli ga u kuću gde se nalazio lokalni komandni centar. Oni su ušli, a meni rekli da ostanem napolju. ... Nismo mogli da odemo bez Arkanovog odobrenja, pa sam čekao napolju zajedno sa srpskim fotografom. U jednom trenutku sam čuo tresak, na šta sam pogledao uvis, video da su prozorski kapci otvoreni i kako kroz prozor na trećem spratu izleće onaj čovek [s Kosova]. Skočio sam ustranu i on je pao kraj mojih nogu. Kad je pao počeli su da ga šutiraju, zatim ga šćepali i uspravili, ispljuskali ga flašom vode i odvukli natrag unutra.

[Sutradan] smo otišli u bolnicu [da nađemo čoveka s Kosova], ali ga nismo pronašli. Dobar deo grada bio je pod srpskom kontrolom, mada je i dalje bilo pucnjave. Još jednom, video sam Arkana [u Bijeljini]. Srpska zastava bila je istaknuta na minaretu /dalji tekst nedostaje/.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta Džamija Janjica
Džamija Mehmed Salih Vedžihi paše

Ime ulice

Oblast Bijeljina **Namena objekta** verski objekat

Naselje Pašine bahče mahala

Mesto Bijeljina **Vrsta objekta** džamija

GPS koordinate N 44° 45 17.8 E 19° 12 41.7 **Lokacija objekta** grad

Period izgradnje XIX vek (1839, restaurirana 1946. godine) **Stanje objekta** potpuno uništen

Istorijski period otomanski / moderni **Obližnji objekti** u dobrom stanju

Zvanični status zaštićeni spomenik

Stanje objekta**Oštećenje**

Lokacija potpuno raščišćena, zatečeni su samo jedan veliki kamen, brazgotine na zemlji (tragovi buldožera?) i smeće.

Prema dojavu, džamija dignuta u vazduh 13-14. marta 1993. godine, ruševine su srušene sa zemljom, lokacija raščišćena teškim oruđem.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002), poravnat teren gde se nalazila džamija.

(vidi fotografiju i dojavu dole)

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Dojave građana**Prva dojava**

Džamija je srušena eksplozivnim sredstvima u noći između 12. i 13. marta 1993. godine, otprilike u 04:00 časa. Ostaci džamije su odneti buldožerima i bagerima.

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Sekretar Islamske zajednice, s kojim je razgovarao
András Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Ayverdi, Ekrem Hakki, 1981, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri, III. cild 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul: Istanbul Fetih Cemiyeti): 70.

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture): 20.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta Nova džamija u naselju Salaš-gradnja
Džamija u Novom naselju (Salaš)

Ime ulice

Oblast Bijeljina **Namena objekta** verski objekat

Naselje Salaš-gradnja

Mesto Bijeljina **Vrsta objekta** džamija

GPS koordinate N 44° 45 25 E 19° 12 58 **Lokacija objekta** predgrađe

Period izgradnje XX vek **Stanje objekta** lakše oštećen, obnova u toku

Istorijski period moderni **Obližnji objekti** u dobrom stanju

Zvanični status**Stanje objekta****Oštećenje**

Prema izveštaju Islamske zajednice u Bijeljini, na početku rata objekat je bio nezavršen. Džamija je navodno demolirana, prozorski okviri i drugi materijal su pokradeni, ali je konstrukcija netaknuta.

Srbi koji stanuju u okolini navodno su intervenisali kako bi sprečili srpske vojnike da ovu džamiju dignu u vazduh tokom noći između 14. i 15. marta 1993. godine.

(vidi izveštaj sredstava javnog informisanja dole)

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002) na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Islamske zajednice Bijeljine.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Vreme News Digest Agency (Beograd) br. 78, 22. mart 1993. godine:

Bijeljinski dinamitaši
NOĆ KAD SU PALI MINARETI

[...]Dnevni list *Borba* je prvi u Jugoslaviji objavio da je u noći između 12. i 13. marta (petak na subotu) u bosanskom gradu Bijeljini, blizu Drine, srušeno pet džamija. Jedna od njih [**Atik džamija**] bila je stara nekoliko stotina godina. Dve noći kasnije, srpske izbeglice su sprečile rušenje poslednje, šeste džamije, javlja *Borba*. Džamija nije srušena, ali je opljačkana.

Još uvek se ne zna ko je naredio rušenje džamija. Šut je odmah uklonjen. Činjenicu da se radi o planiranoj i sinhronizovanoj operaciji potkrepljuje to što su tokom noći kad je došlo do rušenja bile prekinute sve telefonske linije. Koliko je poznato, ovo je prvi put da je toliko bogomolja na tako malom području srušeno tokom jedne noći! A sve se odigralo u gradu koji nije direktno ugrožen ratom.

Vreme saznaje da nije bilo žrtava – ljudima iz naselja gde su se nalazile “osuđene džamije” prethodno je rečeno da će tokom noći biti eksplozija. Isto se desilo leta 1992. godine u Vlasenici, ali je tamo džamija srušena danju. Obzirni dinamitaši posavetovali su stanovnike okolnih naselja da otvore sve prozore da se /dalji tekst nedostaje/.

[...]Prema izveštajima srpskih, muslimanskih i inostranih izvora objavljenim do zaključivanja ovog broja (četvrtak popodne) “noć kad su u Bijeljini pali minareti” jeste nezavisna akcija vojnika Republike Srpske u BiH iz Bosanske krajine [okolina Banjaluke].

Prema jednoj verziji, nakon što su vraćena tela jedanaestorice saboraca, zverski izmasakrirana u borbama oko čuvenog koridora, vojnici su rešili da se osvete.

Prema drugoj verziji, šest džamija u Bijeljini, u poređenju s jednom pravoslavnom i jednom katoličkom crkvom, od početka su bile trn u oku vojnika bosanskih Srba i lokalnih Srba. Reklo bi se da **šestu džamiju** nisu spasle srpske izbeglice već susedi i prijatelji onih Muslimana iz Semberije [područje u Bosni] koji su se borili na srpskoj strani.

Dana 13. marta, kad su džamije dizane u vazduh, [nedeljni list bosanskih Srba] *Javnost* objavio je intervju s Ratkom Adžićem, novim ministrom unutrašnjih poslova bosanskih Srba. “S obzirom na vreme u kojem živimo, u poslednjih jedanaest meseci nismo imali veliki broj slučajeva narušavanja javnog reda i mira, ugrožavanja života, bezbednosti i imovine građana ili krivičnih dela druge vrste”, izjavio je ovaj profesor matematike i fizike,

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

i dodao da je postotak rešenih slučajeva zločina od 50 do 70%, u zavisnosti od policijske stanice. Problemi nastaju zbog toga što “u nekim mestima pravosudni sistem nažalost i dalje ne funkcioniše kako treba”. [...]

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta**

Atik džamija
 Džamija Sulejmanija
 Sultan Sulejmanova džamija
 Džamija sultana Sulejmana Veličanstvenog

Ime ulice**Oblast**

Bijeljina

Namena objekta

verski objekat

Naselje**Mesto**

Janja

Vrsta objekta

džamija

GPS koordinate

N 44°40'01.7"E 19°14'48.6"

Lokacija objekta

grad

Period izgradnje

XVI vek (1521,
 restaurirana 1965. godine)

Stanje objekta

potpuno uništen, obnova
 je u toku

Istorijski period

otomanski

Obližnji objekti

u dobrom stanju

Zvanični status**Stanje objekta****Oštećenje**

Objekat je tokom rata potpuno razoren i
 srušen sa zemljom. U vreme posete u okviru
 ovog ispitivanja, u julu 2002. godine, džamija je
 iz temelja obnavljana.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002),
 rekonstrukcija džamije na originalnoj lokaciji.

Prema izjavama predstavnika lokalne islamske
 zajednice, stara džamija uništena je miniranjem
 13. aprila 1993. godine, između 03:00 i 04:00
 časa; tokom narednih dana ruševine su potpuno
 izravnate buldožerima.

Islamska biblioteka i kulturni centar u okviru
 džamije takođe su uništeni istom prilikom, kao i
 stara medresa (islamska verska škola) koja se
 nalazila s druge strane glavne ulice u odnosu na
 džamiju. Posle rata srpske vlasti su odobrile da
 se teren na kojem se nalazila srušena džamija
 koristi kao buvlja pijaca.

(vidi fotografije, dojavu i izveštaje sredstava
 javnog informisanja dole)

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Izvor informacija**

Andràs Riedlmayer (14. jul 2002)

Fotografija dobijena od Islamske zajednice Janje (april 1993) – džamija je dignuta u vazduh, ruševine se raščićavaju buldožerima (obratiti pažnju na buldožer s desne strane).

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice Janje.

Dojave građana**Prva dojava**

(Pojednosti vidi gore, u okviru opisa oštećenja)

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice Janje.

Druga dojava

ODLOMCI (podatke o kompletnom transkriptu vidi dole):

PITANJE: Da li vam je lično poznato da su u martu 1993. godine rušene džamije u Janji?

ODGOVOR: Jeste mi poznato. Uništene su obje džamije koje su tada bile u Janji. Prvo su zapaljane pa su posle minirane. Š...Ć

PITANJE: Svedoče br. B-1486, zamolio bih Vas da pogledate dokazni predmet tužilaštva br. 423, tabulator 1. To su dve fotografije. Možete li nam reći šta je prikazano na ovim fotografijama?

ODGOVOR: Ovo je džamija koja se nekad nalazila u centru Janje, koja je srušena 1993. godine.

PITANJE: A, da li donja fotografija prikazuje današnji izgled te lokacije?

ODGOVOR: Danas se gradi nova džamija koja je pri kraju izgradnje. Znači na ovom mjestu se danas nalazi novoizgrađena džamija sa današnjim datumom.

Š...Ć

ODGOVOR: Rušenje džamija izvođeno je po noći kad je bio policijski sat. Ko je te džamije rušio, ovog momenta ja ne bih mogao da kažem, da li su to izbeglice ili mještani. Znači, to je uradio neko stručan, zbog toga što okolne zgrade nisu porušene koje su bile u neposrednoj blizini džamija /dalji tekst nedostaje/.

Ime drugog građanina**Ime prvog građanina**

Gospodin Salko Bačevac, predsednik Medžlisa Islamske zajednice Janje (jul 2002), s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer.

Tužilac protiv Slobodana Miloševića – svedočenje zaštićenog svedoka B-1486.

<http://www.un.org/icty/transe54/030408ED.htm>, str. 18717: 25 – 18718: 10; 18723. 9-25; 18737: 1-6.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Bibliografija

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture): 21.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Roy Gutman, "Town afraid of the dark. Serbs terrorize Muslim enclave" /Grad koji se boji mraka. Srbi terorišu muslimansku enklavu/, *Newsday* (Njujork), 7. februar 1993. godine:

JANJA, Bosna i Hercegovina – Na licu Hajrije Sejranović ogleda se užas dok priča o stradanju muslimanskih porodica koje se odvijalo noću, u ovom, nekada pospanom gradiću. Tokom poslednja dva meseca bande maskiranih kriminalaca noću haraju ulicama i pljačkaju kako im se prohte. "Stave vam nož uz grlo. Oduzimaju prstenje, naušnice, novac, sve. Mi nemamo čime da se branimo, a policija se drži po strani", kaže ova 72-godišnja žena. Pošto su Muslimanima prekinute telefonske linije, oni ne mogu da se obrate za pomoć.

[...]Prilikom posete novinara *Newsday* iz Njujorka u skromnoj **džamiji u centru mesta** i dalje se pet puta dnevno obavlja molitva, ali je, po naređenju srpskih vlasti, prestala da objavljuje poziv na molitnu. Međutim, pre dve nedelje u džamiji su ušli naoružani ljudi i isterali vernike. Spoljni zid je prošaran rupama od metaka koje su grupe srpskih vojnika ispalile prolazeći kroz selo.

Ovo je jedna od poslednjih džamija u Podrinju. U obližnjem Zvorniku, kao i skoro svim drugim mestima južno odavde, sve do Foče, osvajačka vojska je džamije digla u vazduh i srazila ih sa zemljom, nakon čega su u tim mestima u centru ostale prazne poljane. Sve su izvesnija očekivanja da će se najgore dogoditi i u Janji, i to veoma uskoro.

Š[...]

David B. Ottaway, "A Muslim town is emptied by fear" /Muslimanski grad ispražnjen zbog straha/, *The Washington Post*, 8. maj 1993. godine:

JANJA – [...]Dana 13. aprila srpski ekstremisti u ovom mestu srušili su 270 godina staru džamiju – jednu od mnogobrojnih koje su uništene širom ovog područja – čime su Muslimanima uputili veoma jasnu poruku da tu više nisu dobrodošli. Na mestu gde se nalazila džamija, na obali reke Janje u centru mesta, ostala je samo sveža hrpa smeća. Krovovi i prozori okolnih kuća razbijeni su očigledno snažnom eksplozijom. [...]

Robert Block, "Referendum haunted by fear" /Referendum progonjen strahom/, *The Independent* (London), 16. maj 1993. godine:

Jedna stara Muslimanka plače. "Nemamo nikakvih prava. Mi nismo ništa. Ništa." Reči su se utopile u suzama. Prošao je jedan automobil srpske policije, pa se brzo udaljila. Dobro došli u Janju, poslednje mesto s muslimanskom većinom u istočnoj Bosni, koja je pod srpskom kontrolom. Samo nekoliko ulica dalje od hrpe šuta od jedne od dve džamije u ovom selu koje su srpski ekstremisti nedavno digli u vazduh, malobrojni ljudi odlaze u vatrogasnu stanicu da glasaju na referendumu koji će odrediti konačnu sudbinu Vance-Owenovog mirovnog plana. [...]

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Vakufske biblioteke Alije Sadikovića, Halil-efendije Jelića i Mustafe Hadžića (u Atik džamiji u Janji)		
Ime ulice			
Oblast	Bijeljina	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Janja	Vrsta objekta	islamska biblioteka
GPS koordinate	N 44° 40 01.7 E 19° 14 48.6	Lokacija objekta	grad
Period izgradnje	XVII-XIX vek	Stanje objekta	potpuno uništen
Istorijski period	otomanski	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – mesto gde se nalazila Atik džamija s desne strane, u sredini u pozadini slike iza ograde se vidi prazan prostor gde se nalazila medresa.

Tri islamske vakufske biblioteke u kojima se nalazilo 3.200 starih knjiga i rukopisa (oko 40 metara polica), bile su poklonjene Atik džamiji kao zadužbine Alije Sadikovića, Halil-efendije Jelića i Mustafe Hadžića, istaknutih islamskih naučnika rođenih u Janji.

Te knjige nalazile su se u Atik džamiji u Janji, i čuvane su u vitrinama dužine pet i visine tri metra. U zbirci su se nalazile i stare štampane knjige i rukopisi, uključujući rukom pisane primerke Korana, komentare Korana i druge radove iz oblasti teologije, istorije, filozofije i islamskog prava.

Prema informacijama Islamske zajednice Janje, te vakufske biblioteke uništene su 13. aprila 1993. godine zajedno s džamijom.

(vidi dojavu i bibliografiju dole)

Predratna fotografija Atik džamije, dobijena od islamske zajednice Janje.

Izvor informacija
Andràs Riedlmayer (14. jul 2002)

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Dojave građana

Prva dojava

(pojediniosti navedene u okviru opisa oštećenja gore)

Druga dojava

(pojediniosti vidi u okviru opisa oštećenja)

Ime prvog građanina

Podaci o islamskim vakufskim bibliotekama u Janji dobijeni su od g. Salka Baćevca, predsednika Medžlisa Islamske zajednice Janje.

Ime drugog građanina

Dodatni podaci o ovim bibliotekama dobijeni su od unuka Alije Sadikovića, g. Fahrudina Sadikovića (koji sada živi u Tuzli).

Bibliografija

Ždralović, Muhamed, 1992, "Bosnia-Herzegovina", *World Survey of Islamic Manuscripts*, ur. G. J. Roper (London: Al-Furqan Foundation): tom 1, str. 87-110, 95 Šo biblioteci Alije Sadikovića u JanjiČ.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta Džedid džamija
Nova džamija u Janji

Ime ulice

Oblast Bijeljina **Namena objekta** verski objekat

Naselje Gornja mahala

Mesto Janja **Vrsta objekta** džamija

GPS koordinate N 44° 39 56.0 E 19° 14 37.3 **Lokacija objekta** grad

Period izgradnje XVIII / XX vek (1743, obnovljena 1982. godine) **Stanje objekta** potpuno uništen

Istorijski period moderni **Obližnji objekti** u dobrom stanju

Zvanični status

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je potpuno uništena, ostali su samo temelji.

Prema dojavi, džamija je srušena u maju 1993. godine.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – temelji (vidi fotografiju i dojavu dole)
potpuno srušene Džedid džamije.

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice Janje.

Dojave građana**Prva dojava**

Džedid džamija, osnovana pre više od 200 godina, potpuno je obnovljena nekoliko godina pre rata. U maju 1993. godine srpske snage su je srušile i u potpunosti srušile sa zemljom. Ostali su samo temelji.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (14. jul 2002)

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Gospodin Salko Baćevac, predsjednik Medžlisa islamske zajednice Janje (jul 2002) s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer.

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Azizija džamija**Ime ulice****Oblast** Bijeljina (pre rata Ugljevik) **Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Glinja **Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 38 17.3 E 19° 03 13.8 **Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek (XVII vek, obnovljena 1991. godine) **Stanje objekta** potpuno uništen, rekonstrukcija u toku**Istorijski period** moderni **Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Ova džamija sagrađena je godinu dana pre rata, u junu 1991. godine. Prema dojavu, u junu je potpuno uništena korišćenjem eksploziva.

Prilikom posete u sklopu ispitivanja (jul 2002) džamija je iz temelja ponovno podizana na istom mestu.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Izvor informacija

András Riedlmayer (14. jul 2002)

Predratna fotografija koja prikazuje proslavu povodom otvaranja nove džamije (1991. godine); fotografija dobijena od imama džamije.

Dojave građana**Prva dojava**

Snimio András Riedlmayer (jul 2002), na fotografiji se vidi izgradnja džamije sedam godina nakon rata.

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Džamiju su u junu 1991. godine sažidali meštani, a Srbi su je srušili pomoću eksploziva u junu 1993. godine. Sada se na istom mestu ponovo zida istovetna džamija.

Ime prvog građanina

Imam džamije u Glinji

Ime drugog građanina**Bibliografija**

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture): 20.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Džamija u Atmačićima**Ime ulice****Oblast** Bijeljina (pre rata Ugljevik) **Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Atmačići **Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 39 40.2 E 19° 03 22.0 **Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek (1937, obnovljena 1983. godine) **Stanje objekta** gotovo uništen**Istorijski period** moderni **Obližnji objekti** u dobrom stanju**Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Džamija potpuno srušena, ima tragova oštećenja od jake eksplozije.

Uz nju se nalazi staro muslimansko groblje sa nadgrobniim spomenicima iz XVIII i XIX veka, koje je potpuno neoštećeno.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Prema dojava, džamija je srušena nakon što je muslimansko stanovništvo u julu 1992. godine bilo primorano da ode.

(vidi fotografiju i izjavu svedoka dole)

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (14. jul 2002)

Dojave građana**Prva dojava**

<http://www.un.org/icty/transe54/030407ED.htm>

Tužilac protiv Slobodana Miloševića – svedočenje zaštićenog svedoka B-1003, 7. april 2003. godine, str. 18648:16 – 18649:3

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

PITANJE: Sada bih Vas zamolio da na monitoru ispred Vas pogledate dokazni predmet tužilaštva br. 420, tabulator 8. Da li prepoznajete ovu lokaciju i ruševine koje se na njoj nalaze?

ODGOVOR: Da, [...]ja mislim da je isto džamija u selu Atmačići.

PITANJE: A da li je ta džamija bila u normalnom stanju pre sukoba?

ODGOVOR: Da, u ovom predjelu nije uopšte bilo sukoba.

PITANJE: Da li ste Vi obišli ovo mesto nakon što je džamija uništena?

ODGOVOR: Jesam.

PITANJE: Da li ste na osnovu svojih zapažanja mogli da zaključite kako je džamija srušena?

ODGOVOR: Jesam. Ta je džamija bila minirana, srušena pomoću eksploziva.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Svedočenje zaštićenog svedoka B-1003 u predmetu *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, 7.april 2003. godine.

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta**Ime objekta** Džamija u Janjarima**Ime ulice****Oblast** Bijeljina (pre rata Ugljevik) **Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Janjari **Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 40 09.5 E 19° 02 57.2 **Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek (1867, rekonstruisana 1991. godine) **Stanje objekta** lakše oštećen**Istorijski period** moderni **Obližnji objekti** u dobrom stanju**Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Izgradnja nove džamije još je bila u toku kad je izbio rat. Prema izjavama meštana, pre rata je završeno prizemlje već korišćeno za molitve za Bajram.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002), prednja fasada, s desne strane vidi se donji deo minareta.

Džamija je bila demolirana, na unutrašnjim zidovima ćirilicom su ispisani srpski natpisi "SRS" (skraćenica za Srpsku radikalnu stranku predvođenu Vojislavom Šešeljem); građevinski materijal (prozorski okviri, cigla) je povaden i pokraden; na zidovima se vide oštećenja od eksplozije.

Od minareta je ostao samo deo, mada lokalno stanovništvo kaže da je i pre rata bio nezavršen.

Prema izveštajima lokalnog stanovništva, džamija je oštećena u julu 1992. godine, kad su meštani bili primorani da beže.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002), bočna fasada, minaret s leve strane.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (14. jul 2002)

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Dojave građana

Prva dojava

Druga dojava

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta Džamija u Srednjoj Trnovi
Džamija Jahijina

Ime ulice

Oblast Bijeljina (pre rata Ugljevik) **Namena objekta** verski objekat

Naselje

Mesto Srednja Trnova **Vrsta objekta** džamija

GPS koordinate N 44° 38 13.0 E 19° 04 09.1 **Lokacija objekta** selo

Period izgradnje XIX vek (restaurirana 1979. godine) **Stanje objekta** potpuno uništen

Istorijski period otomanski/moderni **Obližnji objekti** u dobrom stanju

Zvanični status

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je skoro potpuno uništena. Ima znakova oštećenja od eksplozije. Među šutom od džamije, pored kamene osnove minareta vide se kružni ostaci balkona minareta

Prema iveštajima, džamija je srušena eksplozivom u leto 1992. godine.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002), fotografija prikazuje ostatke minareta i šut od džamije.

(vidi dojavu i predratnu fotografiju dole)

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (14. jul 2002)

Predratna fotografija dobijena od Šukrije Terzića, imama džamije.

Dojave građana

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Prva dojava

U junu 1992. godine, kad su meštani isterani, džamija je još bila netaknuta. Kad su se vratili po završetku rata, bila je dignuta u vazduh i potpuno uništena.

Druga dojava

Ime prvog građanina

Šukrija Terzić, imam iz Srednje Trnove

Ime drugog građanina

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta	Župna crkva Majčinstva Marijina		
Ime ulice			
Oblast	Bosanski Šamac	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Hrvatska Tišina	Vrsta objekta	katolička crkva
GPS koordinate	N 45° 02 22.6 E 18° 28 12.1	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek (1847, obnovljena 1972. godine)	Stanje objekta	teško oštećen
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	
Zvanični status			

Stanje objekta

Oštećenje

Crkva oštećena eksplozivom, krova nema, zvonik dignut u vazduh, leži na zemlji, unutrašnjost uništena, spoljni zidovi još uvek neoštećeni do visine krova.

Prema izveštajima katoličkih crkvenih vlasti, crkvu su digli u vazduh pripadnici srpskih snaga u drugoj polovini aprila 1992. godine.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – unutrašnjost crkve.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – zvonik je dignut u vazduh i leži na tlu pored crkve (s desne strane).

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Djave građana

Prva dojava

PITANJE: Svedoče, možete li nam reći da li je selo Tišina imalo katoličku crkvu?

ODGOVOR: Jeste.

PITANJE: Da li ste tokom meseci između 16. aprila i vašeg hapšenja bili u prilici da odete u

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Tišinu?

ODGOVOR: Da.

PITANJE: Da li ste tamo videli katoličku crkvu?

ODGOVOR: Jesam.

PITANJE: Da li je bila oštećena?

ODGOVOR: Da.

PITANJE: Znate li ko ju je ošteti, na koji način i kada?

ODGOVOR: Ne znam tačan datum, ali smo na putu za Hasiće prolazili kroz to područje. Crkva se nalazi odmah pored puta, a toranj, zvonik je bio dignut u vazduh. Zgrada pored crkve takođe je bila uništena i opljačkana. To je bilo negde u junu, čini mi se. [...]PITANJE: U redu. Recite nam šta je na ovoj fotografiji?

ODGOVOR: Katolička crkva u Hrvatskoj Tišini.

PITANJE: Je li tako izgledala kad ste je videli?

ODGOVOR: Da.

PITANJE: Hvala.

GOSPODIN DI FAZIO: Molim vas, stavite na grafoskop fotografiju br. 25.

PITANJE: Možete li da kažete Veću šta prikazuje ova fotografija?

ODGOVOR: To je unutrašnjost crkve u Hrvatskoj Tišini.

PITANJE: Hvala.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Predmet br. IT-95-9-T, svedočenje svedoka M (14. januar 2002. godine) str. 5302:5 – 5304:7.
<http://www.un.org/icty/transe9/020114ED.htm>

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta	Župna crkva Presvetog Srca Isusova		
Ime ulice			
Oblast	Bosanski Šamac	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Bosanski Šamac	Vrsta objekta	katolička crkva
GPS koordinate	N 45° 03 37.4 E 18° 27 53.6	Lokacija objekta	grad
Period izgradnje	XX vek (1926)	Stanje objekta	potpuno uništen, rekonstrukcija u toku
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status	zaštićeni spomenik		

Stanje objekta**Oštećenje**

Katolička crkva je potpuno uništena (eksplozivom, prema dojavi), zemljište je poravnato buldožerima, a šut uklonjen.

Srpska pravoslavna crkva koja se nalazi preko puta uništene katoličke crkve potpuno je neoštećena.

Prilikom posete lokaciji u julu 2002. godine, bila je u toku rekonstrukcija katoličke crkve.

Fotografija MKSJ (1996) – prazno mesto gde se nalazila potpuno srušena katolička crkva, preko puta se nalazi netaknuta srpska pravoslavna crkva.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – rekonstrukcija katoličke crkve.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002)

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – župnik s predratnom fotografijom i maketom katoličke crkve u Bosanskom Šamcu.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Dojave građana****Prva dojava**

Župnik je bio primoran da ode 20. aprila 1992. godine. Tada je crkva još bila neoštećena. Devet meseci kasnije, u periodu od januara do marta 1993. godine, srpske vlasti su eksplozivom srušile crkvu.

Prema dojavi, rušenje katoličke crkve i raščišćavanje ruševina izvođeno je polako, tokom perioda od dva meseca, "kako bi se izbeglo oštećivanje srpske pravoslavne crkve", koja stoji netaknuta preko puta srušene katoličke crkve.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Don Josip Janjić, rimokatolički župnik u Bosanskom Šamcu (jul 2002)

Ime drugog građanina**Bibliografija****Izveštaji sredstava javnog informisanja**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta Azizija džamija
Mir Ahmedova džamija

Ime ulice

Oblast Bosanski Šamac

Namena objekta verski objekat

Naselje

Mesto Bosanski Šamac

Vrsta objekta džamija

GPS koordinate N 45° 03 40.9 E 18° 28
10.7

Lokacija objekta grad

Period izgradnje XIX vek (1869)

Stanje objekta potpuno uništen

Istorijski period otomanski

Obliznji objekti u dobrom stanju

Zvanični status zaštićeni spomenik

Stanje objekta**Oštećenje**

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – kontejner za smeće i nova zgrada na mestu gde se nalazila srušena džamija.

Džamija je potpuno uništena, ruševine su srušene sa zemljom, sav građevinski materijal je uklonjen s tog mesta, čak su i temelji iskopani i odneti. Na tom mestu sada je zasađena trava, na zemljištu se nalazi ulegnuće na mestu gde se nekad nalazila džamija. Na mestu srušene džamije nalazi se kontejner za smeće.

Prema dojavu, srpske vlasti su dopustile da se na delu lokacije srušene džamije sazidaju dve nove zgrade.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice Bosanskog Šamca (detalj s razglednice)

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice Bosanskog Šamca, pogled sa severa

Predratna fotografija iz *Glasnika VIS u SFRJ* (1972) – džamija u Bosanskom Šamcu, pogled sa zapada.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

(prednja fasada džamije).

Dojave građana**Prva dojava**

Azizija džamija u potpunosti je uništena eksplozivom krajem aprila 1992. godine, teren je raščišćen buldožerima. Čak su iskopani temelji te džamije od historijskog značaja. Uništeni su i imanova kuća i zgrada vakufa gde su se nalazile kancelarija i arhiva Islamske zajednice. Imam je očevidac tog uništavanja.

Uprkos protestima koje je ulagala Islamska zajednica, opštinske vlasti bosanskih Srba su po završetku rata (2000. godine) dozvolile da se uzurpira teren gde se nalazila srušena džamija i na njemu saizidaju dve nove zgrade.

Srpske vlasti su takođe odbile da izdaju dozvole za rekonstrukciju džamije i zgrade vakufa koje je tražila Islamska zajednica.

Druga dojava

PITANJE: Hvala. Molim Vas da sada obratite pažnju na [...]uništavanje ili oštećivanje džamije u Bosanskom Šamcu. Veću ste rekli da [...]su Perica Krstanović i Marinko Stefanović došli Vašoj kući i tražili da pozajme Hilti bušilicu. [...]Rekli ste i da ste sutradan ujutro videli da je džamija oštećena i da su između džamije i robne kuće bile razvučene žice, te da ste, kao i obično, otišli da se prijavite na radnu obavezu, i tamo videli Kemala Mehinovića, koji vam je ispričao šta je video prethodne noći. [...]ODGOVOR: Pošto je po struci elektro-inženjer, Perica Krstanović je povezivao žice, a Marinko ih je razvlačio. Marinko je električar, a to mi je takođe rekao Kemal. Ja to nisam lično video, ali jesam video da su preko asfalta razvučene dve žice. Jedna je bila plava, a druga bela i išle su preko – bile su razvučene preko asfalta ka robnoj kući. [...]

PITANJE: Tu je verovatno bilo i šuta ili materijala ostalog nakon rušenja džamije. Možete li da kažete Veću da li je neko dobio zadatak da to raščisti?

ODGOVOR: Traktori – vozači su bili iz komunalnog preduzeća. To su bili Srbi koji su ostali u tom preduzeću. Deo ljudi koji su dobili zadatak /dalji tekst nedostaje/.

Ime prvog građanina

Safet Karahmetović, imam muslimanske verske zajednice Bosanskog Šamca, s kojim je razgovor obavio András Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture): 25.

Odbor IZ Bosanski šamac, 1972, "Život i uspjeh Islamske zajednice u Bosanskom Šamcu",

Ime drugog građanina

Svedočenje svedoka M (14. januar 2002. godine)

Predmet br. IT-95-9-T, str. 5296:2 – 5298:1

<http://www.un.org/icty/transe9/020114ED.htm>

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

*Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u
SFRJ, 35: 83-84 [fotografija spoljašnjosti]*

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Kancelarija i arhiva Islamske zajednice u Bosanskom Šamcu		
Ime ulice			
Oblast	Bosanski Šamac	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Bosanski Šamac	Vrsta objekta	islamska arhiva
GPS koordinate	N 45° 03 40.9 E 18° 28 10.7	Lokacija objekta	grad
Period izgradnje	XVIII-XIX vek	Stanje objekta	potpuno uništen
Istorijski period	otomanski	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Arhiva i biblioteka Islamske zajednice Bosanskog Šamca nalazile su se u zgradi vakufa pored mesta gde se nalazila Azizija džamija.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – nove zgrade na uzurpiranom zemljištu gde su se nalazile uništena džamija i arhiva.

Islamska biblioteka i arhiva Islamske zajednice uništene su u aprilu 1992. godine, istovremeno kad i džamija.

U uništenoj arhivi čuvani su spisi vezani za Islamsku zajednicu, vakufe i imovinu koji su datirali još iz otomanskog perioda.

(vidi dojavu dole)

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002), na osnovu razgovora sa Safetom Karahmetovićem, imamom Azizija džamije.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Azizija džamija u potpunosti je uništena eksplozivom krajem aprila 1992. godine, teren je raščišćen buldožerima. Čak su iskopani temelji te stare džamije. Uništeni su i imamova kuća i zgrada vakufa gde su se nalazile kancelarija i arhiva Islamske zajednice. Imam je očevidac tog uništavanja.

Uprkos protestima koje je ulagala Islamska zajednica, opštinske vlasti bosanskih Srba su po završetku rata (2000. godine) dozvolile da se uzurpira teren gde se nalazila srušena džamija i na njemu saznaju dve nove zgrade.

Te vlasti su takođe odbile da izdaju dozvole za rekonstrukciju džamije i zgrade vakufa koje je tražila Islamska zajednica.

Ime prvog građanina

Safet Karahmetović, imam Islamske verske zajednice Bosanskog Šamca, s kojim je razgovor obavio Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina**Bibliografija****Izveštaji sredstava javnog informisanja**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta**Ime objekta** Župna crkva Gospe Žalosne**Ime ulice****Oblast** Bosanski Šamac/Modriča **Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Čardak **Vrsta objekta** katolička crkva**GPS koordinate** N 44° 57 02.0 E 18° 23 11.0 **Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek (1918) **Stanje objekta** teško oštećen**Istorijski period** austrougarski **Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Od crkve je ostala velika hrpa šuta, na tlu pored te hrpe još uvek se vidi jedan od betonskih lukova koji su bili potpora centralnog broda crkve.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – ruševine crkve, jedan od palih lukova s tavanice još uvek se vidi levo, u zadnjem delu.

Predratna fotografija dobijena od rimokatoličke župe Čardak (1990) – snimak crkve.

Dojave građana**Izvor informacija**

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Prva dojava**Druga dojava**

Župa Čardak prostire se s obe strane granice opština Modriča i Bosanski Šamac.

Dana 25. juna 1992. godine župu su okupirale srpske snage i isterale sveštenike, monahinje i sve stanovnike Čardaka i okolnih sela koji su bili Hrvati katoličke veroispovesti. Srbi su digli u vazduh crkvu i samostan i sravnili ih sa zemljom.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Ime prvog građanina

Velečasni Željko Vlajić, župnik iz Čardaka (jul 2002).

Bibliografija

Marić, Franjo(ur.), 2001, *Crtice iz povijesti samostana Doloroza i župe Čardak kraj Modriče* (Čardak: Rimokatolički župni ured Čardak; Žepče: Hrvatski klub, Žepče) [fotografije spoljašnjosti i unutrašnjosti].

Ime drugog građanina

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta	Samostan Doloroza sestara služavki malog Isusa		
Ime ulice			
Oblast	Bosanski Šamac/Modriča	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Čardak	Vrsta objekta	katolički samostan
GPS koordinate	N 44° 57 02.0 E 18° 23 11.0	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek (1918)	Stanje objekta	gotovo uništen
Istorijski period	austrougarski	Obližnji objekti	
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Glavna zgrada samostana je gotovo sasvim uništena eksplozivnim dejstvom, ostali su samo dimnjak i deo zida.

Pomoćni objekat u zadnjem delu, koji je pre rata korišćen kao dom za smeštaj starijih monahinja, potpuno je spaljen a spoljni zidovi postoje do visine krova.

Fotografija dobijena od rimokatoličke župe Čardak – ruševine glavne zgrade samostana s leve strane, dom za smeštaj starijih monahinja s desne.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Predratna fotografija dobijena od rimokatoličke župe Čardak (1990) – snimak crkve (levo) i samostana (desno).

Izvor informacija
András Riedlmayer (jul 2002)

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Župa Čardak prostire se s obe strane granice opština Modriča i Bosanski Šamac.

Dana 25. juna 1992. godine župu su okupirale srpske snage i isterale sveštenike, monahinje i sve stanovnike Čardaka i okolnih sela koji su bili Hrvati katoličke veroispovesti. Srbi su digli u vazduh crkvu i samostan i sravnili ih sa zemljom.

Ime prvog građanina**Ime drugog građanina**

Velečasni Željko Vlajić, župnik iz Čardaka (jul 2002).

Bibliografija

Marić, Franjo(ur.), 2001, *Crtice iz povijesti samostana Doloroza i župe Čardak kraj Modriče* (Čardak: Rimokatolički župni ured Čardak; Žepče: Hrvatski klub, Žepče) [fotografije spoljašnjosti i unutrašnjosti objekta].

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Katolička filijalna crkva Svetog Josipa		
Ime ulice			
Oblast	Bosanski Šamac	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Kornica	Vrsta objekta	katolička crkva
GPS koordinate	N 44° 57 18.7 E 18° 25 42.6	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek (1984)	Stanje objekta	teko oštećen
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Crkva je uništena eksplozivom, ostale su samo čelične grede i deo glavne fasade; ostalih zidova nema, unutrašnjost je opustošena, zvonik srušen eksplozivnim dejstvima.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – snimak minirane katoličke crkve u Kornici.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002)

Predratna fotografija dobijena od rimokatoličke župe Bosanski Šamac, na kojoj je prikazana katolička crkva u Kornici pre rata.

Dojave građana**Prva dojava**

Crkvu u Kornici su srpske snage digle u vazduh kad su početkom maja 1992. godine napale selo. U Kornici je ubijeno najmanje desetero katolika.

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Velečasni Željko Vlajić, župnik iz Čardaka (jul 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Župna crkva svetog Franje Asiškoga		
Ime ulice			
Oblast	Bosanski Šamac	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Srednja Slatina	Vrsta objekta	katolička crkva
GPS koordinate	N 44° 57 16.3 E 18° 29 16.0	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek (1972)	Stanje objekta	gotovo uništen
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	lakše oštećeni
Zvanični status			

Stanje objekta

Fotografija (1995) dobijena od rimokatoličke župe Bosanski Šamac: ruševine župne crkve u Srednjoj Slatini krajem rata.

Oštećenje

Crkva je tokom rata gotovo sasvim uništena eksplozivnim dejstvima, ruševine su raščišćene nakon Dejtona.

Sve što je ostalo od crkve jesu ogoljeni betonski temelji i oštećeno raspeće ispred crkve (bronzana figura Hrista je razorena, ostale su samo šake na velikom granitnom krstu).

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – temelji potpuno srušene katoličke crkve, s desne strane vidi se oštećeno raspeće.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – oštećeno raspeće na kojima su ostale šake razorene figure Hrista.

Dojave građana

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Prva dojava

Crkva u Srednjoj Slatini dignuta je u vazduh nakon što su srpske snage krajem juna 1992. godine zauzele selo.

Druga dojava

Ime prvog građanina

Velečasni Željko Vlajić, župnik iz Čardaka (jul 2002).

Ime drugog građanina

Bibliografija

Živković, Ilija (ur.) 1997, *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini: Uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991.-1996.)*. (Banja Luka, Mostar, Sarajevo: Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine; Zagreb: Hrvatski informativni centar): 287 [kratak opis oštećenja].

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta**Ime objekta** Katolička filijalna crkva**Ime ulice****Oblast** Bosanski Šamac**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Gornji Hasići**Vrsta objekta** katolička crkva**GPS koordinate** N 45° 00 44 E 18° 26 45**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek**Stanje objekta** lakše oštećen**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Unutrašnjost prazna (opljačkana?), razvaljena; slike svetaca na zidovima su smrskane i unakažene; na unutrašnjim zidovima crkve ispisani su srpski nacionalistički natpisi i srpski krstovi (krst sa četiri ćirilična slova S)

Konstrukcija nije oštećena.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Fotografija dobijena od Tužilaštva MKSJ (oktobar 1996) – unutrašnji izgled.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija dobijenih od Rimokatoličkog ordinarijata i fotografija MKSJ.

Fotografija dobijena od Tužilaštva MKSJ (oktobar 1996) – spoljašnji izgled.

Dojave građana**Prva dojava**

Prema dojavi, srpske snage su u aprilu 1992. godine

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

opljačkale i demolirale crkvu.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Don Josip Janjić, katolički župnik u Bosanskom Šamcu (jul 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta**Ime objekta** Katolička župna crkva Presvetog srca Isusova**Ime ulice****Oblast** Brčko **Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Brčko **Vrsta objekta** katolička crkva,
katolička arhiva i
biblioteka**GPS koordinate** N 44° 52 21.5 E 18° 48 36.8 **Lokacija objekta** grad**Period izgradnje** XX vek (1934) **Stanje objekta** lakše oštećen**Istorijski period** moderni **Obližnji objekti** u dobrom stanju**Zvanični status** zaštićeni spomenik**Stanje objekta****Oštećenje**

Tragovi oštećenja krova i prednje fasade crkve (od granata), prednja fasada izrešetana mecima; unutrašnjost crkve demolirana, navodno su je Srbi tokom rata koristili kao klozet; na svim statuama svetaca unutar crkve odlomljene su šake.

Prema rečima sveštenika, župni dvor je opljačkan, Srbi su odneli građu iz župne arhive i biblioteke (1992), i ona više nije viđena.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – krater nastao udarom granate, rupe od metaka na prednjoj fasadi katoličke crkve.

Prema rečima sveštenika, Srbi su ukrali zvono sa crkvenog zvonika.

Zgradu je potrebno popraviti, ali konstrukcija deluje neoštećeno.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002), na osnovu posete objektu i informacija dobijenih od župnika.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Dojave građana

Prva dojava

(pojediniosti navedene u okviru opisa oštećenja –
vidi gore)

Druga dojava

Ime prvog građanina

Otac Pero Anić, katolički župnik u Brčkom, s kojim
je razgovarao András Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta Bijela džamija
Džedid džamija u Kolobari

Ime ulice

Oblast Brčko **Namena objekta** verski objekat

Naselje Kolobara

Mesto Brčko **Vrsta objekta** džamija

GPS koordinate N 44° 52 47.6 E 18° 48 13.9 **Lokacija objekta** grad

Period izgradnje XIX vek (1881) **Stanje objekta** potpuno uništen,
rekonstrukcija u toku

Istorijski period otomanski / austrougarski **Obližnji objekti** u dobrom stanju

Zvanični status zaštićeni spomenik

Stanje objekta

Oštećenje

Džamija je potpuno uništena, ruševine su srušene sa zemljom, građevinski materijal uklonjen.

U vreme posete u julu 2002. godine na toj lokaciji se zidala nova džamija.

Fotografija dobijena od Islamske zajednice Brčkog (1998) – prazan teren gde se nalazila potpuno srušena Bijela džamija. (vidi fotografije i dojavu dole)

Izvor informacija

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – mesto gde se nalazila srušena Bijela džamija, gledano ka nekadašnjem ulazu, u pozadini se vidi nova džamija koja se zida. Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Predratna fotografija dobijena od Islamske Predratna fotografija dobijena od Islamske

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

zajednice Brčkog – snimak bočne (zapadne) fasade Bijele džamije.

zajednice Brčkog – snimak zadnje (južne) fasade Bijele džamije.

Dojave građana**Prva dojava**

Srpske snage su 17. juna 1992. godine minirale džamiju i potpuno je uništile. Šut je tokom rata raščišćen buldožerima, teren je izravnat i sav građevinski materijal, pa čak i temelji džamije, su uklonjeni.

Kad se građanin koji je izvor informacija nakon rata 1996. godine vratio u Brčko nije ostalo ničeg.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Gospodin Bahrija Smajić, imam i sekretar Medžlisa Islamske zajednice Brčkog, sa kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Mujačić, Mehmedalija, 1995, *Brčko: srce Bosanske Posavine* (Wuppertal: Bosanska riječ): 110 [predratna fotografija]

Ime drugog građanina**Izveštaji sredstava javnog informisanja**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta**

Atik džamija
Savska džamija

Ime ulice**Oblast**

Brčko

Namena objekta

verski objekat

Naselje**Mesto**

Brčko

Vrsta objekta

džamija

GPS koordinate

N 44° 52 45.8 E 18° 48 30.2

Lokacija objekta

grad

Period izgradnje

XVIII vek (1739)

Stanje objekta

potpuno uništen

Istorijski period

otomanski

Obližnji objekti

u dobrom stanju

Zvanični status

zaštićeni spomenik

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je potpuno uništena, ruševine srušene sa zemljom, teren poravnat, temelji iskopani, a šut je u više navrata korišćen za zasipanje masovne grobnice izvan Brčkog.

(vidi fotografije, dojave i objavljene izveštaje dole)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – prazan teren na kojem se nalazila Savska džamija – obratiti pažnju na gvozdeni most s desne strane, koji se vidi i na predratnoj fotografiji.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice Brčkog.

Dojave građana**Prva dojava**

Ova džamija je dignuta u vazduh u isto vreme kad i

Druga dojava

Pošto je kontaktiran putem elektronske

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

druge tri džamije u Brčkom, tj. u leto 1992. godine. Šut je uklonjen, čak su iskopani i temelji, a teren je poravnat buldožerima.

Građevinski materijal od srušene džamije Srbi su odneli na lokaciju izvan Brčkog zvanu Kafilerija, gde su njime zatrpali masovnu grobnicu u kojoj su bili pokopani ubijeni ljudi iz Brčkog.

Prazno zemljište gde se nalazila potpuno srušena džamija pretvoreno je u parkiralište.

pošte i telefonom (u oktobru 2005), dr Saunders je potvrdila ono što je rekla u intervjuu za Louisiana State University News Service po povratku iz Bosne i Hercegovine krajem leta 1997. godine (vidi dole odeljak "Izveštaji sredstava javnog informisanja"). Još je dodala sledeće:

"Kad su rovokopači stigli [do masovne grobnice], veći deo šuta koji je pokrivaio teren bio je odnet. Međutim, pokazano nam je nekoliko većih komada koji su ostali i za koje je rečeno da su delovi džamije."

Ime prvog građanina

Gospodin Bahrija Smajić, imam i sekretar Medžlisa Islamske zajednice Brčkog, sa kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Dr Rebecca Saunders, arheolog sa Louisiana State University, koja je u leto 1997. godine učestvovala u ekshumaciji masovne grobnice jugoistočno od Brčkog u organizaciji MKSJ, s kojom je razgovarao Andràs Riedlmayer (oktobra 2005).

Bibliografija

Mujačić, Mehmedalija, 1995, *Brčko: srce Bosanske Posavine* (Wuppertal: Bosanska riječ): 31 [predratna fotografija]

Kadrić, Jusuf, 1999, *Brčko: Genocid i svjedočenja* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava): 257 [fotografija šuta od džamije na licu mesta, pre nego što je uklonjen]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Završni izveštaj Ekspertske komisije UN, formirane u skladu s Rezolucijom SB br. 780 (1992), pod rukovodstvom M. Cherifa Bassiounija. UN SC Doc. S/1994/674/Add.2 (Vol. V), 28. decembar 1994. godine, Dodatak X: Masovne grobnice:

[...]

Poljoprivredni kombinat Bimex [...]Do grobnice se stiže idući putem istočno od Brčkog. Na 1,5 km udaljenosti nalazi se most preko jednog potoka. Grobnica se nalazi duž tog potoka, na 70 metara desno od mosta. Svedok je izjavio da su leševi muškaraca, žena i dece dovezeni do jame u dva kamiona-hladnjače. Tela su bačena u jamu i

Louisiana State University News Service, 3. oktobar 1997. godine: "LSU archaeologist spends month excavating mass graves in Bosnia" /Arheolog LSU proveo je nekoliko meseci iskopavajući masovne grobnice u Bosni/, Sarah Sue Goldsmith.

[...] Jezoviti događaji koji su se odigrali na drugoj strani sveta predmet su velikog interesovanja **arheologa LSU Rebecce Saunders**, koja je ovog leta provela mesec dana u Bosni iskopavajući masovne grobnice. [...] Ovo joj je treća godina

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

polivena nekakvom materijom koja je mirisala na hlor. Kad su istovarena sva tela, vozači kamiona su očistili kamione vodom iz hidranta. **Kad je jama bila puna Srbi su dovezli utovarivač i teren pokrili zemljom, a potom i šutom od džamije u Brčkom,** pa onda još jednim slojem zemlje. Grobnica je potom poravnata i posađena je trava. Prema proceni svedoka, u toj grobnici nalazi se 200 ili više tela.

otkako radi u toj ratom rastrzanoj regiji kao istražitelj Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

“Iskopavali smo masovne grobnice neposredno pored **Brčkog** u pravcu jugoistoka, u selu često pominjanom u vestima”, kaže gđa Saunders. “Radili smo na području gde su ljudi iz Brčkog zatvarani, ubijani i dovoženi na jedno zabito mesto izvan grada. Jedna grobnica je fotografisana i ta fotografija je objavljena u časopisu *Time*. Po položaju tela i drveću uspele smo da potvrdimo da se radi o istim lokacijama.” [...] Na području dugačkom oko 100 i širokom oko 50 metara nalazio se niz zasebnih grobnica. **Nakon pokopa, preko celog tog terena nasut je sloj šuta debeo jedan do dva metra, po svemu sudeći zato što se lokalno stanovništvo žalilo na smrad, rekla je ona. “Izvesna količina tog šuta očito je poticala od džamije srušene sa zemljom pomoću buldožera.”**

Gospođa Saunders je pomogla da se označe lokacije tela u grobnicama i učestvovala je u iskopavanju grobnica. “Nekoliko tela bilo je potpuno skeletizovano, mada je većina imala priličnu količinu saponifikovanog tkiva (tkivo se pretvorilo u beličastu, masnjikavu materiju). Sva su na sebi imala odeću, što olakšava identifikaciju. Radi se o civilima koji su odabrani samo na osnovu toga što su Muslimani. Zatvorenički logor u Brčkom bio je pod nadzorom visokih vojnih” /dalji tekst nedostaje/.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta**

Azizija džamija
Džamija sultana Abdula Aziza

Ime ulice**Oblast**

Brčko

Namena objekta

verski objekat

Naselje**Mesto**

Brezovo Polje

Vrsta objekta

džamija

GPS koordinate

N 44° 50 50.7 E 18° 57 21.4

Lokacija objekta

selo

Period izgradnje

XIX vek (1862, restaurirana
1974. godine)

Stanje objekta

potpuno uništen

Istorijski period

otomanski

Obližnji objekti

u dobrom stanju

Zvanični status

zaštićeni spomenik

Stanje objekta**Oštećenje**

Azizija džamija, značajna zbog toga što je to jedina džamija u Bosni sazidana u otomanskom baroknom stilu, srušena je eksplozivom.

Sve što je ostalo od džamije jeste velika hrpa šuta koji je buldožerima dovučen na icivu te parcele i nekoliko velikih kamenih delova.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – mesto gde se nalazila srušena Azizija džamija; drvo s leve strane vidi se i na predratnoj fotografiji.

(Vidi fotografije i dojave dole)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – mesto gde se nalazila srušena Azizija džamija.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – kameni delovi srušene Azizija džamije na mestu gde se ona nekad nalazila.

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice Brčkog.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Dojave građana****Prva dojava**

Obe džamije u Brezovom Polju digla je u vazduh inženjerija vojske bosanskih Srba (VRS), uz pomoć pripadnika Novosadskog korpusa Vojske Jugoslavije (VJ). Rušenje se odigralo 21-22. maja 1993. godine, po uputstvima vojnih i civilnih vođa bosanskih Srba.

Druga dojava

U Brezovom Polju postojale su dve džamije: Azizija džamija u centru sela i Begova džamija u Starom Brezovom Polju.

Obe su srpske snage srušile eksplozivom 21. maja 1993. godine.

Prema beleškama iz ratnog dnevnika jedinice HV stacionirane u Hrvatskoj, s druge strane Save u odnosu na Brezovo Polje, prva eksplozija čula se u 21:00 čas, a za njom i druga, u 21:10 časova. Sutradan ujutro Azizija džamija se više nije videla.

Sledećeg dana, 22. maja, u 15:00 časova, čula se treća eksplozija, kojom je dokrajčena Begova džamija u Starom Brezovom Polju.

Ime prvog građanina

Gospodin Bahrija Smajić, imam i sekretar Medžlisa Islamske zajednice Brčkog, sa kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Izjava g. Osmana Kavazovića (14. jul 2002), priložena uz ovaj izveštaj.

Bibliografija

Bećirbegović, Madžida, 1990, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: Veselin Masleša): 37, 50.

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture): 24.

Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ, 26 (1963), br. 7-8, 308-311.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996..

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta**

Begova džamija
Atik džamija Salih-bega Zaimovića

Ime ulice**Oblast**

Brčko

Namena objekta

verski objekat

Naselje

Staro Brezovo Polje

Mesto

Brezovo Polje

Vrsta objekta

džamija

GPS koordinate

N 44° 50 48.7 E 18° 57 05.3

Lokacija objekta

selo

Period izgradnje

XVIII vek (1750)

Stanje objekta

potpuno uništen

Istorijski period

otomanski

Obližnji objekti

u dobrom stanju

Zvanični status**Stanje objekta****Oštećenje**

Stara džamija s tradicionalnim drvenim minaretom je uništena i u potpunosti srušena sa zemljom. Među gustim korovom i muslimanskim nadgrobim spomenicima iz otomanskog perioda vide se tragovi temelja i hrpa šuta obrasla rastinjem. Staro muslimansko groblje oko lokacije bivše džamije mahom je neoštećeno.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – s desne strane se vidi hrpa šuta obrasla rastinjem koja pokriva temelje Stare džamije.

(vidi fotografiju i dojavu dole)

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Dojave građana**Prva dojava**

Obe džamije u Brezovom Polju digla je u vazduh inženjerija vojske bosanskih Srba (VRS), uz pomoć pripadnika Novosadskog korpusa Vojske Jugoslavije (VJ). Rušenje se odigralo 21-22. maja 1993. godine, po uputstvima vojnih i civilnih vođa bosanskih Srba. Ostaci obe džamije srušeni su sa

Druga dojava

U Brezovom Polju postojale su dve džamije: Azizija džamija u centru sela i Begova džamija u Starom Brezovom Polju.

Obe su srpske snage srušile eksplozivom 21. maja 1993. godine.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

zemljom.

Prema beleškama iz ratnog dnevnika jedinice HV stacionirane u Hrvatskoj, s druge strane Save u odnosu na Brezovo Polje, prva eksplozija čula se u 21:00 čas, a za njom i druga, u 21:10 časova. Sutradan ujutro Azizija džamja se više nije videla.

Sledećeg dana, 22. maja, u 15:00 časova, čula se treća eksplozija, kojom je dokrajčena Begova džamija u Starom Brezovom Polju.

Ime prvog građanina

Gospodin Bahrija Smajić, imam i sekretar Medžlisa Islamske zajednice Brčkog, sa kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Izjava g. Osmana Kavazovića (14. jul 2002), priložena uz ovaj izveštaj.

Bibliografija

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture): 24 [džamija i mekteb u starom delu Brezovog Polja].

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta Džamija u džematu Omerbegovača
Džamija u Begovači

Ime ulice

Oblast Brčko **Namena objekta** verski objekat

Naselje

Mesto Omerbegovača **Vrsta objekta** džamija

GPS koordinate N 44° 50 21.6 E 18° 47 28.3 **Lokacija objekta** selo

Period izgradnje XX vek **Stanje objekta** teško oštećena
rekonstrukcija u toku

Istorijski period moderni **Obližnji objekti** lakše oštećeni

Zvanični status

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je teško oštećena granatiranjem 1992. godine, minaret je odrubljen, krov i unutrašnjost džamije su uništeni i ima više tragova udara projektila. Fotografije snimljene u predmetno vreme dokumentuju to razaranje.

Džamija i okolne zgrade su obnovljeni nakon završetka rata.

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – džamija (vidi fotografije i dojave dole)
nakon obnove.

Fotografija dobijena od Islamske zajednice Brčkog **Izvor informacija**
(23. septembar 1992) – isti kadar kao gore, András Riedlmayer (jul 2002)
snimljeno prvih meseci rata.

Fotografija iz knjige Zorana Filipovića *Entseeltes* Fotografija iz knjige Zorana Filipovića

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Land (1995).

Entseeltes Land (1995) – odrubljeni minaret čiji srušeni balkon leži na zemlji.

Dojave građana

Prva dojava

Srpske snage su tokom leta 1992. intenzivno granatirale džamiju u Omerbegovači i oštetile krov i minaret. Obližnje muslimansko groblje je takođe gađano i teško je oštećeno.

Druga dojava

Ime prvog građanina

Gospodin Bahrija Smajić, imam i sekretar Medžlisa Islamske zajednice Brčkog, sa kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Bibliografija

Filipović, Zoran, 1995, *Entseeltes Land, Über Bosnien, Kulturzerstörung und unsere Zukunft* (Freiburg, Verlag Herder), str. 53, 68 [fotografije]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Nova džamija u Rijekama**Ime ulice****Oblast** Brčko**Namena objekta** verski objekat**Naselje** Rijeke**Mesto** Brčko**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 51 57.1 E 18° 47 46.3**Lokacija objekta** prigradsko naselje**Period izgradnje** XX vek**Stanje objekta** potpuno uništen,
rekonstrukcija u toku**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti** teško oštećeni**Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Prema informacijama dobijenim od Islamske zajednice Brčko, džamija je uništena 1992. godine korišćenjem eksploziva, ostali su samo temelji.

U vreme odlaska u okviru ovog ispitivanja, bili su u toku završni radovi na obnovi ove džamije (jul 2002).

Fotografija dobijena od Islamske zajednice Brčkog (1996) – ostaci srušene džamije u Rijekama.

Izvor informacija

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – nedavno obnovljena džamija u Rijekama na mestu gde se nalazila srušena džamija.

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

U leto 1992. godine srpski ekstremisti su digli u vazduh džamiju u naselju Rijeke, sazidanu nedugo pre rata, i tom prilikom je potpuno uništili.

Prošle godine su na istoj toj lokaciji postavljeni temelji nove džamije.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Gospodin Bahrija Smajić, imam i sekretar Medžlisa Islamske zajednice Brčkog, sa kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta**

Hadži-pašina džamija
Stara drvena džamija kod Doma zdravlja

Ime ulice**Oblast**

Brčko

Namena objekta

verski objekat

Naselje**Mesto**

Brčko

Vrsta objekta

džamija

GPS koordinate

N 44° 52' 39.2" E 18° 48' 00.9"

Lokacija objekta

grad

Period izgradnje

XIX vek

Stanje objekta

potpuno uništen

Istorijski period

otomanski

Obližnji objekti

u dobrom stanju

Zvanični status

zaštićeni spomenik

Stanje objekta**Oštećenje**

Stara džamija s tradicionalnim drvenim minaretom potpuno je srušena, teren je poravnat, šut i temelji su iskopani i uklonjeni.

Jedino preostalo obeležje tog mesta je drvo lipe koje je raslo pored ulaza u džamiju (na raskrsnici glavne i sporedne ulice), pored velikog kontejnera za smeće postavljenog na mestu gde se nekada nalazio ulaz u džamiju.

(vidi fotografije, dojavu i izveštaje sredstava javnog informisanja dole)

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002)

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – mesto gde se nalazila potpuno srušena džamija, u pozadini se vidi Dom zdravlja, obratiti pažnju na lipu na uglu parcele, gde se nekada nalazio ulaz u džamiju.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice Brčkog (1984) – Hadži-pašina džamija (fotografija s naslovne strane verskog časopisa)

Dojave građana**Prva dojava**

U proleće 1992. godine Srbi su opljačkali ovu staru džamiju i pretvorili je u zatočenički centar za Muslimane iz Brčkog. Džamija je potpuno uništena eksplozivom u leto 1992. godine. Čak su iskopani i temelji džamije i sav šut je uklonjen; teren je poravnat bagerom i na njemu je posađena trava.

Druga dojava

PITANJE: Svedoče I, da li ste 4. maja 1992. godine zarobljeni?

ODGOVOR: Da.

PITANJE: Ko vas je zarobio?

ODGOVOR: Zarobile su me paravojne formacije, u stvari, srpske snage koje su tih dana okupirale grad.

PITANJE: Da li je tog dana osim Vas zarobljeno još ljudi?

ODGOVOR: Da. Jeste.

PITANJE: Koje su nacionalnosti bili?

ODGOVOR: Većinom su bili Bošnjaci, Muslimani, a bilo je i nekoliko Hrvata. Bilo je i ljudi iz mešanih brakova.

PITANJE: Da li ste onda Vi i ostali iz Vašeg kraja prebačeni u dom zdravlja?

ODGOVOR: Jesmo.

PITANJE: Da li ste potom odvedeni u džamiju?

ODGOVOR: Da, da.

PITANJE: Koliko vas je odvedeno u džamiju?

ODGOVOR: U polovini džamije nalazilo nas se između 80 i 90. [...]

PITANJE: Da li ste u džamiji isledivani?

ODGOVOR: Jesmo.

PITANJE: Kako su prema vama postupali tokom tih isledivanja?

ODGOVOR: Bili su ljuti na nas. Neke su tukli. Vređali su nas. Govorili su nam da nas sve treba streljati /dalji tekst nedostaje/.

Ime drugog građanina**Ime prvog građanina**

Gospodin Bahrija Smajić, imam i sekretar Medžlisa Islamske zajednice Brčkog, sa kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Tužilac protiv Gorana Jelisića – svedočenje svedoka

<http://www.un.org/icty/transe10/990907ed.htm>

Bibliografija

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Culture): 23

Izveštaji sredstava javnog informisanja

The Irish Times (20. jul 1993)

Da ih istorija ne bi zaboravila...

Robert Fisk je istražio dosad možda najpodrobnije svedočenje o zverstvima počinjenim tokom rata u Bosni.

[...]Na primer, ovde je jedan Musliman koji je bio svedok događaja u **Brčkom** 5. maja 1992. godine:

“Odveli su nas u **dom zdravlja** i sve vreme nas udarali kundacima. Jedna starica je zbog toga pala i ostala da leži. **Ljude koje su okupili potom su razdvojili i 180 do 200 muškaraca odveli u džamiju. Tamo smo ostali 48 časova. ... I malu i veliku nuždu morali smo da vršimo u džamiji.** Za najmanju opasku kažnjavali su nas raznim kaznama, od udaranja packi do odsecanja ušiju i noseva ili skakanja sa stola na grudni koš. Sve se to dešavalo u domu zdravlja.”

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Katolička župna crkva sv. Ante pustinjaka		
Ime ulice			
Oblast	Brčko	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Gorice	Vrsta objekta	katolička crkva
GPS koordinate	N 44° 54 38.5 E 18° 44 01.8	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek (1912)	Stanje objekta	teško oštećen
Istorijski period	austrougarski	Obližnji objekti	obnova je u toku
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – snimak zadnje strane crkve, na kojem se vide uništen zvonik i apsida.

Visoki crkveni toranj i cela apsida su potpuno srušeni a veći deo krova je uništen. Prednja fasada i dva bočna zida i dalje postoje do visine krova. Na bočnim zidovima i prednjoj fasadi ima tragova oštećenja prouzrokovanih eksplozijom, kao i rupa od šrapnela i metaka.

Prema dojavu, crkva je uništena 8. maja 1992. godine, raketom bačenom iz borbenog aviona JNA tipa MiG.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Predratna fotografija iz knjige A. Benkovića, *Gorice u Posavini* (1968) – katolička crkva i župni dvor.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Predratna fotografija iz knjige *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini*

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – srušena apsida.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Dojave građana****Prva dojava**

Dana 8. maja 1992. godine, dva borbena aviona RV JNA tipa MiG-21 proletela su tako nisko da je građanin koji je dostavio informacije mogao da vidi pilota. Jedan od aviona ispalio je raketu na crkvu, usled čega je toranj visok 35 metara srušen, a oltarski zid (apsida) se srušio. Tokom tog napada ubijen je jedan meštanin.

Druga dojava

Srbi su tokom rata odneli tri bronzana crkvena zvona koja su preživela napad i odneli ih u Srbiju.

U novembru 1992. godine miniranjem su uništili i katoličku kapelu u obližnjem selu Donji Rahić, koje pripada istoj župi.

Ime prvog građanina**Ime drugog građanina**

Nedeljko Zečević, meštanin čija se kuća nalazi pored crkve s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Benković, Ambrozije, 1968, *Gorice u Posavini, 1869.-1969.: o stogodišnjici obnovljene župe* (Gorice: Rimokatolički župski ured Gorice): 147-154 [plan, predratna fotografija]

Živković, Ilija (ur.) 1997, *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini: Uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991.-1996.)*, (Banja Luka, Mostar, Sarajevo: Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine; Zagreb: Hrvatski informativni centar): 222 [predratne i posleratne fotografije].

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta	Katolička župna crkva Rođenja blažene djevice Marije		
Ime ulice			
Oblast	Brčko	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Ulice	Vrsta objekta	katolička crkva
GPS koordinate	N 44° 53 03.0 E 18° 41 16.5	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek (1966)	Stanje objekta	teško oštećen
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Zvonik je dignut u vazduh, potpuno izgoreo, krova nema, unutrašnjost je opustošena; freske sa sakralnim motivima su demolirane ili teško oštećene.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – spaljena unutrašnjost crkve, gledano ka oltaru, s ostacima oštećenih fresaka.

Izvor informacija

Fotografija iz knjige *Raspeta crkva u BiH* – snimak spoljašnjosti, s desne strane vidi se šut od uništenog zvonika.

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Dojave građana**Prva dojava**

Crkva u Ulicama je spaljena, a njen visoki zvonik

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

su srpske snage digle u vazduh u maju 1992.
godine.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Informacija dobijena od Vrhbosanskog Andriasa Riedlmayer
rimokatoličkog ordinarijata (jul 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta Mesića džamija
Džamija u džematu Brka Nova

Ime ulice

Oblast Brčko **Namena objekta** verski objekat

Naselje

Mesto Brka **Vrsta objekta** džamija

GPS koordinate N 44° 52 48 E 18° 48 28 **Lokacija objekta** selo

Period izgradnje XIX vek (obnovljena u XX veku) **Stanje objekta** lakše oštećen
rekonstrukcija je u toku

Istorijski period otomanski/moderni **Obližnji objekti** u dobrom stanju

Zvanični status**Stanje objekta****Oštećenje**

Prema izveštajima, džamija je oštećena granatiranjem 1992. godine, a obnovljena je nakon rata.

Fotografija MKSJ (2002) – džamija nakon obnove.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija dobijenih od Islamske zajednice i fotografija MKSJ.

Dojave građana**Prva dojava**

Džamija je granatirana početkom rata i pretrpela je znatna oštećenja. Renovirana je nakon završetka rata.

Druga dojava**Ime prvog građanina****Ime drugog građanina**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Gospodin Bahrija Smajić, imam i sekretar Medžlisa Islamske zajednice Brčkog, sa kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture): 25.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Nova džamija u Gornjem Rahiću**Ime ulice****Oblast** Brčko **Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Gornji Rahić **Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 46 54 E 18° 41 38 **Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek **Stanje objekta** teško oštećen, rekonstrukcija u toku**Istorijski period** moderni **Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Minaret je oboren, raspao se na više delova, džamija je teško oštećena eksplozijom i gelerima.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Fotografija iz knjige K. Zukića *Islamska arhitektura na Balkanu* – snimak oštećene džamije.

Fotografija MKSJ – fotografija neoštećene džamije, snimljena neposredno pre napada (septembar 1993).

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija Islamske zajednice i MKSJ.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Nova džamija u Gornjem Rahiću, sazidana neposredno pre rata na mestu stare džamije, u septembru 1993. godine gađana je raketom iz srpskog aviona, kada je visoki minaret srušen a džamija teško oštećena.

Ime prvog građanina**Ime drugog građanina**

Gospodin Bahrija Smajić, imam i sekretar Medžlisa Islamske zajednice Brčkog, sa kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Handžić, Adem, 1996, *A Survey of Islamic Cultural Monuments until the End of the Nineteenth Century in Bosnia* (Istanbul: OIC Research Centre for Islamic History, Art and Culture): 24-25.

Tokača, Mirsad (ur.), 1995, *Izložba dokumentarne fotografije o porušenim i oštećenim džamijama: Sarajevo, april 1995.* (Sarajevo: Državna komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima na području Republike Bosne i Hercegovine): ilustracija br. 31 [fotografija spoljašnjosti oštećene džamije]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Džamija u Palanci**Ime ulice****Oblast** Brčko**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Palanka**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 47 54 E 18° 431 51**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek**Stanje objekta** teško oštećen,
rekonstrukcija u toku**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti** teško oštećeni**Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Prema dojavu, krov i zidovi oštećeni su granatiranjem; džamija je nedavno renovirana. Mekteb (škola za izučavanje Korana) koji se nalazi pored džamije, teško je oštećen granatiranjem.

(vidi fotografiju i dojavu)

Fotografija MKSJ (2002) – džamija nakon rekonstrukcije.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija dobijenih od Islamske zajednice i fotografija MKSJ.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Džamija je tokom rata granatirana, krov i zidovi su oštećeni. Mekteb (škola za izučavanje Korana), koji se nalazi pored džamije, teško je oštećen granatiranjem.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Gospodin Bahrija Smajić, imam i sekretar Medžlisa Islamske zajednice Brčkog, sa kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Džamja u Brodu kod Brčkog**Ime ulice****Oblast** Brčko**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Brod**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 47 54 E 18° 43 51**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek**Stanje objekta** potpuno uništen,
rekonstrukcija u toku**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Prema dojavu, srpske snage su u julu 1993. godine potpuno uništile džamiju.

Nedavno je obnovljena iz temelja.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Fotografija MKSJ (2002) – nedavno obnovljena džamija u Brodu.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Islamske zajednice i MKSJ.

Fotografija dobijena od Islamske zajednice Brčkog – nedavno obnovljena džamija u Brodu

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

(pojediniosti navedene gore u okviru opisa
oštećenja)

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Gospodin Bahrija Smajić, imam i sekretar Medžlisa
Islamske zajednice Brčkog, sa kojim je razgovarao
András Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Nova džamija u Dizdaruši**Ime ulice****Oblast** Brčko**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Dizdaruša**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 51 23 E 18° 47 58**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek**Stanje objekta** gotovo uništen**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Džamija je uništena miniranjem, konstrukcija je skoro potpuno razorena; ostala je samo betonska osnova kubeta na hrpi šuta.

Fotografija MKSJ (2002) – ruševine džamije u Dizdaruši

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija dobijenih od Islamske zajednice i fotografija MKSJ.

Dojave građana**Prva dojava**

Džamiju u Dizdaruši su Srbi minirali u septembru 1992. godine, usled čega je potpuno uništena.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Gospodin Bahrija Smajić, imam i sekretar Medžlisa Islamske zajednice Brčkog, sa kojim je razgovarao András Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Katolička filijalna crkva sv. Franje**Ime ulice****Oblast** Brčko**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Donji Zovik**Vrsta objekta** katolička crkva**GPS koordinate** N 44° 46 36 E 18° 43 00**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek**Stanje objekta** lakše oštećen,
rekonstrukcija u toku**Istorijski period** austrougarski**Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Krov stare crkve oštećen je udarima projektila, nakon rata je popravljen.

Fotografija MKSJ

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija dobijenih od Katoličkog ordinarijata i fotografija MKSJ.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava****Ime prvog građanina****Ime drugog građanina****Bibliografija**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta	Župna crkva Bezgrešnog začeća Marijina		
Ime ulice			
Oblast	Brčko	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Dubrave	Vrsta objekta	katolička crkva
GPS koordinate	N 44° 49 08 E 18° 34 53	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek (1927)	Stanje objekta	teško oštećen
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	
Zvanični status	zaštićeni spomenik		

Stanje objekta**Oštećenje**

Zvonik crkve je odrubljen, crkva je teško oštećena granatiranjem, na apsidi, zidovima i krovu postoje brojne rupe prouzrokovane udarima projektila; unutrašnjost oštećena.

Fotografija dobijena od Banjalučke biskupije.

Fotografija dobijena od Banjalučke biskupije – detalj oštećenja apsida.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Katoličkog ordinarijata.

Fotografija iz knjige Zorana Filipovića *Entseeltes Land* (1995) – oštećenja krova i zvonika.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Katolička filijalna crkva u Laništima		
Ime ulice			
Oblast	Brčko	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Laništa	Vrsta objekta	katolička crkva
GPS koordinate	N 44° 54 13 E 18° 39 26	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek (1972)	Stanje objekta	teško oštećen
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Crkva je teško oštećena, veći deo krova nedostaje, unutrašnjost je opustošena, spoljni zidovi održali su se do visine krova; zvona nema, ali zvonik i dalje stoji.

Fotografija MKSJ (2002) – snimak oštećene crkve.

Prema informacijama dobijenim od katoličkih vlasti, crkvu su uništile srpske snage u maju 1992. godine.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija dobijenih od Katoličkog ordinarijata i fotografija MKSJ.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava****Ime prvog građanina****Ime drugog građanina**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta	Katolička filijalna crkva u Boderištu		
Ime ulice			
Oblast	Brčko	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Boderište	Vrsta objekta	katolička crkva
GPS koordinate	N 44° 48 04 E 18° 47 07	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek	Stanje objekta	teško oštećen
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	lakše oštećeni
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Zvonik crkve je odrubljen, crkva je teško oštećena granatiranjem; mnogobrojne velike rupe prouzrokovane udarima projektila; krov je uništen, unutrašnjost opustošena.

Fotografija iz knjige *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini* (1997).

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Katoličkog ordinarijata.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava****Ime prvog građanina****Ime drugog građanina**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Župna crkva Kraljice sv. Krunice**Ime ulice****Oblast** Brčko**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Krepšić**Vrsta objekta** katolička crkva**GPS koordinate** N 44° 55 50 E 18° 43 44**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek (1976)**Stanje objekta** teško oštećen**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti** u dobrom stanju**Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Zovnik je potpuno uništen, crkva je oštećena miniranjem; unutrašnjost je opustošena, krov se srušio.

Fotografija iz knjige *Raspeta crkva u BiH* (1997), uništena katolička crkva u Krepšiću.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Katoličkog ordinarijata.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava****Ime prvog građanina****Ime drugog građanina****Bibliografija**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta**Ime objekta** Župna crkva Sniježne Gospe**Ime ulice****Oblast** Brčko**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Poljaci**Vrsta objekta** katolička crkva**GPS koordinate** N 44° 51 41 E 18° 37 14**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek (1963)**Stanje objekta** teško oštećen**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Zvonik, glavna fasada i krov su oštećeni usled višestrukih udara projektila.

Fotografija iz knjige *Raspeta crkva u BiH* (1997) – oštećena crkva.

Fotografija MKSJ (2002) – rekonstrukcija crkve posle rata, s novim zvonikom i kosim krovom.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Katoličkog ordinarijata i MKSJ.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava****Ime prvog građanina****Ime drugog građanina****Bibliografija**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Mesdžid u Priječkoj strani (Bakračuši)		
Ime ulice			
Oblast	Nevesinje	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Priječka strana / Bakračuša	Vrsta objekta	džamija
GPS koordinate	N 43° 15 19.4 E 17° 58 45.8	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek (1976)	Stanje objekta	teško oštećen
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	teško oštećeni
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je spaljena, krova nema, unutrašnjost je opustošena, spoljni zidovi neoštećeni do visine krova.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – unutrašnjost džamije, desno se vidi mihrab, a levo zardali okviri kreveta.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Dojave građana**Prva dojava**

Džamija je spaljena u proleće 1992. godine; tokom rata su srpski vojnici boravili u ruševinama džamije, otud se i sada u džamiji nalaze zardali okviri kreveta.

Priječka strana pre rata je spadala u opštinu Nevesinje. Sada je pripojena Mostaru.

Ime prvog građanina**Druga dojava****Ime drugog građanina**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Adem efendi Omerika, bivši glavni imam
Nevesinja, s kojim je razgovarao Andràs
Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Džamija u Žuljama**Ime ulice****Oblast** Nevesinje**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Žulja**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 43° 13 16 E 17° 58 17**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XIX / XX vek (obnovljena 1970. godine)**Stanje objekta** teško oštećen**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Džamija je opustošena, krov se srušio, minaret oboren eksplozivom.

(vidi fotografije i izveštaje sredstava javnog informisanja dole)

Snimio David Harbin (2002) – spaljena džamija, minaret oboren eksplozivom.

Izvor informacija

Fotografija SFOR (mart 2001) – krupni kadar oborenog minareta, s desne strane su ruševine džamije (izvan kadra), levo zgrada koja se nalazi pored.

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Islamske zajednice i drugih izvora.

Snimio David Harbin (2000) – krovna građa u unutrašnjosti džamije.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Dojave građana****Prva dojava**

Ovu džamiju, obnovljenu 1970. godine, uništile su srpske snage 1992. godine miniranjem.

Žulja je pre rata pripadala opštini Nevesinje. Nakon Dejtona pripojena je Mostaru.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Adem efendi Omerika, bivši glavni imam Nevesinja, s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina**Bibliografija**

Hasandedić, Hivzija, 1990, *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini* (Sarajevo: El Kalem): 158-159.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

<http://www.nato.int/sfor/indexinf/136/p14a/t02pp14a.htm>

Poručnik Pedro Fernández Vicente, "SFOR, last hope for rebuilding village" /SFOR, poslednja nada za obnovu sela/, *SFOR Informer*, br. 135 (11. april 2002).

Seoce **Žulja** potpuno je razoreno tokom rata i sada pokušava da se podigne iz pepela. Ova ruralna zajednica muslimanskih povratnika, koja se nalazi na području gde je muslimansko stanovništvo u većini, ne prima pomoć međunarodne zajednice osim SFOR. [...] **Pre rata Žulja je pripadala opštini Nevesinje**, a nakon završetka rata, shodno Opštem okvirnom sporazumu za mir, postala je deo opštine Mostar jugoistok. [...]

FOTOGRAFIJA: **Džamija u Žulji** nakon rata (snimio francuski inženjerijski vod).

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta Dugalića džamija
 Hadži Velijudinova džamija
 Velagića džamija
 Džamija Hadži Velijudina age Bakrača

Ime ulice

Oblast Nevesinje **Namena objekta** verski objekat

Naselje

Mesto Nevesinje **Vrsta objekta** džamija

GPS koordinate N 43° 15 27.4 E 18° 06 47.3 **Lokacija objekta** grad

Period izgradnje XVI vek (1514) **Stanje objekta** potpuno uništen

Istorijski period otomanski **Obližnji objekti** u dobrom stanju

Zvanični status zaštićeni spomenik

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je potpuno srušena, sav građevinski materijal je uklonjen. Lokacija se trenutno koristi kao parking i na njoj se nalazi veliki kontejner za smeće.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002), lokacija potpuno srušene džamije, na kojoj se nalaze automobili i veliki kontejner za smeće.

Srpska pravoslavna crkva, koja se nalazi na manje od 20 metara od mesta gde se nalazila džamija, kao i druge okolne zgrade, ostale su netaknute.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Izvor informacija

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002), lokacija potpuno srušene džamije, obratiti pažnju na srpsku pravoslavnu crkvu s leve strane i sahat kulu u pozadini.

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Predratna fotografija iz knjige Hivzije Hasandedića *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini* (1990).
 Predratna fotografija iz knjige H. Hasandedića *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini* (1990) – minaret (levo u pozadini), sahat kula (desno)

Dojave građana**Prva dojava**

Srpski ekstremisti su u proleće 1992. godine minirali džamiju i potpuno je srušili, šut je uklonjen, a zemljište poravnato buldožerima.

Druga dojava

U Nevesinju je eksplozivom uništen izvestan broj vrednih objekata muslimanske sakralne arhitekture. Oni su bili sazidani u skladu s mediteranskom graditeljskom tradicijom, s dodatkom lokalnih elemenata.

Ime prvog građanina

Adem efendi Omerika, bivši glavni imam Nevesinja, s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Dugalića džamija (1515) imala je kosi krov na četiri vode, s kamenim minaretom jedinstvenog graditeljskog rešenja; nije imao šerefet, a na vrhu je imao dvanaest otvora. Zgrada je srušena do temelja.

Ime drugog građanina

Dr Colin Kaiser, specijalni izveštač Saveta Evrope (*War damage to the cultural heritage in Croatia and Bosnia-Herzegovina – Fourth Information Report*, CoE Parliamentary Assembly Doc.6999), 19. januar 1994.

Bibliografija

Hasandedić, Hivzija, 1990, *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini* (Sarajevo: El Kalem): 135-137, 140 [fotografije spoljašnjosti]

Mujezinović, Mehmed, 1982, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, III: Bosanska krajina, zapadna Bosna i Hercegovina* (Sarajevo: Veselin Masleša): 346-347 [fotografija spoljašnjosti]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Sahat kula u Nevesinju		
Ime ulice			
Oblast	Nevesinje	Namena objekta	verski / javni
Naselje			
Mesto	Nevesinje	Vrsta objekta	sahat kula
GPS koordinate	N 43° 15 27.4 E 18° 06 47.3	Lokacija objekta	grad
Period izgradnje	XVII vek (pre 1664. godine)	Stanje objekta	u dobrom stanju
Istorijski period	otomanski	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status	zaštićeni spomenik		

Stanje objekta**Oštećenje**

Sahat kula deluje neoštećeno, ali je Dugalića džamija koja se nalazila u blizini potpuno uništena.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – sahat kula, u prednjem planu prazan plac gde se nalazila potpuno srušena Dugalića džamija.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – sahat kula.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava****Ime prvog građanina****Ime drugog građanina****Bibliografija**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Kreševljaković, Hamdija, 1957, "Sahat kule u Bosni i Hercegovini", *Naše starine* br. 4: 17-32, 31.

Hasandedić, Hivzija, 1990, *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini* (Sarajevo: El Kalem): 139-140 [fotografija]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta**

Careva džamija
Džamija sultana Bajazida Velije
Džamija sultana Bajazida II

Ime ulice**Oblast**

Nevesinje

Namena objekta

verski objekat

Naselje**Mesto**

Nevesinje

Vrsta objekta

džamija

GPS koordinate

N 43° 15 23.1 E 18° 06 35.2

Lokacija objekta

grad

Period izgradnje

XV vek (1485)

Stanje objekta

potpuno uništen

Istorijski period

otomanski

Obližnji objekti

u dobrom stanju

Zvanični status

zaštićeni spomenik

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija sultana Bajazida II, najstarija u Bosni, potpuno je uništena, ruševine su srušene sa zemljom a teren poravnat. Mesto gde se nalazila potpuno srušena džamija koristi se kao deponija i parking za kamione.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – u sredini slike u pozadini se vidi mesto gde se nalazila potpuno srušena džamija, a s desne strane groblje pretvoreno u povrtnjak.

Monumentalno groblje porodice Bašagić, istaknutih lokalnih muslimanskih naučnika, koje se nalazilo pored džamije, pretvoreno je u povrtnjak.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Predratna fotografija iz knjige H. Hasandedića *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini*.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Predratna fotografija iz knjige Mate Njavre *Hercegovina* (1989) – Careva džamija u Nevesinju, pogled odozgo.

Dojave građana**Prva dojava**

Carevu džamiju su u proleće 1992. godine miniranjem srušili rezervisti JNA. Zatim su buldožerima poravnali teren i sav šut kamionima odvezli do deponije u Ponoru, 2 kilometra izvan Nevesinja.

Druga dojava

U Nevesinju je eksplozivom uništen izvestan broj vrednih objekata muslimanske sakralne arhitekture. Oni su bili sazidani u skladu s mediteranskom graditeljskom tradicijom, s dodatkom lokalnih elemenata.

Careva džamija (džamija sultana Bajazida Veliije, 1481-1512) bila je najstarija džamija u Bosni i Hercegovini. Posebno obeležje ove građevine bila je drvena kupola s unutrašnje strane kosog četvorovodnog krova.

Ime prvog građanina

Adem Omerika, bivši glavni imam Nevesinja, s kojim je razgovarao András Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Dr Colin Kaiser, specijalni izveštač Saveta Evrope (*War damage to the cultural heritage in Croatia and Bosnia-Herzegovina – Fourth Information Report* /Ratna šteta naneta kulturnoj baštini u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini – Četvrti informativni izveštaj/, CoE Parliamentary Assembly Doc.6999), 19. januar 1994.

Bibliografija

Hasandedić, Hivzija, 1990, *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini* (Sarajevo: El Kalem): 131-133 [fotografija spoljašnjosti]

Mujezinović, Mehmed, 1982, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, III: Bosanska krajina, zapadna Bosna i Hercegovina* (Sarajevo: Veselin Masleša): 347-349 [fotografija spoljašnjosti]

Njavro, Mato, 1989, *Hercegovina: povijest, kultura, umjetnost* (Zagreb: Privredni vjesnik); 93-94 [fotografija spoljašnjosti]

Tomašević, Nebojša (ur.), 1980, *Blago na putevima Jugoslavije: Enciklopedijsko-turistički vodič*

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

(Beograd: Yugoslaviapublic): 306.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Kancelarija, arhiva i biblioteka Islamske zajednice u Nevesinju		
Ime ulice			
Oblast	Nevesinje	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Nevesinje	Vrsta objekta	islamska arhiva
GPS koordinate	N 43° 15 23.1 E 18° 06 35.2	Lokacija objekta	grad
Period izgradnje	XIX vek	Stanje objekta	zgrada: u dobrom stanju arhiva: potpuno uništena
Istorijski period	otomanski	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Prema dojavi, arhiva i biblioteka Islamske zajednice opštine Nevesinje bile su smeštene u zgradi vakufa pored Careve džamije. U toj zgradi nalazila se i kancelarija Islamske zajednice. U proleće 1992. godine srpski ekstremisti su opljačkali kancelariju a građu iz arhive i biblioteke izneli i spalili.

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – Zgrada vakufa Islamske zajednice s desne strane, mesto gde se nalazila potpuno srušena Careva džamija s leve.

Zgrada vakufa i dalje stoji, i trenutno su u njoj smeštene srpske izbeglice. Pokušaji Islamske zajednice da pravnim putem povрати tu imovinu nisu naišli na reakciju tamošnjih srpskih opštinskih vlasti.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002)

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

(uključena u opis oštećenja)

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Adem Omerika, bivši glavni imam Nevesinja, s kojim je razgovarao András Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Župna crkva Uznesenja blažene djevice Marije		
Ime ulice	Braće Bašagića		
Oblast	Nevesinje	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Nevesinje	Vrsta objekta	katolička crkva
GPS koordinate	N 43° 15 36.5 E 18° 06 52.6	Lokacija objekta	grad
Period izgradnje	XX vek (1901)	Stanje objekta	potpuno uništen
Istorijski period	austrougarski	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status	zaštićeni spomenik		

Stanje objekta**Oštećenje**

Rimokatolička crkva je potpuno uništena, teren je poravnat, sav građevinski materijal je uklonjen.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – prazan teren gde se nekada nalazila potpuno srušena rimokatolička crkva.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Predratna fotografija: *Ćiril Ćiro Rajić i Hercegovina : 45 godina fotografije.*

Izvod iz katastarskog plana Nevesinja (2002): katolička crkva (desno) i župni dvor (levo).

Dojave građana**Prva dojava**

Srpski ekstremisti su u proleće 1992. godine eksplozivom srušili rimokatoličku crkvu u Nevesinju, šut je uklonjen buldožerima i kamionima odvezen izvan grada, na deponiju u Ponoru, 2. kilometra od Nevesinja. Istovremeno su

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

iz župe isterane sve porodice katoličke veroispovesti.

Buldožerima poravnato mesto gde se nalazila crkva koristi se kao parking i skladište drva. Deo placa su zaposele srpske opštinske vlasti koje su preko njega izgradile novi prilaz obližnjoj gradskoj bolnici.

Rimokatolički župni dvor koji se nalazi preko puta crkve i dalje stoji, ali je zaposednut radi smeštaja srpskih izbeglica. Pokušaji katoličke crkve da pravnim putem povрати tu imovinu nisu naišli na reakciju tamošnjih srpskih opštinskih vlasti.

Ni posle deset godina u Nevesinje se nije vratila nijedna katolička porodica.

Ime prvog građanina**Ime drugog građanina**

Don Luka Pavlović, generalni vikar Mostarsko-duvanjske biskupije, s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jula 2002).

Bibliografija

Rajić, Ćiril Ćiro, 1998, *Ćiril Ćiro Rajić i Hercegovina: 45 godina fotografije* (Mostar: Hercegovačko-neretvanska županija): 299 [predratna fotografija crkve]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta Čučkova džamija / Čaršijska džamija
Džamija Sinan Dede-efendije
Džamija hadži derviša Čučka

Ime ulice

Oblast Nevesinje **Namena objekta** verski objekat

Naselje

Mesto Nevesinje **Vrsta objekta** džamija

GPS koordinate N 43° 15 26.5 E 18° 06 40.8 **Lokacija objekta** grad

Period izgradnje XVI vek (1517, restaurirana 1880. godine) **Stanje objekta** lakše oštećen

Istorijski period otomanski **Obližnji objekti** u dobrom stanju

Zvanični status zaštićeni spomenik

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je demolirana, korišćena kao klozet, u unutrašnjosti je bilo manjih požara; obližnje groblje se koristi kao deponija. Zgradu je potrebno renovirati, ali nije pretrpela veća oštećenja konstrukcije.

Džamija se ne koristi od Drugog svetskog rata. Za vreme komunizma korišćena je kao skladište, ostala je bez minareta krajem XIX veka.

Prozori su zazidani, krov pokriven crepom je u lošem stanju.

(vidi fotografiju i dojavu dole)

Fotografija Saveta Evrope (avgusta 1998) – snimak s jugozapada.

Izvor informacija
Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – snimak

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

džamije sa severozapada (ulaz s leve strane, zaprečen smećem i korovom).

Dojave građana

Prva dojava

Ovu džamiju su demolirali i oskrnavili srpski ekstremisti, ali je nisu uništili – verovatno zato što više godina nije korišćena za molitve.

Druga dojava

Ime prvog građanina

Adem Omerika, bivši glavni imam Nevesinja, s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Bibliografija

Hasandedić, Hivzija, 1990, *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini* (Sarajevo: El Kalem): 137-138.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta Ljubovića džamija
Stara džamija u Odžacima

Ime ulice

Oblast Nevesinje **Namena objekta** verski objekat

Naselje

Mesto Odžak **Vrsta objekta** džamija

GPS koordinate N 43° 13 29.6 E 18° 11 08.3 **Lokacija objekta** selo

Period izgradnje XVIII vek, (oko 1710. godine, restaurirana 1973. godine) **Stanje objekta** gotovo uništen

Istorijski period otomanski **Obližnji objekti** u dobrom stanju

Zvanični status**Stanje objekta****Oštećenje**

Prednja fasada stare džamije još uvek stoji, druga tri spoljna zida, krov, unutrašnjost i minaret su potpuno uništeni; mnogo kamenja razbacano na znatnoj udaljenosti; tragovi oštećenja prouzrokovano eksplozijom.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – ruševine džamije, prednja fasada desno.

Izvor informacija

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – prednja fasada džamije u Odžaku. Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Fotografija iz časopisa *Islamska misao* (jul 1990) –

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

predratni snimak prednje fasade džamije, drveni trem natkriven krovom.

Dojave građana**Prva dojava**

Džamiju su u noći između 23. i 24. septembra 1991. godine napale jedinice JNA. Gađali su vrh minareta i oštetili ga, a potom u džamiju postavili eksploziv. Dana 25. septembra 1991. godine lice od kojeg smo dobili informacije je u ime Islamske zajednice Nevesinja starešini JNA uputilo protestnu notu u vezi s ovim napadom na verski objekat, ali nije ništa preduzeto.

Druga dojava

Priložena je kopija tog dokumenta.

Ime prvog građanina

Adem efendi Omerika, bivši glavni imam Nevesinja, s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina**Bibliografija**

Hasandedić, Hivzija, 1990, *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini* (Sarajevo: El Kalem): 146-147

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Stara džamija u Kruševljanima		
Ime ulice			
Oblast	Nevesinje	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Kruševljani	Vrsta objekta	džamija
GPS koordinate	N 43° 26 28.2 E 18° 09 07.1	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XVIII vek	Stanje objekta	teško oštećen
Istorijski period	otomanski	Obližnji objekti	teško oštećeni
Zvanični status	zaštićeni spomenik		

Stanje objekta**Oštećenje**

Stara kamena džamija, izuzetna zbog svog prepoznatljivog četvorostranog minareta s kosim krovom, teško je oštećena eksplozivom, prednja fasada je potpuno uništena, krov se srušio, minaret je dignut u vazduh, ostali spoljni zidovi su delom srušeni.

Mesdžid (mala džamija bez minareta) novijeg datuma koji se nalazi u centru sela potpuno je srušen eksplozivom, ostao je samo šut.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – snimak džamije sa strane ulaza.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002)

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – donji deo miniranog minareta Stare džamije u Kruševljanima.

Dojave građana**Prva dojava**

Dana 22. juna 1992. godine meštani su bili primorani da beže iz Kruševljana. Jedan meštanin, koji je ostao i sakrio se u obližnjoj šumi, video je kako su tog leta (avgust – septembar 1992) srpski vojnici i civili digli u vazduh džamiju.

Stanovnici Kruševljana i okolnih sela koristili su Staru džamiju, koja se nalazi na brdu iznad sela, za molitve petkom i većim praznicima (za Bajram).

Manja, nova lokalna džamija (mesdžid) koja se nalazi u selu, korišćena je za svakodnevne molitve. Mesdžid je takođe potpuno srušen miniranjem.

Druga dojava

U Nevesinju je eksplozivom uništen izvestan broj vrednih objekata muslimanske sakralne arhitekture. Oni su bili sazidani u skladu s mediteranskom graditeljskom tradicijom, s dodatkom lokalnih elemenata. [...]

Džamija u Kruševljanima pored Nevesinja [...] ima kos krov na četiri vode i karakteristično arhitektonsko rešenje četvorostranog minareta koji po obliku podseća na crkveni zvonik. Pretrpela je teška oštećenja prouzrokovana eksplozivom.

Ime prvog građanina

Aziz Paljević, meštanin koji se vratio u Kruševljane, s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Dr Colin Kaiser, specijalni izveštač Saveta Evrope (*War damage to the cultural heritage in Croatia and Bosnia-Herzegovina – Fourth Information Report*, CoE Parliamentary Assembly Doc.6999), 19. januar 1994.

Bibliografija

Hasandedić, Hivzija, 1990, *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini* (Sarajevo: El Kalem): 152-153.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta**Ime objekta** Džamija u Kljuni**Ime ulice****Oblast** Nevesinje**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Kljuna**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 43° 23 27.1 E 18° 06 54.6**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XIX/XX vek (1875; obnovljena 1990. godine)**Stanje objekta** teško oštećen, rekonstrukcija u toku**Istorijski period** otomanski / moderni**Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Džamija je oštećena miniranjem, minaret i krov su potpuno uništeni, spoljni zidovi su krajem rata još uvek stajali do visine krova.

U vreme posete u okviru ovog ispitivanja, u julu 202. godine, rekonstrukcija džamije je bila u toku.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – srušeni minaret džamije u Kljuni; levo se vidi džamija čija je rekonstrukcija u toku. (vidi fotografije i dojavu dole)

Izvor informacija

Fotografija dobijena od Islamske zajednice Nevesinja (1996) – snimak ruševina džamije u Kljuni krajem rata.

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – džamija u Kljuni, rekonstrukcija u toku.

Dojave građana**Prva dojava**

Stanovnici Kljune, rodnog sela ovog građanina, isterani su početkom leta 1992. godine. Nakon što su seljani otišli, srpske snage su istog leta digle džamiju u vazduh.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Adem Omerika, bivši glavni imam Nevesinja, s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina**Bibliografija**

Hasandedić, Hivzija, 1990, *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini* (Sarajevo: El Kalem): 151-152

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Mesdžid u Postoljanima		
Ime ulice			
Oblast	Nevesinje	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Postoljani	Vrsta objekta	džamija
GPS koordinate	N 43° 19 08 E 18° 10 49	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XIX vek	Stanje objekta	gotovo uništen
Istorijski period	otomanski	Obližnji objekti	
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Zgrada je teško oštećena eksplozivom, samo jedan spoljni zid i dalje stoji do visine krova, krov i jedan zid su potpuno srušeni.

Fotografija dobijena od Islamske zajednice Nevesinja (1996) – džamija u Postoljanima krajem rata.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Islamske zajednice Nevesinja.

Dojave građana

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Prva dojava

Druga dojava

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta	Stara džamija u Donjoj Bijenjoj Čelebića džamija / Džaferovića džamija / Šurkovića džamija		
Ime ulice			
Oblast	Nevesinje	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Donja Bijenja	Vrsta objekta	džamija
GPS koordinate	N 43° 20 12 E 18° 09 42	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XVIII vek	Stanje objekta	teško oštećen
Istorijski period	otomanski	Obližnji objekti	rekonstrukcija u toku
Zvanični status	zaštićeni spomenik		

Stanje objekta**Oštećenje**

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice Nevesinja – snimak iz pravca severozapada: prednja fasada i minaret.

Stara džamija u Bijenji, izuzetna zbog svog prepoznatljivog četvorostranog minareta s kosim krovom, teško je oštećena, Krova nema, unutrašnjost je opustošena, minaret je potpuno uništen eksplozivom, kada su razneti i delovi dva spoljna zida koji se nalaze uz donji deo uništenog minareta.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Predratna fotografija iz časopisa *Islamska misao* br. 78-79, (jun-jul 1985. godine) – snimak iz pravca jugoistoka, gledano ka mihrabskom zidu, minaret je levo u pozadini.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Islamske zajednice Nevesinja i drugih izvora.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Fotografija Komisije iz Aneksa 8 (2002) – snimak iz pravca jugoistoka, gledano prema mihrabskom zidu – krova i minareta nema.

Fotografija Komisije iz Aneksa 8 (2002) – krupni plan ulaza s desne strane: spoljni zid i minaret uništeni eksplozivom.

Dojave građana**Prva dojava**

Srpske snage su tokom prvih meseci rata 1992. godine miniranjem srušile Staru džamiju u Donjoj Bijenji, jedan od malobrojnih preostalih primera tipičnih hercegovačkih džamija s četvorostranim minaretom, zajedno s obližnjim grobljem koje je od istorijskog značaja.

Druga dojava

U Nevesinju je eksplozivom uništen izvestan broj vrednih objekata muslimanske sakralne arhitekture. Oni su bili sazidani u skladu s mediteranskom graditeljskom tradicijom, s dodatkom lokalnih elemenata. [...]

Čelebića džamija u Donjoj Bijenji [...], ima kos krov na četiri vode i karakteristično arhitektonsko rešenje četvorostranog minareta koji po obliku podseća na crkveni zvonik. Pretrpela je teška oštećenja prouzrokovana eksplozivom.

Ime prvog građanina

Adem Omerika, bivši glavni imam Nevesinja, s kojim je razgovarao András Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Dr Colin Kaiser, specijalni izveštač Saveta Evrope (*War damage to the cultural heritage in Croatia and Bosnia-Herzegovina – Fourth Information Report*, CoE Parliamentary Assembly Doc.6999), 19. januar 1994.

Bibliografija

Hasandedić, Hivzija, 1990, *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini* (Sarajevo: El Kalem): 149-150 [fotografija]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Beksuja džamija**Ime ulice****Oblast** Zvornik**Namena objekta** verski objekat**Naselje** Beksuja**Mesto** Zvornik**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 23 27.2 E 19° 06 15.7**Lokacija objekta** grad**Period izgradnje** XVIII vek (1776)**Stanje objekta** potpuno uništen**Istorijski period** otomanski**Obližnji objekti** u dobrom stanju**Zvanični status** zaštićeni spomenik**Stanje objekta****Oštećenje**

Džamija je potpuno uništena, ruševine su poravnate, ostali su samo tragovi temelja i stablo lipe koje se tradicionalno sadi desno od ulaza u džamiju.

To zemljište se koristi kao deponija i parking.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – mesto gde se nalazila potpuno srušena džamija.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – kontejner za smeće na mestu gde se nalazio ulaz u potpuno srušenu džamiju.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Dojave građana****Prva dojava**

Džamiju i turbe u Beksuji uništile su srpske snage u aprilu 1992. godine; ruševine su poravnate buldožerima.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina**Bibliografija**

Hudović, Mehmed, 2000, *Zvornik: slike i bilješke iz prošlosti*, 2. izdanje (Sarajevo: Udruženje građana opštine Zvornik): 98-99 [predratna fotografija spoljašnjosti]

Sulejmanović, Mustafa, 1985, "Četiri zvorničke džamije", *Islamska misao* br. 81: str. 33-35 [predratna fotografija spoljašnjosti]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Laura Silber, "Serb mayor confident in Bosnian town where mosques are rubble: Voters go to polls in referendum on peace plan" /Srpski gradonačelnik siguran u grad u kojem su džamije pretvorene u ruševine: Glasači idu na referendum o mirovnom planu/, *Financial Times* (London), 17. maj 1993. godine:

ZVORNIK – Branko Grujić, srpski gradonačelnik Zvornika, samo se nasmejao. Postavljeno mu je pitanje u vezi s **džamijama** u ovom mestu u istočnoj Bosni, na granici sa Srbijom, gde su nekada Muslimani činili većinu.

Carol. J. Williams, "Serbs Stay Their Ground on Muslim Lands: Conquering Warlords Bend History and Reality in an Attempt to Justify Their Spoils" /Srbi ne puštaju ni pedalj muslimanske teritorije: Kako ratni osvajači iskrivljuju istoriju i stvarnost u nastojanju da opravdaju svoj plen/, *Los Angeles Times*, 28. mart 1993. godine:

[...]Zvornik i druge vekovne muslimanske trgovačke postaje duž reke Drine sada su pod strogom kontrolom srpskih ratnika koji slave svoj trijumf i podsmevaju se svakom

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Džamije su sada ruševine, potpuno su ih uništile srpske snage koje su pre trinaest meseci zauzele grad, kada je g. Grujić došao na mesto svog prethodnika Muslimana. Danas u Zvorniku nema potrebe ni za tragovima takvog muslimanskog nasleđa. Većina Muslimana je pobjegla iz Zvornika. On je među prvima pao u ruke srpskih snaga koje su prošlog proleća iz istočne Bosne prognale stotine hiljada Muslimana i tokom tog procesa ubile još na desetine hiljada. Gradonačelnik Grujić je to nazvao "normalnom razmenom stanovništva". [...]

pomenu da bi svoje dobitke mogli da izgube diplomatskim putem. "Budućnost Zvornika je u srpskoj državi. Narod je sam odredio granice", tvrdi srpski gradonačelnik Branko Grujić. U gradu i okolnim naseljima sada žive isključivo Srbi, a u kuće u kojima su živeli Muslimani koji su pobjegli pred puškama smeštene su srpske izbeglice iz drugih ratom zahvaćenih područja. [...]

"U Zvorniku nikada nije bilo džamija", kaže Grujić posetiocima, mada zna da su videli da to nije tačno.

Podatke s popisa stanovnika vršenih proteklih četvrt veka, prema kojima u Zvorniku ima više od 60% Muslimana, nove vlasti odbacuju kao "lažirane", kaže gradonačelnik, koji bosanske Muslimane i Hrvate optužuje da već decenijama kuju zaveru protiv Srba.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta Riječanska džamija
 Čaršijska džamija
 Hadži Mahmudova džamija

Ime ulice

Oblast	Zvornik	Namena objekta	verski objekat
Naselje	Rijeka		
Mesto	Zvornik	Vrsta objekta	džamija
GPS koordinate	N 44° 23 12.4 E 19° 06 10.5	Lokacija objekta	grad
Period izgradnje	XIX/XX vek (1858; obnovljena 1985. godine)	Stanje objekta	potpuno uništen
Istorijski period	otomanski/moderni	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status	zaštićeni spomenik		

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je potpuno uništena, ruševine su srušene sa zemljom, teren je poravnat i nasut šljunkom. Ostalo je samo staro stablo lipe koje se tradicionalno sadi s desne strane ulaza u džamiju.

Prazna parcela gde se nalazila džamija trenutno je ograđena, a u uglu se nalazi veliki kontejner za smeće.

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – ograđena parcela gde se nalazila potpuno srušena džamija, vidi se kontejner za smeće.

Shodno odluci lokalnih srpskih opštinskih vlasti, parcela je do nedavno korišćena kao parking i buvlja pijaca, a sada je uzurpirana i odobrena je gradnja nove zgrade, uprkos protestima Islamske zajednice.

Islamska zajednica se za odštetu obratila Komisiji za ljudska prava Bosne i Hercegovine.

Komisija za ljudska prava je odlukom od 9. novembra 2000. godine (predmet br. CH/98/1062) pozitivno rešila žalbu Islamske zajednice.

Činjenice vezane za uništavanje džamije

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

navedene su u tom predmetu (vidi primerak rešenja Komisije u prilogu ovom izveštaju).

(vidi fotografije, dojavu i izveštaje sredstava javnog informisanja dole)

Fotografija Evropskog saveta (1998) – parcela gde se nalazila potpuno srušena džamija koristi se kao parking.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002)

Predratna fotografija (1990) dobijena od Izeta Karaosmanovića.

Predratna fotografija (1990) dobijena od Izeta Karaosmanovića.

Dojave građana**Prva dojava**

Riječansku džamiju i kancelariju i arhivu Islamske zajednice Zvornika koje se nalaze pored nje uništili su srpski ekstremisti početkom rata 1992. godine. Ruševine su poravnali buldožerima, a građevinski materijal odneli na nepoznatu lokaciju izvan grada.

Pre nego što su srušili džamiju, Srbi su na minaretu istakli svoju zastavu i sa ozvučenja na minaretu puštali srpske nacionalističke pesme.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku, s kojim je razgovarao András Riedlmayer (jula 2002).

Ime drugog građanina**Bibliografija**

Ayverdi, Ekrem Hakki, 1981, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri, III. cild 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul: Istanbul Fetih Cemiyeti): ilustracija 295 [fotografija spoljašnjosti stare Hadži Mahmudove džamije iz XIX veka, na čijem mestu je 1985. sažidana nova džamija s kupolom]

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Hudović, Mehmed, 2000, *Zvornik: slike i bilješke iz prošlosti*, 2. izdanje (Sarajevo: udruženje građana opštine Zvornik): 91-94 [istorijat i fotografija stare Riječanske/Hadži Mahmudove džamije]

“Novosagrađena džamija u Zvorniku – svečano otvorena 13. oktobra 1985.” *Islamska misao*, god. 7, br. 84 (decembar 1985): 13 [fotografija spoljašnjosti nove džamije, sazidane 1985. godine]

Sulejmanović, Mustafa, 1985, “Tri zvorničke džamije”, *Islamska misao*, god 7, br. 78-79: str. 28-30 [istorijat i fotografije spoljašnjosti stare džamije]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Carol. J. Williams, “Serbs Stay Their Ground on Muslim Lands: Conquering Warlords Bend History and Reality in an Attempt to Justify Their Spoils” /Srbi ne puštaju ni pedalj muslimanske teritorije: Kako ratni osvajači iskrivljuju istoriju i stvarnost u nastojanju da opravdaju svoj plen/, *Los Angeles Times*, 28. mart 1993. godine:

[...] Zvornik i druge vekovne muslimanske trgovačke postaje duž reke Drine sada su pod strogom kontrolom srpskih ratnika koji slave svoj trijumf i podsmevaju se svakom pomenu da bi svoje dobitke mogli da izgube diplomatskim putem. “Budućnost Zvornika je u srpskoj državi. Narod je sam odredio granice”, tvrdi srpski gradonačelnik Branko Grujić. U gradu i okolnim naseljima sada žive isključivo Srbi, a u kuće u kojima su živeli Muslimani koji su pobjegli pred puškama smeštene su srpske izbeglice iz drugih ratom zahvaćenih područja. [...]

“U Zvorniku nikada nije bilo džamija”, kaže Grujić posetiocima, mada zna da su videli da to nije tačno.

Podatke s popisa stanovnika vršenih proteklih četvrt veka, prema kojima u Zvorniku ima više od 60% Muslimana, nove vlasti odbacuju kao “lažirane”, kaže gradonačelnik, koji bosanske Muslimane i Hrvate optužuje da već decenijama

Laura Silber, “Serb mayor confident in Bosnian town where mosques are rubble: Voters go to polls in referendum on peace plan” /Srpski gradonačelnik siguran u gradu u kojem su džamije pretvorene u ruševine: Glasači idu na referendum o mirovnom planu/, *Financial Times* (London), 17. maj 1993. godine:

ZVORNIK – Branko Grujić, srpski gradonačelnik Zvornika, samo se nasmejao. Postavljeno mu je pitanje u vezi s **džamijama** u ovom mestu u istočnoj Bosni, na granici sa Srbijom, gde su nekada Muslimani činili većinu.

Džamije su sada ruševine, potpuno su ih uništile srpske snage koje su pre trinaest meseci zauzele grad, kada je g. Grujić došao na mesto svog prethodnika Muslimana. Danas u Zvorniku nema potrebe ni za tragovima takvog muslimanskog nasleđa. Većina Muslimana je pobjegla iz Zvornika. On je među prvima pao u ruke srpskih snaga koje su prošlog proleća iz istočne Bosne prognale stotine hiljada Muslimana i tokom tog procesa ubile još na desetine hiljada.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

kuju zaveru protiv Srba.

Gradonačelnik Grujić je to nazvao
“normalnom razmenom stanovništva”. [...]

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Džamija u Zamlazu		
Ime ulice	Filipa Kljajića		
Oblast	Zvornik	Namena objekta	verski objekat
Naselje	Zamlaz		
Mesto	Zvornik	Vrsta objekta	džamija
GPS koordinate	N 44° 22 54.8 E 19° 06 08.8	Lokacija objekta	grad
Period izgradnje	XIX vek (1803)	Stanje objekta	potpuno uništen
Istorijski period	otomanski	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status	zaštićeni spomenik		

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je potpuno uništena, ruševine su poravnate, svi tragovi su uklonjeni.

Na mestu potpuno srušene džamije sada se nalazi nova zgrada, ali su okolne zgrade iste kao one koje se vide oko džamije na predratnim fotografijama.

Srpske vlasti su 1998. godine odobrile da se na mestu gde se nalazila uništena Zamlaz džamija sazida nova višespratna stambeno-poslovna zgrada, a da o tome nisu obavestile Islamsku zajednicu. Islamska zajednica se radi odštete obratila Komisiji za ljudska prava Bosne i Hercegovine.

Komisija za ljudska prava je odlukom od 9. novembra 2000. godine (predmet br. CH/98/1062) pozitivno rešila žalbu Islamske zajednice.

Činjenice vezane za uništavanje džamije navedene su u tom predmetu (vidi primerak rešenja Komisije u prilogu ovom izveštaju).

(vidi fotografije, dojavu i izveštaje

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice BiH (1975) – snimak Zamlaz džamije, obrati pažnju na zgradu desno od džamije.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

sredstava javnog informisanja dole)

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Fotografija dobijena od Evropskog saveta (avgust 1998) – na mestu gde se nalazila uništena džamija zida se stambena zgrada, obratiti pažnju na zgradu s desne strane.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – nova stambeno-poslovna zgrada na mestu gde se nalazila potpuno srušena Zamlaz džamija.

Dojave građana**Prva dojava**

Zamlaz džamija bila je najstarija džamija u Zvorniku. Srušena je u aprilu 1992. godine, a njene ruševine su buldožerima poravnate zajedno s obližnjim muslimanskim grobljem.

Srpske opštinske vlasti su posle rata odobrile da se na mestu gde se nalazila srušena džamija sazida velika četvorospratna stambeno-poslovna zgrada.

Nova zgrada je završena i sada protivpravno zauzima zemljište gde se nalazila džamija, uprkos tužbama Islamske zajednice i rešenju Komisije za ljudska prava Bosne i Hercegovine koja je pozitivno rešila zahtev Islamske zajednice za povrat tog zemljišta.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina**Bibliografija**

Ayverdi, Ekrem Hakki, 1981, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri, III. cild 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul: Istanbul Fetih Cemiyeti): 185, ilustracija 296 [predratna fotografija]

Hudović, Mehmed, 2000, *Zvornik: slike i bilješke iz prošlosti*, 2. izdanje (Sarajevo: udruženje građana opštine Zvornik): 71-75 [predratna fotografija]

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Sulejmanović, Mustafa, 1985, "Četiri zvorničke džamije", *Islamska misao* br. 81: str. 33-35
[fotografija spoljašnjosti]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Carol. J. Williams, "Serbs Stay Their Ground on Muslim Lands: Conquering Warlords Bend History and Reality in an Attempt to Justify Their Spoils" /Srbi ne puštaju ni pedalj muslimanske teritorije: Kako ratni osvajači iskrivljuju istoriju i stvarnost u nastojanju da opravdaju svoj plen/, *Los Angeles Times*, 28. mart 1993. godine:

[...] Zvornik i druge vekovne muslimanske trgovačke postaje duž reke Drine sada je pod strogom kontrolom srpskih ratnika koji slave svoju pobedu i podsmevaju se svakom pomenu da bi svoj dobitak mogli da izgube diplomatskim putem. "Budućnost Zvornika je u srpskoj državi. Narod je sam odredio granice", tvrdi srpski gradonačelnik Branko Grujić. U gradu i okolnim naseljima sada žive isključivo Srbi, a u kuće u kojima su živeli Muslimani koji su pobjegli pred puškama smeštene su srpske izbeglice iz drugih ratom zahvaćenih područja. [...]

"U Zvorniku nikada nije bilo džamija", kaže Grujić posetiocima, mada zna da su videli da to nije tačno.

Podatke s popisa stanovnika vršenih proteklih četvrt veka, prema kojima u Zvorniku ima više od 60% Muslimana, nove vlasti odbacuju kao "lažirane", kaže gradonačelnik, koji bosanske Muslimane i Hrvate optužuje da već decenijama kuju zaveru protiv Srba.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta Mehmed-Čelebijina džamija
Kozlučka džamija

Ime ulice

Oblast Zvornik

Namena objekta verski objekat

Naselje

Mesto Kozluk

Vrsta objekta džamija

GPS koordinate N 44° 29 48.7 E 19° 06 39.5

Lokacija objekta grad

Period izgradnje XVI/XIX vek (1560, obnovljena 1862. godine)

Stanje objekta potpuno uništen

Istorijski period otomanski

Obližnji objekti u dobrom stanju

Zvanični status zaštićeni spomenik

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je potpuno uništena, ruševine su poravnate i sav građevinski materijal uklonjen.

Prazna parcela u centru grada gde se nalazila džamija donedavno je korišćena kao deponija i parking za autobuse.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Fotografija dobijena od Islamske zajednice Zvornika (2001) – mesto gde se nalazila potpuno uništena Kozlučka džamija s kontejnerima za smeće i parkiranim autobusima.

Izvor informacija

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – mesto gde se nalazila potpuno srušena Kozlučka džamija, kante za smeće su sklonjene, a parcela je ograđena.

András Riedlmayer (jul 2002)

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice Zvornika (oko 1990. godine) – Kozlučka džamija pre rata.

Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice Zvornika (otprilike 1980-ih godina) – Kozlučka džamija pre rata.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Dojave građana****Prva dojava**

Kozlučku džamiju srušili su srpski ekstremisti u aprilu 1992. godine, ruševine su poravnate buldožerima a parcela je pretvorena u parking i deponiju.

Druga dojava

Uništena je Mehmed-Čelebijina džamija u Kozluku blizu Zvornika, koja datira iz XVII veka i ima kosi krov na četiri vode i kameni minaret.

Ime prvog građanina

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao András Riedlmayer (jula 2002).

Ime drugog građanina

Dr Colin Kaiser, specijalni izveštač Saveta Evrope (*War damage to the cultural heritage in Croatia and Bosnia-Herzegovina – Fourth Information Report*, CoE Parliamentary Assembly Doc.6999), 19. januar 1994.

Bibliografija

Ayverdi, Ekrem Hakki, 1981, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri, III. cild 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul: Istanbul Fetih Cemiyeti): 215.

Mujezinović, Mehmed, 1977, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, II: Istočna i centralna Bosna* (Sarajevo: Veselin Masleša): 133

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta**

Džamija na Kušlatu
 Ebulfethova džamija
 Džamija sultana Mehmeda Osvajača

Ime ulice**Oblast**

Zvornik

Namena objekta

verski objekat

Naselje**Mesto**

Kušlat

Vrsta objekta

džamija

GPS koordinate

N 44° 16 34 E 19° 07 05

Lokacija objekta

ruralna sredina

Period izgradnje

XV vek (1478; restaurirana
 u XVIII veku)

Stanje objekta

potpuno uništen

Istorijski period

otomanski

Obližnji objekti**Zvanični status**

zaštićeni spomenik

Stanje objekta**Oštećenje**

Kušlat džamija, koja je važila za najstariju u Bosni, nalazila se na vrhu strme litice iznad doline Drine. Džamija je potpuno uništena, čak su i ruševine uklonjene i to mesto je sada prazno.

Predratna ilustracija iz časopisa *Islamska misao* br. 61 (1984) – Kušlat džamija gledana sa zapadne strane (crtež)

Posmatrana odozdo, pošto joj je teško prići.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Izvor informacija

Predratna fotografija dobijena od Instituta za zaštitu kulturne baštine BiH – Kušlat džamija, snimak odozgo.

András Riedlmayer (jul 2002)

Predratna fotografija dobijena od Instituta za zaštitu Fotografija MKSJ (maj 2002) – snimak

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

kulturne baštine BiH – snimak Kušlat džamije na vrhu litice. praznog mesta između dva vrha litica gde se nekad nalazila džamija.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Čuvenu staru džamiju u Kušlatu, smeštena na vrhu litice, koju su koristili stanovnici sela Pahljevići, a u nju se išlo i na hodočašće, uništile su srpske snage u februaru 1993. godine. Nakon Dejtona su uklonjene čak i njene ruševine. Sada su ostali samo temelji.

Ime prvog građanina**Ime drugog građanina**

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jula 2002).

Bibliografija

Ayverdi, Ekrem Hakki, 1981, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri, III. cild 3. kitap: Yugoslavya*. (Istanbul: Istanbul Fetih Cemiyeti): 218

Bećirbegović, Madžida, 1990, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: Veselin Masleša): 112-14 [plan, presek, elevacija]

Ibni Hasan Šhifzija Suljkić, 1984, "Džamija u Kušlatu", *Islamska misao*, br. 61: 42-46 [spoljašnji izgled]

Mujezinović, Mehmed, 1977, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, II: Istočna i centralna Bosna* (Sarajevo: Veselin Masleša): 138

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta

Turbe-tekija u Diviču
Musafirhana i turbe Ahmeda i Emira Alije u Diviču

Ime ulice

Oblast

Zvornik

Namena objekta verski objekat

Naselje

Vakuf

Mesto

Divič

Vrsta objekta
tekija
turbe

GPS koordinate

N 44° 21 47.1 E 19° 06 48.0

Lokacija objekta selo

Period izgradnje

XVII vek (1618, obnovljen
1989. godine)

Stanje objekta potpuno uništen

Istorijski period

otomanski

Obližnji objekti u dobrom stanju

Zvanični status

Stanje objekta

Oštećenje

Tekija (musafirhana) i turbe su potpuno srušeni sa zemljom do samih temelja. Na grobove svetaca stavljena je olupina jednog automobila.

Okolne kuće su netaknute.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – temelji turbeta-tekije, u pozadini automobil na grobovima svetaca.

Turbe-tekija, staro nekoliko vekova, iz otomanskog perioda, obnovljeno je uoči rata, 1989. godine, i dodate su mu dve bakarne kupole i bogata unutrašnja dekoracija.

Fotografija iz časopisa *Islamska misao* (jul 1989) – svečano otvaranje turbeta-tekije u Diviču 1989. godine.

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Fotografija iz: Ayverdi, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri* (1981) – unutrašnjost turbeta s grobovima svetaca.

Fotografija iz: Ayverdi, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri* (1981) – turbe-tekija pre obnove 1989. godine.

Dojave građana**Prva dojava**

Kad su meštani mulimanske veroispovesti 26. maja 1992. godine isterani, turbe i tekija su još postojali. Kad su se vratili nakon završetka rata, turbe je bilo potpuno uništeno.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Meštanka koja se nedavno vratila, starija Muslimanka s kojom je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina**Bibliografija**

Ayverdi, Ekrem Hakki, 1981, *Avrupa'da Osmanli mimârî eserleri, III. cild 3. kitap: Yugoslavia*. (Istanbul: Istanbul Fetih Cemiyeti): ilustracije br. 299-300 [fotografije spoljašnjosti i unutrašnjosti]

Hudović, Mehmed, 2000, *Zvornik: slike i bilješke iz prošlosti*, 2. izdanje (Sarajevo: udruženje građana opštine Zvornik): 111-112 [fotografija spoljašnjosti]

Ibni Hasan [Hifzija Suljkić], 1981, "Džamija u Diviču", *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ* 44/br. 5-6: 544-554 [fotografija spoljašnjosti]

Suljkić, Hifzija, 1990, "Turbeta (mauzoleji) i tekije u Zvorniku", *Islamska misao*, br. 134 (02/90), str. 38-40 [fotografija spoljašnjosti]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta Turbe šejha Hasana Kaimije
Turbe Kaimi babe

Ime ulice

Oblast Zvornik **Namena objekta** verski objekat

Naselje

Mesto Kula Grad **Vrsta objekta** turbe

GPS koordinate N 44° 22 27.2 E 19° 05 10.8 **Lokacija objekta** selo

Period izgradnje XVII vek (1691) **Stanje objekta** teško oštećen, rekonstrukcija u toku

Istorijski period otomanski **Obližnji objekti** teško oštećeni

Zvanični status zaštićeni spomenik

Stanje objekta**Oštećenje**

Turbe je spaljeno, prednja fasada oštećena, reklo bi se projektilima. Krov i unutrašnjost turbeta su potpuno uništeni.

Fotografija dobijena od Islamske zajednice BiH (1998) – snimak uništenog turbeta Hasana Kaimije nakon završetka rata

Turbe je uništeno 1992. godine, zajedno s jedinstvenom zbirkom islamskih verskih rukopisa i kaligrafskih slika na zidovima, koji su vezani za bosanskog muslimanskog pesnika i mistika iz XVII veka, Hasana Kaimiju iz Zvornika.

Turbe je obnovljeno nakon završetka rata.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Predratna fotografija, snimio H. Drljević (predratna fotografija trenutno je izložena u nedavno obnovljenom turbetu Hasana Kaimije)

Izvor informacija
András Riedlmayer (jul 2002)

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – nedavno Predratna fotografija iz: M. Mujezinović,

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

obnovljeno turbe Hasana Kaimije

Islamska epigrafika BiH (1977) – mistička zidna slika u turbetu Hasana Kaimije.**Dojave građana****Prva dojava****Druga dojava****Ime prvog građanina****Ime drugog građanina****Bibliografija**

Hadžijahić, Muhamed, 1966, "Hasan Kaimi i njegovo turbe na Kuli u Zvorniku", *Zvornik*: str. 8.

Hudović, Mehmed, 2000, *Zvornik: slike i bilješke iz prošlosti*, 2. izdanje (Sarajevo: Udruženje građana opštine Zvornik): 120, 200-203 [predratne fotografije]

Mujezinović, Mehmed, 1977. "Turbe Šejha Hasana Kaimije", *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, II: Istočna i centralna Bosna* (Sarajevo: Veselin Masleša): 128-132 [fotografije kaligrafskih natpisa i islamskih rukopisa u turbetu]

Suljkić, Hifzija, 1990, "Turbeta (mauzoleji) i tekije u Zvorniku", *Islamska misao*, br. 134: str. 38-40

Suljkić, Hifzija, 1984, "Islamski spomenici u Zvorniku", *Islamska misao*, br. 69: 44-66.

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Turbe u Beksuji**Ime ulice****Oblast** Zvornik**Namena objekta** verski objekat**Naselje** Beksuja**Mesto** Zvornik**Vrsta objekta** turbe**GPS koordinate** N 44° 23 27.2 E 19° 06 15.7**Lokacija objekta** grad**Period izgradnje** XVIII vek**Stanje objekta** potpuno uništen**Istorijski period** otomanski**Obližnji objekti** u dobrom stanju**Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Turbe, koje se nalazi pored džamije Beksuja, potpuno je srušeno, teren je raščišćen i prazna parcela se trenutno koristi kao parking i deponija.

(vidi fotografiju i dojavu dole)

Fotografija MKSJ (maj 2002) – temelji potpuno srušenog turbeta u pozadini, u prednjem planu se vidi parcela na kojoj se nalazila uništena džamija Beksuja.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002)

Dojave građana**Prva dojava**

Džamiju i turbe u Beksuji srušili su srpski ekstremisti u aprilu 1992. godine; ruševine su poravnate buldožerima.

Druga dojava**Ime prvog građanina****Ime drugog građanina**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Hudović, Mehmed, 2000, *Zvornik: slike i bilješke iz prošlosti*, 2. izdanje (Sarajevo: udruženje građana opštine Zvornik): 98-99 [predratna fotografija]

Sulejmanović, Mustafa, 1985, "Četiri zvorničke džamije", *Islamska misao*, br. 81: str. 33-35

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Opis objekta

Ime objekta Džamija u Jošanici

Ime ulice

Oblast Zvornik

Namena objekta verski objekat

Naselje

Mesto Samari / Jošanica

Vrsta objekta džamija

GPS koordinate N 44° 20 45 E 19° 04 36

Lokacija objekta selo

Period izgradnje XX vek

Stanje objekta potpuno uništen,
rekonstrukcija u toku

Istorijski period moderni

Obližnji objekti**Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Džamija je potpuno uništena eksplozivom, ostao je samo šut; minaret je oboren, kula minareta leži na zemlji pored šuta od džamije.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Fotografija dobijena od Islamske zajednice BiH (2001) – šut džamije i oboreni minaret levo, iza drveta.

Fotografija MKSJ (maj 2002) – rekonstrukcija džamije, oboreni minaret u prednjem planu.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Islamske zajednice i MKSJ.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Džamiju u Jošanici potpuno su uništile srpske snage u februaru 1993. godine.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao András Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Džamija u Novom Selu		
Ime ulice			
Oblast	Zvornik	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Novo Selo	Vrsta objekta	džamija
GPS koordinate	N 44° 20 01 E 19° 07 06	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek	Stanje objekta	gotovo uništen
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je eksplozivom srušena sa zemljom, ostali su samo šut i donji deo minareta.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Fotografija dobijena od Islamske zajednice Zvornika (2001) – donji deo srušenog minareta, šut od džamije.

Izvor informacija

Fotografija MKSJ (maj 2002) – donji deo srušenog minareta, šut od džamije.

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Islamske zajednice i MKSJ.

Dojave građana**Prva dojava**

Džamiju u Novom Selu su miniranjem uništile

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

srpske snage u oktobru 1992. godine.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam
Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je
razgovarao Andràs Riedlmayer (jula 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Kancelarija i arhiva Islamske zajednice u Zvorniku		
Ime ulice			
Oblast	Zvornik	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Zvornik	Vrsta objekta	islamska arhiva
GPS koordinate	N 44° 23 12.4 E 19° 06 10.5	Lokacija objekta	grad
Period izgradnje	XX vek	Stanje objekta	potpuno uništen
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Arhiva se nalazila u zgradi vakufa u kojem je bila smeštena i kancelarija Islamske zajednice opštine Zvornik, pored Riječanske džamije u centru grada.

I zgrada i građa koja se u njoj nalazila potpuno su uništene, zemljište je poravnato, a sav građevinski materijal uklonjen.

Pre uništavanja, u arhivi su čuvane dokumentacija i tapije Islamske zajednice za ovo područje koje su datirale još iz otomanskog perioda.

Fotografija MKSJ (maj 2002) – mesto gde su se nalazile potpuno srušene kancelarija i arhiva islamske zajednice, pored mesta gde se nalazila potpuno srušena Riječanska džamija.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002)

Dojave građana**Prva dojava**

Riječansku džamiju i kancelariju i arhivu Islamske

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

zajednice Zvornika koje se nalaze pored nje uništili su srpski ekstremisti početkom rata 1992. godine. Ruševine su poravnali buldožerima i građevinski materijal odvezli na nepoznatu lokaciju izvan grada.

Pre uništavanja, u arhivi su čuvane dokumentacija i tapije Islamske zajednice za ovo područje, koje su datirale još iz otomanskog perioda.

Ime prvog građanina**Ime drugog građanina**

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao András Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija**Izveštaji sredstava javnog informisanja**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Džamija u Kovačevićima**Ime ulice****Oblast** Zvornik**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Kovačevići**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 31 00 E 19° 02 23**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek**Stanje objekta** teško oštećen,
rekonstrukcija u toku**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti** teško oštećeni**Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Džamija je spaljena, unutrašnjost opustošena, krov uništen, srušen gornji deo minareta iznad balkona, na donjoj polovini minareta veliko oštećenje prouzrokovano projektilom, fasada izrešetana mecima.

Džamija je nedavno obnovljena.

Fotografija iz: M. Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida* (1999).

Izvor informacija

Fotografija sa internet stranice povratak.com (2002) – snimak obnovljenog sela s minaretom obnovljene džamije levo.

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Islamske zajednice i MKSJ.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Bibliografija

Omerdić, Muharem, 1999, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992.-1995.)*, (Sarajevo: El-Kalem): 153-154 [posleratna fotografija]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Džamija u Selimovićima**Ime ulice****Oblast** Zvornik**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Selimovići**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate****Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek**Stanje objekta** teško oštećen**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Minaret oboren, veći deo krova uništen udarima projektila, unutrašnjost opustošena, na fasadi ima rupa od projektila.

Prema informacijama dobijenim od Islamske zajednice, džamija je oštećena granatiranjem 1991. godine.

(vidi fotografiju i dojavu dole)

Fotografija iz publikacije *Izložba dokumentarne fotografije o porušenim i oštećenim džamijama* (1995)

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija dobijenih od Islamske zajednice i MKSJ.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Dojave građana

Prva dojava

(pojediniosti vidi gore, u okviru opisa oštećenja)

Druga dojava

Ime prvog građanina

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao András Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Bibliografija

Tokača, Mirsad (ur.), 1995, *Izložba dokumentarne fotografije o porušenim i oštećenim džamijama: Sarajevo, april 1995.* (Sarajevo: Državna komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima na području Republike Bosne i Hercegovine): ilustracija br. 30 [fotografija spoljašnjosti oštećene džamije]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Velika džamija u Kula Gradu		
Ime ulice			
Oblast	Zvornik	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Kula Grad	Vrsta objekta	džamija
GPS koordinate	N 44° 22 21.1 E 19° 05 22.0	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek (1980)	Stanje objekta	potpuno uništen
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	teško oštećeni
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je potpuno uništena, minaret je oboren, ostali su samo temelji, šut raznet eksplozijom i donji deo minareta.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – donji deo minareta

Izvor informacija

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava****Ime prvog građanina****Ime drugog građanina****Bibliografija**

Hudović, Mehmed, 2000, *Zvornik: slike i bilješke iz prošlosti*, 2. izdanje (Sarajevo: udruženje građana

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

opštine Zvornik):

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Džamija u Diviču**Ime ulice****Oblast** Zvornik**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Divič**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 21 58.4 E 19° 06 45.7**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XVI/XX vek (1550; obnovljena 1936. godine)**Stanje objekta** potpuno uništen**Istorijski period** otomanski/moderni**Obližnji objekti** u dobrom stanju**Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Džamija je potpuno uništena, građevinski materija je uklonjen i zemljište poravnato, kao i staro muslimansko groblje koje se nalazilo pored džamije.

Ime sela Divič (u kojem je, prema predratnom popisu stanovništva od 1991. godine živelo 1.388 Muslimana i četvoro Srba) promenjeno je u Sveti Stefan, nakon što je muslimansko stanovništvo proterano i srušena tamošnja džamija.

Fotografija MKSJ (maj 2002) – nova srpska pravoslavna crkva sazidana na mestu gde se nalazila uništena džamija u Diviču

Na mestu uništene džamije 1997. godine je sazidana nova srpska pravoslavna crkva, uprkos protestima Islamske zajednice.

Islamska zajednica se za odštetu obratila Komisiji za ljudska prava Bosne i Hercegovine.

Komisija za ljudska prava je odlukom od 9. novembra 2000. godine (predmet br. CH/98/1062) pozitivno rešila žalbu Islamske zajednice.

Činjenice vezane za uništavanje džamije navedene su u tom predmetu (vidi primerak rešenja Komisije u prilogu ovom

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

izveštaju).

(vidi fotografije i dojavu dole)

Stara predratna fotografija iz knjige M. Hudovića *Zvornik: slike i bilješke iz prošlosti* – snimak džamije u Diviču pre nego što je renovirana 1975. godine.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002)

Predratna fotografija iz: H. Sulkića, 1981, “Džamija u Diviču” – džamija u Diviču nakon renoviranja 1975. godine, dodate su kupole.

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – srpska pravoslavna crkva sazidana na mestu gde se nalazila uništena džamija u Diviču.

Dojave građana**Prva dojava**

(pojednosti navedene gore u okviru opisa oštećenja)

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao András Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina**Bibliografija**

Hudović, Mehmed, 2000, *Zvornik: slike i bilješke iz prošlosti*, 2. izdanje (Sarajevo: udruženje građana opštine Zvornik): 106-111 [predratne fotografije]

Ibni Hasan ŠHifzija Suljkić, 1981, “Džamija u

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Diviču”, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva*
u *SFRJ* 44/br. 5-6: 544-554 [fotografija
spoljašnjosti]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta**

Hadžijina džamija – Avdina džamija
Džamija na Kula Gradu s pet munara
Džamija hadži Avde Tucića

Ime ulice**Oblast**

Zvornik

Namena objekta

verski objekat

Naselje

Zukić brdo

Mesto

Kula Grad

Vrsta objekta

džamija

GPS koordinate

N 44° 22 25.0 E 19° 05 14.0

Lokacija objekta

selo

Period izgradnje

XX vek (1989)

Stanje objekta

potpuno uništen,
rekonstrukcija u toku

Istorijski period

moderni

Obližnji objekti**Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Džamija sa pet minareta, koji predstavljaju pet stubova islamske vere, sazidana je 1989. godine, kao zadužbina Hadži Avde Tucića.

Prema izjava meštana, džamija je do temelja uništena u maju 1992. godine.

U vreme posete u okviru ispitivanja 2002. godine, bila je u toku obnova džamije, po novom projektu i novih dimenzija.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) –
rekonstrukcija džamije Avde Tucića.

Izvor informacija
Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Fotografija dobijena od Islamske zajednice (2001) – rekonstrukcija džamije Avde Tucića, po drugačijem projektu i drugačijih dimenzija. Predratna fotografija dobijena od Islamske zajednice (1990) – džamija Avde Tucića pre nego što je uništena.

Dojave građana**Prva dojava**

Ovu džamiju, sazdanu donacijama hadži Avde Tucića, otvorenu 1989. godine, do temelja su uništili srpsku ekstremisti u maju 1992. godine.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Musliman koji se vratio u Kulu Grad, s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina**Bibliografija**

Hudović, Mehmed, 2000, *Zvornik: slike i bilješke iz prošlosti*, 2. izdanje (Sarajevo: Udruženje građana opštine Zvornik): 117-118 [predratna fotografija]

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Džamija u džematu Ravne**Ime ulice****Oblast** Zvornik**Namena objekta** verski objekat**Naselje** Ravne**Mesto** Donja Kamenica – Ravne**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 19 33.6 E 19° 04 25.3**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek**Stanje objekta** potpuno uništen**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Džamija je uništena eksplozivom, građa koja rasula u svim pravcima u odnosu na donji deo oborenog minareta ukazuje na to da je eksplozija bila u stepeništu minareta.

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – šut džamiye, desno se vidi balkon oborenog minareta.

Izvor informacija

Fotografija MKSJ (maj 2002) – donji deo minareta, s građom koja s njega visi u svim pravcima.

András Riedlmayer (jul 2002)

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Džamija je uništena eksplozivom i srušena sa zemljom u februaru 1993. godine.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Džamija u Redžićima		
Ime ulice			
Oblast	Zvornik	Namena objekta	verski objekat
Naselje	Redžići		
Mesto	Donja Kamenica – Redžići	Vrsta objekta	džamija
GPS koordinate	N 44° 19 39.9 E 19° 02 48.4	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XIX vek	Stanje objekta	teško oštećen
Istorijski period	otomanski	Obližnji objekti	
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je spaljena, krova i minareta nema, unutrašnjost je opustošena, tri od četiri spoljna zida neoštećeni do visine krova, četvrti je oštećen eksplozijom kojom je uništen minaret.

Kamena osnova balkona minareta upala je u šupljinu donjeg dela minareta koji je dignut u vazduh.

Prema dojavi, džamija je oštećena granatiranjem u junu 1992. i uništena u oktobru 1992. godine, kad su srpske snage pregazile selo. Istovremeno je srušen i mekteb (škola za izučavanje Korana) koji se nalazio preko puta džamije u Redžićima, ali je on obnovljen nakon završetka rata.

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Izvor informacija

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – ruševine džamije, donji deo minareta desno, obnovljeni mekteb levo u pozadini.

Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Dojave građana****Prva dojava**

Damija u Redžićima oštećena je granatiranjem u junu 1992. i uništena u oktobru 1992. godine, kad su Srbi pregazili selo. Istovremeno je srušen i mekteb (škola za izučavanje Korana) koji se nalazio preko puta džamije u Redžićima, ali je on obnovljen nakon završetka rata.

Druga dojava**Ime prvog građanina**

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina**Bibliografija****Izveštaji sredstava javnog informisanja**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta	Džamija u Drinjači		
Ime ulice			
Oblast	Zvornik	Namena objekta	verski objekat
Naselje			
Mesto	Drinjača	Vrsta objekta	džamija
GPS koordinate	N 44° 16 53.5 E 19° 08 59.1	Lokacija objekta	selo
Period izgradnje	XX vek	Stanje objekta	teško oštećen
Istorijski period	moderni	Obližnji objekti	u dobrom stanju
Zvanični status			

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je teško oštećena eksplozivom, krova i minareta nema, unutrašnjost je opustošena, spoljni zidovi su oštećeni eksplozivom ali su delovi neoštećeni do visine krova. Unutrašnjost džamije je puna šuta i zarasla u rastinje.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – prednja fasada (severna strana) srušene džamije u Drinjači.

Izvor informacija
Andràs Riedlmayer (jul 2002)

Snimio Andràs Riedlmayer (jul 2002) – opustošena unutrašnjost džamije u Drinjači, s mihrabom.

Predratna fotografija iz časopisa *Islamska misao* br. 61 (januar 1984) – džamija u Drinjači, gledano sa zapada.

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Dojave građana

Prva dojava

Džamija u Drinjači uništena je eksplozivom u maju 1992. godine.

Druga dojava

Ime prvog građanina

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao András Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta Džamija u džematu Šepak
Džamija u Gornjem Šepku

Ime ulice

Oblast Zvornik

Namena objekta verski objekat

Naselje

Mesto Gornji Šepak

Vrsta objekta džamija

GPS koordinate N 44° 32 56.5 E 19° 09 28.0

Lokacija objekta selo

Period izgradnje XX vek

Stanje objekta potpuno uništen

Istorijski period moderni

Obližnji objekti teško oštećeni

Zvanični status

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je potpuno uništena, teren je poravnat, ostali su samo tragovi temelja.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Snimio András Riedlmayer (jul 2002) – prazna parcela na kojoj se nalazila potpuno srušena džamija u Gornjem Šepku.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002)

Dojave građana**Prva dojava**

Džamiju u Gornjem Šepku uništili su srpski

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

eksrtemisti u aprilu 1992. godine. Ruševine su uklonili teškim oruđem.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao András Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Džamija u Gornjoj Sapni**Ime ulice****Oblast** Zvornik**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Gornja Sapna**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 30 16 E 18° 59 56**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek**Stanje objekta** teško oštećen,
rekonstrukcija u toku**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Džamija je teško oštećena udarima projektila, minaret je bez vrha, krov je uništen, unutrašnjost opustošena.

Džamija je rekonstruisana nakon završetka rata.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Fotografija MKSJ (maj 2002) – džamija u G. Sapni nakon rekonstrukcije.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija Islamske zajednice i MKSJ.

Fotografija: Kemal Zukić, *Islamska arhitektura na Balkanu i u Bosni i Hercegovini* (2000) – unutrašnjost džamije.

Dojave građana

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Prva dojava

Džamija u Gornjoj Sapni je tokom rata u više navrata granatirana i teško oštećena. Nakon završetka rata je obnovljena.

Druga dojava

Ime prvog građanina

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao András Riedlmayer (jul 2002).

Ime drugog građanina

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Džamija u Vitinici**Ime ulice****Oblast** Zvornik**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Vitinica**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate** N 44° 30 37 E 19° 01 40**Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XX vek**Stanje objekta** lakše oštećen**Istorijski period** moderni**Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Usled višestrukih udara projektila minaretu je odrubljen vrh, a krov je uništen.

Prema informacijama dobijenim od Islamske zajednice, džamija je oštećena granatiranjem. Nakon rata šteta je sanirana i minaret je ponovo sazidan.

(vidi fotografije dole)

Fotografija MKSJ (maj 2002) – džamija nakon rekonstrukcije.

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija i fotografija Islamske zajednice i MKSJ.

Dojave građana**Prva dojava**

Fotografija: *Izložba dokumentarne fotografije o*

Druga dojava

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

porušenim i oštećenim džamijama (1995) –
oštećenje minareta i krova.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Ime drugog građanina

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta****Ime objekta** Stara džamija u Gornjoj Kamenici**Ime ulice****Oblast** Zvornik**Namena objekta** verski objekat**Naselje****Mesto** Gornja Kamenica**Vrsta objekta** džamija**GPS koordinate****Lokacija objekta** selo**Period izgradnje** XIX vek**Stanje objekta** potpuno uništen,
rekonstrukcija u toku**Istorijski period** otomanski**Obližnji objekti****Zvanični status****Stanje objekta****Oštećenje**

Od stare džamije ostala je samo hrpa šuta.

U toku je izgradnja nove džamije pored mesta gde se nalazila stara džamija.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Fotografija MKSJ (maj 2002) – šut uništene džamije

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija dobijenih od Islamske zajednice i fotografija MKSJ.

Dojave građana**Prva dojava****Druga dojava**

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Džamiju u Gornjoj Kamenici su u februaru 1993. godine uništili srpski ekstremisti i sravnili je sa zemljom.

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Mustafa Muharemović, bivši glavni imam Riječanske džamije u Zvorniku s kojim je razgovarao Andràs Riedlmayer (jul 2002).

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta Mesdžid u džematu Brdo
Džamija u Donjoj Kamenici - Brdu

Ime ulice

Oblast Zvornik **Namena objekta** verski objekat

Naselje Brdo

Mesto Donja Kamenica **Vrsta objekta** džamija

GPS koordinate N 44° 19 42 E 19° 03 56 **Lokacija objekta** selo

Period izgradnje XX vek **Stanje objekta** gotovo uništen

Istorijski period moderni **Obližnji objekti**

Zvanični status

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je gotovo uništena, ostala su samo dva spoljna zida.

Fotografija MKSJ (maj 2002)

Izvor informacija

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija dobijenih od Islamske zajednice i fotografija MKSJ.

Dojave građana

Prva dojava

Druga dojava

Ime prvog građanina

Ime drugog građanina

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.

Bibliografija

Izveštaji sredstava javnog informisanja

Uništavanje kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, 1992-1996.**Opis objekta**

Ime objekta Nur-begova džamija
Nova džamija u Skočiću

Ime ulice

Oblast Zvornik **Namena objekta** verski objekat

Naselje

Mesto Skočić **Vrsta objekta** džamija

GPS koordinate N 44° 30 56 E 19° 05 47 **Lokacija objekta** selo

Period izgradnje XIX vek (obnovljena u XX veku) **Stanje objekta** gotovo uništen

Istorijski period moderni **Obližnji objekti**

Zvanični status

Stanje objekta**Oštećenje**

Džamija je uništena eksplozivom, zgrada je srušena, minaret je pao, ostali su samo donji deo minareta i oštećeni delovi spoljnih zidova.

(vidi fotografije i dojavu dole)

Fotografija MKSJ (maj 2002) – šut od srušene džamije, donji deo minarta u sredini levo.

Izvor informacija

Fotografija MKSJ (maj 2002) – šut od minareta na tlu pored džamije.

András Riedlmayer (jul 2002), na osnovu informacija dobijenih od Islamske zajednice i fotografija MKSJ.

Dojave građana

Prva dojava

Druga dojava